

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Roy Jacobsen

Oduncular

ROMAN

Çeviren: Deniz Canefe

YKY

YAPI KREDİ YAYINLARI

ODUNCULAR

Roy Jacobsen 26 Aralık 1954'te Oslo'da doğdu. Norveçli romancı ve öykücü. Edebiyat dünyasında ilk kez 1982'de *Fangeliv* (Tutuklu Yaşam) adlı kısa öyküler derlemesiyle tanındı; bu kitabıyla Tarjei Vesaas Ödülü'ne layık bulundu. Ayrıca Norveç Edebiyat Eleştirmenleri Ödülü'nü aldı ve 1991'de *Seierherrene* (Fatihler) ve 2004 yılında *Frost* (Don) adlı romanlarıyla Norveç Konseyi Edebiyat Ödülü'ne aday gösterildi.

Çocukluğu Oslo'nun yakınlarında Groruddalen Vadisi'nde bir banliyö kasabasında geçti. Değişik işlerde çalıştı ve 1982'de ilk kitabı yayımlandıktan sonra da çalışmaya sürdürdü. Ancak 1990'da bütün zamanını yazarlığa ayırmaya başladı. 1991'de yayımlanan *Seierherrene* romanında, hem annesinin geldiği topraklar hem de kendisinin Groruddalen'deki çocukluğu önemli temalar olarak ele alınır. Bu romanda Norveç kültüründe "büyük sınıf yolculuğu" denilen ve yirminci yüzyılda birkaç nesil içinde Norveç toplumunun büyük bir bölümünün üst toplumsal katmanlara geçmesi biçiminde yaşanan olgu, belki de diğer tüm Norveç edebiyat eserlerinden daha doğrudan bir şekilde ele alınmıştır. Romanda, bir aile ve iki neslin görüşü açısından, son seksen yılda sıradan insanların yaşam koşullarının nasıl değiştiği, bir çiftçi ve işçi toplumunun nasıl büyük bir hızla endüstri sonrası, eğitilmiş, teknik bir topluma, fırsatlarla dolu bir refah toplumuna dönüştüğü ve bu sırada yurttaşlara nasıl yeni yaratılmış bir benlik duygusu sunulduğu anlatılır. Kendini bu şekilde kanıtlayan Jacobsen, İşçi Partili eski başbakan Trygve Bratteli'nin biyografisini yazmak üzere seçildi. Jacobsen aynı zamanda "Norwegian Academy for Language and Literature" üyesidir.

Kitapları: *Fangeliv* (kısa öyküler) (1982), *Hjertetøbbel* (roman) (1984), *Tommy* (roman) (1985), *Det nye vannet* (roman) (1987), *Virgo* (roman) (1988), *Det kan komme noen* (kısa öyküler) (1989), *Ursula* (çocuk hikâyesi) (1990), *Seierherrene* (roman) (1991), *Fata Morgana* (roman) (1992), *Den høyre armen* (kısa öyküler) (1994), *Trygve Bratteli. En fortelling* (1995), *Ismael* (roman) (1998), *Grenser* (roman) (1999), *Fugler og soldater* (kısa öyküler) (2001), *Det nye vinduet* (kısa öyküler) (2002), *Frost* (roman) (2003), *Hoggerne* (roman) (2005), *Oduncular*, YKY, (2020), *Marions slør* (roman) (2007), *Vidunderbarn* (roman) (2009), *Hariha Çocuk*, YKY, (2013), *De Usynlige* (roman) (2013), *Görülmeyenler*, YKY, (2016), *Hvitt hav* (roman) (2015), *Beyaz Deniz*, YKY, (2019), *Rigels øyne* (roman) (2017).

Deniz Canefe 1956 yılında Ankara'da doğdu. Yükseköğrenimini Hacettepe Tıp Fakültesi'nde ve Oslo Üniversitesi Tıp ve Felsefe bölümlerinde tamamladı. Norveç'te on üç yıl tıp doktorluğu yaptıktan sonra İngilizce ve İskandinav dillerinden çeviriler yapmaya başladı. Ola Bauer, Thor Heyerdahl, Ingvar Ambjørnsen, Karin Alvtengen, John Steinbeck, Ernest Hemingway, George Orwell, Norah McClintock ve Cecelia Ahem, eserlerini Türkçeye çevirdiği yazarlardandır. <https://rantey.org>

Roy Jacobsen'in
YKY'deki kitapları

Harika Çocuk (2013)
Görölmeyenler (2016)
Beyaz Deniz (2019)
Oduncular (2020)

ROY JACOBSEN

Oduncular

Roman

Çeviren
Deniz Canefe

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>
YAPI KREDİ YAYINLARI

Bu kitap NORLA tarafından verilen çeviri desteği ile yayımlanmıştır

Yapı Kredi Yayınları - 5647
Edebiyat - 1618

Oduncular / Roy Jacobsen
Özgun adı: Hoggerne
Çeviren: Deniz Canefe

Kitap editörü: Devrim Çakır
Düzeltili: Filiz Özkan

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Sayfa tasarımı: Mehmet Uluşel
Grafik uygulama: Merve Çakıroğlu

Baskı: Sena Ofset Ambalaj, Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Litros Yolu Sk. 2. Matbaacılar Sitesi B Blok
Kat: 6 No. 4NB 7-9-11 Topkapı - Zeytinburnu / İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46
Sertifika No: 45030

Çeviriye temel alınan baskı: J. W. Cappelen Forlag, Oslo 2005
1. baskı: İstanbul, Ağustos 2020
ISBN 978-975-08-4755-4

© Yapı Kredi Kultur Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2017
Sertifika No: 44719

Copyright © CAPPELEN DAMM AS 2005

Bu kitabın telif hakları Kalem Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır

Butun yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kultur Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
facebook.com/yapikrediyayinlari
twitter.com/YKYHaber
instagram.com/yapikrediyayinlari

“Sokrates ve XII. Karl’ın karşısına geçtiğimizde, Sokrates, ‘Benimle gel, bir saat felsefe konuşalım’ derse ve Karl, ‘Hayır, benimle gel, Rus Çarı’nı devirelim’ derse, hepimiz Karl’ı izlemek isteriz ve bunun tek nedeni, çarı devirmenin cesaret istemesidir; oysa felsefe bizden hiçbir şey istemez.”

SAMUEL JOHNSON

Suomussalmi Aralık'ın yedisinde ateşe verilmeden önce dört bin sakini boşaltılmıştı, aralarında ben yoktum, burada doğmuştum, bütün yaşamım burada geçmişti ve başka bir yere gitmeyi aklımdan bile geçiremiyordum – derken karşımda beyaz üniformalı biri belirdi, elindeki kâğıttan buradan ayrılmam gerektiğini okuyunca ayak diredim, kimse beni kararımdan döndüremedi, dünyanın her yerinde böyledir, her zaman en az bir kişi ötekilerin tersine gider ve bunu niye yaptığını bilmesi bile gerekmez; burada, Suomussalmi'de bu bendim.

Donmuş ormanlarda tuzdan bir heykel gibi yapayalnız durmuş görkemli alevlere bakarken hem korkuyordum hem de öfkeliydim, burası güzel bir kasabaydı, yalnızca bir çatı ve duvar yığını olarak görmediğim tek kasabaydı ve şimdi geriye yalnızca birkaç ev kalmıştı, her şey olup bittiğinde yirmiden fazla ev sayamıyordum.

Tüccar Antti de ayrılmadan önce, burada kalamazsın Timmo, Ruslar her an gelebilir ve seni öldürürler, demişti.

“Aptalları öldürmez onlar” diye yanıtlamıştım. “Rusları tanırım.”

“Saçmalama, tanıdık tanımadık demeden herkesi öldürürler, savaşı bu Timmo.”

Bunun üzerine sözlerimi yinelemekten, kimsenin beni yerimden kımıldataamayacağını söylemekten başka bir şey gelmezdi elimden, öte yandan bu gereksizdi bence, zaten söyleyeceğimi söylemiştim, dolayısıyla konuşmaya gerek duymadığımda hep yaptığım gibi ona, annemle babam öldüğünden beri yanında çalıştığım, zaman zaman davranışlarımı ya da yaptığım işi pek beğenmese de bana asla kötü söz etmemiş Antti'ye baktım.

“Oyunları daha kısa kesmelisin” diyebilirdi bana Antti.

“Yarım metre demiştin” diye yanıt verebilirdim, gidip ölçü odununu getirebilir, yanıldığını kabul etmezse ona gerçeği göstermek için bir tür tehdit gibi elime vurabilirdim.

“Kilisenin sobası yüksek değil” diye sürdürebilirdi sözlerini, “Şimdi rahip bu oyunları istemeyecek.”

“O zaman Marja’ya satarsın.”

“Lokantasına kimse gelmiyor artık.”

“Peki ya bir kez daha kesersem? O zaman odunlar 25 santim olur, Makinen’e satabilirsin, okulun sobaları küçük.”

“İki katı iş anlamına gelir” diye karşı çıkabilirdi Antti, “Ve eline hemen hiçbir şey geçmez.”

Ama konudan sapmak olur bu, kişinin dünyadaki yaşamı genellikle kendi sorunudur, çoğunluk bunda anlaşıp, dolayısıyla bu kadar çok yinelenmesi tuhaf. Ayrıca bana para gerekmezdi; balık tutabilir, ava çıkabilirdim; Antti bana sütü, unu ve biraz konserveyi ya karşılıksız veriyor ya da odunlar için ödeyeceği paradan kesiyordu, bunun hiç önemi yoktu, sonuçta sütün de odunun da ederine kendisi karar verdiği için ikisine de biçtiği değer düşüktü, çünkü hem cimriydi hem de bana acırdı – buralıların çoğu, görünüşüme kızınadıkları veya başka nedenlerden ötürü benimle alay etmedikleri sürece, bana acırdı, hiç aldırmaıdım, bir an bana acıyanlar bir an sonra gösterdikleri şefkatten yorgun düşmüş gibi benimle alay ederdi, bir gün bana budala diyenler ertesi gün süt veya et verirdi, ikisini aynı anda verdikleri enderdi; azar azar verilen türden biri olduğumdan azla, başkalarının gözünde hiç değeri olmayanlarla yetinmeyi öğrenmem gerekmişti.

Şimdi Antti’nin iki küçük oğluyla birlikte eşyalarını toplamasına yardım ediyordum, ne var ne yok götürmek istiyordu.

“Geri gelmeyi düşünmüyor musun?” diye sordum, karısı Anna öldüğünden beri hiç kullanılmayan çıkırığı ve devasa dikiş makinesini taşıırken.

“Düşünmez miyim?” dedi. “Ama evimiz yanacak, bunu görmek istemiyorum, çabuk ol biraz.”

“Geri döndüğünde yeni bir ev yapacak mısın?”

“Evet, tam buraya yapacağım, arsa bir yere gitmez nasıl olsa.”

“Ben göz kulak olurum.”

Ama Antti o gün buna gülümsemedi. Bunun, elli dört yıllık yaşamında başına gelen en acıklı şey olduğunu söyledi, belki bir tek Anna’nın öldüğü gün dışında, bu da tamı tamına bir yıl önce olmuştu.

Hem büyük kızağı hem de iki küçük kızağı mobilyalar, yatak örtüleri, giysiler, çatal kaşıklar ve Anna’dan kalanlarla doldurduk, dükkândaki bütün konserveleri ve kuru yemekleri boşalttık, geri kalanları da çöpe attık, yabancı, bomboş odalarda yalnızca sobalar

kalmıştı, ev seslerin yankılandığı, gri toz topaklarının korkak fareler gibi süpürgelikler boyunca koştuğu bir yere dönüşmüştü.

“Ben burada kalabilir miyim?” diye sordum ve başımla arka odayı gösterdim, orada bir yatağım ve birkaç parça eşyam vardı.

“Ev yakılacak!” diye bağırdı Antti. “Kafana girmiyor mu bu?”

“Burada kalırsam belki kurtarmayı başarırım” dedim. “Böylece geri döndüğünde yeniden yapmaktan kurtulursun.”

Antti bana hem acıyormuş hem de aşağılıyormuş gibi bakıyordu. Ama sonra bir elini omzuma koydu, üzüntüyle gözlerini benden başka yerlere çevirdi, hep böyle yapardı, bana bakmasının cılız dostluğumuzu zora sokacağını anladığında gözlerini kaçırdı.

“O zaman vururlar seni” dedi. “Emir Mannerheim’dan geldi.”

“Bu benim sorunum” dedim.

Böylece bu konuyu kapatmış olduk, her zamanki gibi ikimiz de istediğimizi elde etmiş ama mutlu olmamıştık.

Antti’nin atım Kävi’yi de almasına karar verdik. Ardından Antti derin bir iç çekişle kocaman gövdesini ilk kızağa yerleştirdi, arkasından gelen ve en büyük oğlu Harri’nin oturduğu kızağı çeken atın dizginlerini eline aldı, Harri de Jussi’nin oturduğu en arkadaki kızağı çeken atın dizginlerini tutuyordu, hepsinin arkasından bir kuş kadar özgür Kavi geliyordu. Gıcırdayan kızaklar lokomotif ve iki küçük vagonu olan küçük bir tren gibi Hulkonniemi Köprüsü’ne giden yoldan kayarak uzaklaşırlarken merdivenlerde durmuş onlara el sallıyordum ama görebildiğim kadarıyla hiçbir arkasına dönüp bakmadı; yüzlerce başka kızağın, arabanın, atların, ineklerin ve tek tük traktörün, Antti’nin yaşamının o en karanlık gününde, 7 Aralık 1939’da Suomussalmi’yi terk eden hareketli ve yürüeyebilen her şeyin arasında gözden kayboldular.

Hiçbir kasaba böylesine sessiz olmamıştır. Hiçbir yerde ışık yanmıyordu, kum gibi kuru karlarda tek bir ayak sesi duyulmuyordu, konuşmalar yoktu, köpek havlamaları yoktu, tepinen ya da burunlarından soluyan atlar yoktu, kasabanın sesleri sönüp gitmişti ve her şeyden önemlisi bacalardan duman çıkmıyordu; dört bin nüfusun ve en az bir o kadar hayvanın yaşadığı kasaba birkaç saat içinde, insanlarla hayvanların yaratılması düşünülmeden çok önceki zamanlardan beri buradaki ormanları kasıp kavuran buz gibi soğukta omuz omuza verip soluklarını tutarak bekleyen boş ağaç kabuklarına dönüşmüştü.

Dükkândan çıktım; karşımda beliriveren, neredeyse dokunabildiğim boşlukta yürümeye başladım. Pek çok kapı kilitsiz, hatta açık duruyordu, kimileri askerler evleri kolay yaksın diye kapıların önüne odun ve saman yığmıştı; odunların çoğunu tanıdım, benimkilerdi, neredeyse kendime özgü bir kesme ve yontma biçimim vardı.

Kimileri de odunları içeri taşımış, saman ve gazete kâğıdıyla yerlere saçmış, merdivenlerin ve dolapların önlerine yığmışlardı. Antti'nin aksine çoğu kişi eşyalarının büyük bölümünü yanına almamıştı. Evlerden birinde yalnızca yatak odası mobilyaları eksikti, bir başkasından ancak en gerekli mutfak öteberisi alınmıştı, üçüncü bir ev hırsız girmiş ya da orada eşyaları kasıtlı kırıp dökmeye yol açan yabancı bir tür panik yaşanmış gibi görünüyordu.

Ama yaşlı Luukas'ın ve bizim Roosa Teyze dediğimiz karısının evinde sanki hiçbir şey eksilmemişti, tersine bütün odalar temizlenmiş, yataklar güzelce toplanmış, Noel'e hazırlık yapar gibi her şey düzenlenmişti. Duvarlarda ihtiyar çiftin üç oğlunun ve Raatevaaradaki ailesinin fotoğrafları asılıydı; şu anda Suomussalmiye yaklaşmakta olan askerlerin bu küçük kasabayı daha bir hafta önce ele geçirdikleri söyleniyordu.

Odun getirmek için Luukas ve Roosa'ya sık sık uğrardım, ihtiyarlar benim de bir fotoğrafımı çekmişlerdi, Kævi'nin ve odun arabasının yanında bir kumandan gibi duruyordum. Ama duvarlara çoğunlukla aile bireylerinin fotoğrafları asılırdı, benimki kim bilir hangi çekmecenin dibindeydi. Hiçbir şeye elimi sürmeden ortalıkta dolaştım, dokunmadım, yalnızca ortalıkta dolaştım, insanlara gereken her şeyin yanı sıra anılarına da sinmiş tuhaf temizliğe, düzene ve sakinliğe baktım; her yanda ölüm vardı, kar gibi bir ölüm.

Ama bunun sonucunda Antti'nin eviyle birlikte burayı da kurtarmaya karar verdim, bir tırmık buldum, Luukas'ın kapının önüne bıraktığı saman yığınına girdim, hepsini samanlığa ve bodruma taşıdım. İçeride temizlenmiş bir yarım domuz buldum, ihtiyarlar ya unutmuştu ya da samanlıkla birlikte yansın istemişlerdi.

Bu konuya daha fazla kafa yormadan –sonuçta yapılacak başka bir şey yoktu– yarı donmuş domuzu parçalamaya girdim, etleri bir brandaya sardım, ormanın biraz içerilerinde bir köknara astım, buranın buz gibi havasında başka hayvanlar rahat bırakırsa haftalarca, hatta aylarca bozulmadan kalabilirlerdi. Orada durmuş

bir tuzak kursam mı diye düşünürken ilk kez savaş sesleri geldi kulağıma, uzaklardan bir motor uğultusu rüzgârsız kışın içinden yavaşça yaklaşıyordu, kasabayı boşaltanların gözden kayboldukları yönden geliyordu ses, ardından çok çok uzaklardan, doğu yönünden top ve silah sesleri geldi.

Karanlık sokaklara geri döndüm, Antti'nin dükkânına ulaştığım sırada ilk askeri taşıtlar köprüyü geçtiler, bir arazi aracı tam karşımda durdu, bu sırada ötekiler kasabanın içine doğru yollarına devam ettiler, beyaz giysili askerler aşağı atladılar, samanlar, çırallar ve parafin bidonlarıyla savunmasız evlerin arasına daldılar.

Otuzlu yaşlarında bir adam arazi aracından indi, yakılacak bir kasabada yaşayan bir insan gördüğü için gözlerine inanamıyormuş gibi beni süzmeye başladı.

“Ne yapıyorsun burada?” diye sordu.

“Burada yaşıyorum ben” dedim.

“Kasaba boşaltılacak” dedi. “Ruslar çok yakında, belki de yarın burada olurlar.”

“Bana bir şey olmaz.”

Yine inanmakta zorluk çektiği bir şey görmüş gibi bakıyordu. Soförü de aşağı atladı, bir şeyler söylemeye başladı, alçak sesle konuşuyordu ama kulaklarımdan yana hiç sorunum olmadı şimdiye kadar. Benimle konuşan adam belli ki subaydı, geri geldi, bana kasabanın delisi miyim diye sordu. Bunu söylerken yüzünde alaycı bir gülümsemenin izi bile yoktu, sanki örneğin kaç yaşında olduğumu soruyormuş gibi çok sıradan bir şey söylediği için ben de ona olumlu yanıt verdim ve beni vurmakla tehdit etse bile burada kalacağımı, Suomussalmi'yi asla terk etmeyeceğimi, bir insanın zavallı yaşamından daha önemli şeyler olduğunu söyledim.

Bu sözlerim, biraz gönülsüzce de olsa gülümsemesini sağladı.

“Silahın var mı?” diye sordu bir süre sonra ve kırıpkı bıyığından sallanan buz parçalarını çiğnedi.

Antti'nin deposunun arkasındaki aletlerimi, azıcık yiyeceğimi yığdığım odaya gittim, dışarı çıktığımda ona tüfeği gösterdim.

Düşünceli bir sesle “Bir Moisin” dedikten sonra eski hazinemi çıplak elleriyle okşarken tüfeğe çok iyi bakmamdan etkilenmiş gibi geldi bana. “Ordu malı mı?”

“Evet. Babamdan kaldı.”

“Cephanen de var mı?”

Cephanemi de verdim. Hepsini arabaya koydu, yeniden bana döndüğünde onu sözlerini sürdüremeyecek kadar zorlayan bir şeyi düşünüp duruyor gibiydi.

En yakındaki evlerin pencerelerinin arkasında alevler belirme-ye başlamıştı, adamlar bağırarak evlerle arabaların arasında koşuşturuyorlardı, ilk pencereler çifte bir bombayı andıran bir sesle patladığı anda Antti'nin komşusu iki ev de tümünden tutuştu. Yoğun sıcak karşısında gerilememiz gerekti, subay şoföre arabayı güvenli bir yere çekmesini işaret etti, kendisi de ağır adımlarla arkasından yürüdü, o sırada ben, taştan bir güneş gibi sırtıma vuran sıcaklığın önünde durmayı sürdürdüm.

Birkaç adım attıktan sonra durdu, geri geldi, beni köprüye doğru çekti, bir tütün kesesi çıkardı, sigara ister miyim diye sordu.

Hayır, dedim.

“Şunu da yakmamız gerekiyor” deyip Antti'nin dükkânını gösterirken titreyen burun deliklerinden çıkan sigara dumanı iki beyaz yılan gibiydi.

“Bunu ben yapabilirim” diye önerdim. Yüzünde yine hiçbir sonuca götürmeyen o düşünceli anlatım belirdi. “Korkmuyorum” diye ekledim. “Hiçbir şeyden.”

Artık sıcak öylesine artmıştı ki sokakta da duramaz olduk. Önceden yangın görmüştüm ama uzaktan ve tek bir evde, şimdi kafanın hiç almadığı şey dayanılmaz sıcak değildi, seslerdi, patlamalar birbirini kovalıyordu, hepsi bir arada görkemli bir yanardağ patlamasını andırıyordu, bir de o korkunç rüzgârın nereden çıktığını anlamıyordum, rüzgârsız cehennemde birdenbire tam bir fırtına çıkmıştı.

“Yangınsız savaş hardalsız sosis gibidir” diye bağırды subay ku-lağıma. “Gel.”

Köprüye doğru koşar adım ilerlemeye başladı. Arkasından koşmaktan başka yapacak bir şeyim yoktu, çabucak yakaladım, bir süre yanında koştum. Onun hızında koşmak hiç zor değildi, elbette ben-den hızlı koşmayı denedi mi bilemem ama aslında oldukça rahat koşuyordu, yine de köprünün dibine kadar onunla koşabilmeme bi-razcık gücenmişe benziyordu. Orada arabalar toplanmış yeni emirleri bekliyorlardı – Suomussalmi'nin üzerine kurulduğu burun, girintili çıkıntılı bir yılan gibi dolanan on kilometrelik Kiantajärvi Gölü üze-rindedir ve şimdi karşı burundaki evlerin de yandığını görüyordum ama orada çok daha az ev vardı, askerler gölün güneyindeki buzların

üzerinden gitmeyi düşünmüyorsa karşıya rahatça geçebilir diye düşündüm, kumandanları ben olsaydım ve zaten taktik gereği yaktığı bir kasabayı geri almayı planlasaydım öyle yapardım.

Ama bunu söylemedim, şimdi subay o yorgun kış bakışlarıyla beni süzüyordu yine, sonunda bir karar verecek kadar kızmışa benziyordu.

“Tüfeği sana bırakamam” dedi. “Bu, işleri daha da zorlaştırır... senin için.”

Başımınla onayladım.

“Ama ona iyi bak” dedim.

Somurtkan bir yüzle evet, diye mırıldandı, aklı başka yerlerdeymiş gibiydi, birden o küçük gülümsemesi geri geldi. Ancak askerlerine bağırarak bir yığın emir yağdırdıktan ve arabalar köprüyü geçmeye başladıktan sonra anladım ki, beni yanında götürmek için kaba güç kullansın mı, benimle uğraştığına değer mi diye düşünüyordu son bir kez.

“Epeydir uyumamış olmalısın” dedim.

Şaşkın gözlerle bana baktı.

“Geçen haftadan beri... Niye söyledin bunu?”

Birkaç adım geriledim.

“Ne olursa olsun beni yanına alamazsın” diye bağırdım. “Alevlere koşarım, olur biter.”

Gerçekten de dediğimi yapacağımı anlamaya başlamışa benziyordu sonunda. Şimdi kendi arabası da gelmişti, kapıyı açtı, şoföre bir şeyler söyledi, elinde beyaz bir anorakla bana döndü, bunun beni soğuktan koruyacağı, kaçmaya karar verirsem saklanmamı kolaylaştıracağı türünden bir şeyler mırıldandı. Ama ben almak için davranmadım.

“Ruslar beyaz mı, kara mı?” diye sordum.

Gülmeye başladı, anorakı gerisingeri arabaya attı ve bağırdı.

“Kara! Şeytan gibi kapkara!”

Hırıltılı bir “hoşça kal” dedi ama o kadar alçak sesle söyledi ki duyamamıştım, belki de bana bir dizi küfür savurmuştu, yine de hoşça kal dediğini düşünmeyi yeğledim, sonra yerine oturdu, araba ötekilerin arkasından köprüyü geçip Hulkonniemi'ye, batıya, yaklaşan Ruslardan uzağa yöneldi.

Bu subayla yine karşılaşacaktım, adı Olli'ydi ve o zamanlar teğmendi, tıpkı babam gibi. Savaş bittiğinde yine teğmen kalacaktı, oysa babam kendi savaşında yüzbaşı olmayı başarmıştı.

Koşarak kasabaya döndüm, Antti'nin evinin tümden alev almadığını, en azından içinin tam olarak yanmadığını gördüm, yalnızca mutfakta sönmeye yüz tutmuş bir ateş vardı, duman salonun ve yatak odalarının camlarını kalın bir süt tabakası gibi kaplamıştı. Ama komşu evlerden yükselen alevler yüzünden ön taraftan yaklaşmak olanaksızdı, onun için koşarak evin çevresini dolaştım, Antti beni görmek istemediği zamanlar kullandığım arka kapıya bir tekme atacaktım ki belki de yangının bu yüzden büyümediğini, ani bir rüzgâra gerek duyduğunu düşündüm ve evi havasız bırakmak için bütün açıklıklara ve bodrum pencerelerine kar yığmaya başladım.

Zaten yoğun olan gürültüye o sırada patlama sesi karıştı ve Hulkanmiemi yönündeki gerçekdışı aydınlıkta körfezdeki buzların parçalandığını, gölün baharda buzları çözülen bir ırmağa benzemeye başladığını gördüm. Hepsinin arkasında, ormandan yansıyan eğimli gölge duvarda küçük, suyu andıran hareketler gözüme çarptı, bunlar hep birlikte Haukiperä İskelesi'ne doğru suyun üzerinden ağır ağır akan gri bir ırmak oluşturunuyordu; bu yol, Olli ya da onun komutanlarından biri olsaydım askerlerimi götüreceğim yoldu. Ama bu beni yatıştırdı mı bilmiyorum, böyle anlarda insan çok açık düşünmüyor, aslında ben hiçbir şey düşünmüyordum, yalnızca delikleri, açıklıkları karla kapatıyordum ve batıyla olan son bağlantının havaya uçtuğunu görmüştüm.

Şimdi Antti'nin evindeki duman buğulu camların arkasında katı bir duvara benziyordu ama gri olmayı sürdürüyordu neyse ki, sarı ya da kırmızı değildi ve evin de dükkânın da ayakta kalacağını anlamıştım.

Dükkânın çevresini dolaştım, depoya girdim, aletlerimi ve yemek torbamı aldım, yukarıdaki ormana çıkıp kendime güvenli bir yer buldum, burada saatlerce durdum, Suomussalmi'deki insanların elleriyle kurup yarattıkları her şeyin aynı insanların ya da onların yöneticilerinin yaktıkları ateşin kara dumanlarıyla yanıp

kül olmasını izledim ve tuhaftır ki öğrencilik yıllarımda birçok kez kundaklamayı hayal ettiğim okulun yandığını görmek beni derinden etkiledi, çocukluğum gökyüzüne yükseliyor, iyi kötü anılarımı, arkadaşlarımı da yanında götürüyordu, bir de kasabanın belki de en güzel yapısı olduğunu ancak şimdi fark ettiğim küçük kilise her nedense başka her şeyden iyi tutuşmuştu, bu kilisede vaftiz edilmiştim, konfirmasyonum bu kilisede yapılmıştı ve annemle babam gibi burada gömüleceğimi sanıyordum – alevler ilkin kollarını acı içinde bütün kasabaya uzatan görkemli bir yıldız benziyordu, ardından kilise hırçın fırtına bulutlarıyla dolu bir torba gibi bu rüzgârsız çılgın fırtınada ileri geri dalgalanmaya başladı, birden orada bir doruk beliriverdi ve gümbürtülerle yıkıldığında bir dağ da böyle yıkılır diye düşündüm, bir heyelandı bu.

Gece geç saatlere kadar ormandan çıkamadım. Ağaçlarda karlar erimeye başlamıştı, ısıricı soğukta su damlaları is karası toprağa düşerken doluya dönüşüyor, küçük beyaz taşlar gibi yere çarptıklarında bir at damgalanırken çıkan seslere benzer sesler çıkıyordu, bütün temellerden fokurtular geliyordu, her yanda ortaya çıkan çıplak topraklar is ve kil kaplıydı, çürümüş yaraya, kangrene benziyordu, sonra buzlar tüm bunları yine taşlaştırdı, evsiz sokakları, yolları gri ve çorak betona dönüştürdü. Ama sonra sabah olduğunda ortalıkta yangından önce evlerin yalnız başına orada durmuş, savunmasız çocuklar gibi titreştikleri zamanki kadar gerçekdışı bir hava yoktu. Yanmış bir kasaba böyle gözükürdü, beyaz tende çürük bir kratere benzerdi, yanmış bir kasabadan bu beklenirdi, çok acıklıydı, akıl almaz bir şeydi ama yine de tam olması gerektiği gibiydi.

İrili ufaklı yaklaşık yirmi yapının az çok yanmalarına karşın yıkılmamış olduklarını gördüm; bunların arasında yalnızca Antti'nin dükkânı değil, Luukas ve Roosa Teyze'nin evi de vardı, ne olur ne olmaz diye onun da kapısını kilitlemiştim. Yalnızca sundurma ve çatının saçakları biraz yanmıştı, mutfağın yeşil kapısından dosdoğru içeri girebildim, oğullarının ve Raatevaara'daki akrabalarının fotoğraflarının asılı durduğunu gördüm ve o anda Antti'nin dumanla yıpranmış boş dükkânında değil burada yaşayacağımı anladım çünkü Roosa ve Luukas'ın evinde sandalyeler, masalar, yataklar, tabak çatallar, bana gereken her şey vardı, bir tek yiyecek yoktu ama domuzu ve Antti'nin kızığını yüklerken kendime ayırdığım az bir şeyi ormanda ağaca asmıştım.

Ayrıca kilerde bir kavanoz domuz yağı, donmuş süt dolu bir sürahi ve bir torba kaba tuz buldum. Samanlık yanınıştı ama tümünden değil. Isli kalıntıları toplayıp yakılacak odun çıkarmak için kesmeye giriştim, duvarlar kuru çam kütüklerinden yapılmıştı, akşam olduğunda bana en az üç dört hafta yetecek güzel bir odun yığının olmuştü.

Ormana geri döndüm, domuzu getirdim, etin yarısını tuzladım, kalanı buz gibi soğuk kilere astım. Sonra sanki orada yaşıyormuş gibi kendime yemek yaptım, oturup yerken bir de kahvem olsaydı neredeyse keyfim yerine gelirdi diye düşündüm. Bu düşüncelerle kafamı üzeri yemek kırıntıları dolu masaya koyup uykuya daldım, rüyamda kapalı bir kapının önünde durduğümü, adımı bilemediğimi ve adımı bilemezsem içeri giremeyeceğimi gördüm ama neresiydi burası? Görüntü silinene kadar gözlerimi ovuşturdum ama yine de hiçbir ad bulamamıştım, umudümü tümünden yitirince uyandığımda yorgunluğüm geçmemişti.

Lavabonun üzerindeki aynada gözlerimin ezilmiş kızılıık kadar kırmızı, is ve yaş dolu, kaşlarımın, saçlarımın yanmış, yanaklarımın alev alev ve burnumun derisinin sinek kanatları kadar incelmış olduğunu gördüm. Ama tek yapılacak şey giyinip dışarı çıkmak, kasabayı daha yakından araştırmaktı, bundan kurtuluş yoktu; pek çok kez aklıma geride kaldığıma pişman mıyım sorusu geldi ama o anda bile yanıt hayırdı ve asla da değişmedi.

Uyduğüm o birkaç saat içinde biraz kar yağmıştı, sessizlik hatırlayabildiğimden de büyüktü, ormanlardan atış sesleri bile gelmiyordu, yalnızca yeri göğü kaplayan ölümcül kış vardı.

Fokurdayan yıkıntıların arasında bastıkça uçuşan küller ve demir bir maşayla karıştırdığım bir yığın metal kalıntısı dışında bulunacak pek bir şey yoktu ve bunlar karda soğumaya başladığında niye yaptığımı bilmeden toplamaya giriştim; insan özellikle sevdiği şeyleri ilgilendiren bir kargaşa görünce onu toparlamayı dener ve ben her zaman alet edevatı sevmişimdir; kürekler, sapsız yabalar, penseler, testereler, zincirler, koşumlar, derileri ve sapları yanmış aletler, kopuk demir parçaları buldum ve günün büyük bölümünü bunları toplayıp Luukas'la Roosa'nın evinin önüne yığınakla geçirdim. Önce mekanik bir iş gibi başlamıştı ama bir süre sonra daha çok oyuna dönüştü, bunların pekâlâ tamir edilebileceğini, bir zamanlar öylesine değerli ve gerekli olan bütün bu aletlere yeni

saplar yapılabileceğini, böylece kasabanın eskisi gibi olabileceğini düşündüm; tornavidalar, çekiçler, kazmalar, balyozlar, tezgâhlar, keskiler, kancalar, baltalar, arabalar, at nalları, bebek arabaları, su pompaları, merdivenler, parafin lambaları, pencere kolları, bisiklet tekerlekleri... Bulduklarımın çoğunun ne olduğunu anlamak bile zordu, bir saatin zemberekleri, ayakkabı demiri, bir köpek tasmaı, bir zamanlar bir mücevher kutusu olması gereken bir şey, böğürtlen toplama çatalları, kapı kolu, çekmece sapları, –okulun enkazında bulduğum– bir avuç kalemtırış, bir yerküre askısı, bir perde yığınının geri kalan yanmış iskeletler, taşlaşmış böceklerle benzeyen kablo öbekleri.

Yangında sağlam kalmış ama köprü havaya uçurulduğunda çatısı ve duvarları yıkılmış derme çatma mandıranın bodrumunda neredeyse yarısı dolu iki kiloluk bir kahve kutusu, komşu evin dumanı hâlâ tüten kiler çatısının altında yanıp kararmış bir torba un, bir sepet kararıp pişmiş yumurta buldum; bir başka bodrumda yeniden kaynamış dört büyük kavanoz ışıkn reçeli, bir sürahi sıcak votka, etiketleri yanmış, yamru yumru olmuş beş kutu konserve, birkaç kilo isli arpa vardı.

Bütün bunların verdiği cesaretle ayakta kalan evleri araştırmaya giriştim ama içleri yangından önceki sokaklar gibi ürkütücüydü, soluk almayan çıplak insanlar arasında dolaşıyormuş gibiydim, pek bir şeye dokunmadım, baktım ve pek çok kez kilerleri boş bulduğum için düş kırıklığıyla başımı salladım.

Ama iki keşif yapmıştım: İlkin, kasabadaki tüm canlılar gitmemişti, kediler kalmıştı, kimilerini kendi gözümle gördüm, ötekilerin yalnızca izleri vardı ve şimdi bütün siyahlığın üzerini parlak, beyaz bir un gibi kaplayan karların üzerinde dört bir yana uzanan izler giderek artıyordu.

Sonra okulun arkasında, hepimiz kadar Fin olmasına karşın onu bildik bileli kuru bir odun gibi kambur ve gri olduğu için Pabsjo diye çağırduğımız yaşlı kadının evinde, mutfak masasının üzerinde bir mektupla karşılaştım. O da Luukas’la Roosa gibi evini derli toplu, tertemiz bırakmıştı. Bunun bir gizeme dönüşmeye başladığını hissettiğimden mektubu açıp okudum.

İhtiyarın yazısını okumak zordu ama ben iyi okurum, önce kâğıda titrek bir cetvelle çizgiler çekmiş, sonra da bir o kadar titrek bir kalemle askerlere her şeyi yakıp kül etmelerini, bundan

utanmamalarını, Finlandiya'ya verdiği armağanın güzel olması için evini toplayıp temizlediğini yazmıştı.

Ama ev yanmamıştı işte.

O sırada mektubun yeniden katlandığını, kirli ve sabırsız parmakların onu büyük olasılıkla ben gelmeden önce açtığını fark ettim; her yanı toplanmış mutfak zemininde bir saman yığını ve odunlar vardı, yerdeki kilim parafin kokuyordu, lavaboda oraya fırlatılmış bir bidon vardı. Kibrit ya da başarısız bir yakma girişiminden izler aradım ama hiçbir şey bulamadım.

Orada bir süre oturdum, mektubu bir kez daha okudum ya da okumaksızın yalnızca harflere bakarak öylece oturdum, insan bir şeyi tam kavrayamadığında düşünceleri kendi başlarına koşuşturur, benimkiler de öyle yapıyordu ve sonunda evi yakacak olan askerlerin mektubu okuduklarını, bunun ardından emri yerine getiremediklerini, Finlandiya'ya verilen bu armağanı yakmanın ellerinden gelmediğini görmeye başladım.

Savaşta yenileceğiz ve halkımız yok olacak anlamına mı geliyor bu, diye sordum kendime. Ama sonra böyle anneleri, böyle askerleri olan bir ülkenin ne olursa olsun yenilmeyeceği, başkaları yıkılırken böyle halkların ayakta kalacağı sonucuna vardım; onun için öteki evlerden dördünü de aynı şekilde derli toplu, tertemiz, terk edilmiş odaları güneşle aydınlanmış bulmak beni anlatamayacağım ölçüde sevindirdi. Üstelik Luukas'ın evine en yakın olanda bir de duvar saati bulduğumda bunu ödünç almaya ya da korumaya karar verdim, nedeni tam olarak bilmiyordum ama yine de bütün zemberekleri, kadranı, anahtarı, kolları yerinde duran, çıkardığı ses insanın en son dostu olabilecek bir yaratığın nabız vuruşlarını andıran bu saati aldım.

Geri döndüm, mutfakta Roosa'nın büyük sobasını yaktım, mavi bir çiviye bir çekiç başıyla duvara çakıp saati Raatevaaralı akrabalara arasına astım, ardından ekmek yapmaya, kahve çekirdeklerini kavurmaya giriştim; uzun zamandır yapmadığım kadar ağır ağır, özenle yemek yedim, tatlı olarak üzerine biraz süt döktüğüm ılık ışkın reçelim vardı. Hepsi bittiğinde akşam olmuştu.

Evde parafin de, lamba da, mum da vardı ama ben oturup karanlığın yaşamının bu en tuhaf gününü kendince söndürmesini beklemeye karar verdim, sessizlik, kedi izleri ve yeni temizlenmiş evler, ben düşünmediğim zamanlar düşünen içimdeki o makineyi

değiştirmiş ya da tepetakla etmişti ya da belki beni bütün bunların öncesine götürmüştü ki, böyle anlarda insan değişiyor mu yoksa yalnızca kendini mi tanıyor, anlamak zordur.

Hava iyice kararınca çevreyi dinlemek için dışarı çıktım ve hiçbir şey duymadım. Tek bir şey bile. Bunun tuhaf olduğunu düşündüm ama bir şey duysaydım daha da tuhaf olurdu, dört yanımı sarsa da burada olmayan savaş, yarın gibi zamanı gelmedikçe gelmeyecekti.

İçeri döndüm, kapıyı kilitledim, basamakları çıktım; Luukas'la Roosa'nın küçük oğlu Markku, tüm canlıları taşlaştırmakla kalmayıp hem Rus hem Fin askerleri böcekler gibi öldüren gerçek anlamıyla bir savaşın sürdüğü Karelske Burnu'nda askerdı; onun olduğunu bildiğim odada yattım, ellerimle yüzüme dokununca artık alev alev yanmadığını yalnızca keçe gibi, kupkuru ve uyuşmuş olduğunu anladım; insan korkunç bir şey yaşayıp buna alışmayı başarınca böyle olur.

Düşünceler, kalkmak zorunda olmadığım bir yatakta ağır ağır uyan-
dığım zamanki kadar uçucu olmazlar hiçbir zaman, böyle anlarda
bir orman denizini, ancak bir insanın ya da hırçın bir fırtınanın
devirebileceği ağaç gövdeleri düşünürüm, hepsi sanki bu konuda
emir almış askerler ya da çit direkleri gibi aynı yöne dönüktür,
ormanın sesi rüzgârdır ve bu sese çözülen buzların çıtırtıları, kuş
sesleri, böcek vızıltıları ve yağmur eşlik ederken karlar pek bir şey
söylemez ama kendimi yeniden o görkemli kapının önünde dur-
muş, adımları hatırlayamaz halde bulduğum sırada duyduğum zincir
sesleri, paletlerin takırtıları, motor uğultuları, koşuşan postallar
ve haykırışlar arasında ev ve yatak sarsılıyor, beni gemini aziya
almış bir atın çektiği boş bir saman arabasındaki kahve fincanı
gibi savuruyor.

Yine de acele etmiyor, bunun üzerine kafa yormuyorum, yalnız-
ca hatırlıyorum, kalkmak, uykudan sıyrılmak için bol bol zamanım
var, yeni bir gün için giyiniyorum, merdivenlerden mutfığa iniy-
orum, orada yabancı bir adam beni görür görmez aniden dönüyor,
silahını göğsüme doğrultuyor, bu sırada kirli, bakımsız yüzünde
endişe beliriyor, bir an sonra bağırımaya başlıyor.

Bağırıışlarının sözcükler olduğunu anlıyorum. Bunların bana
yönelik olduğunu da ama yalnızca birkaç sözcüğünü bildiğim bir
dilde söyleniyorlar, onun için ellerimi havaya kaldırıp yatıştırıcı
bir şekilde gülümsemeye çalışıyorum, bir yandan da yavaş yavaş
dışarı, sokağa doğru geriliyorum, buz ve kırılağıyla kaplanmış de-
mir hurdası yığınının takılıp tökezlemekten kıl payı kurtuluyorum
ve yıkılmış kasabanın yeniden insanlarla dolduğunu görüyorum;
koşan, yürüyen, araba süren, ata binen bir yığın adam, yabancı,
kara silüetler ve sessizliği delip geçen, her şeyi kokularla ve burada
daha önce hiç varolmamış seslerle dolduran makineleri, hepsinin
de üzerinde tuhaf bir aksaklık olan binlerce yabancı silüet, top-
raktan sökölüp çıkarılmışlar da gün ışığında rahat edemiyormuş
gibiler.

Dört bir yandan üzerime akıyorlar, görmeyen gözlerini üzerime diyorlar. Hiçbiri bir karar vermeye hevesli görünmediğinden ve yalnızca silahlarını sallayıp bir ağızdan bağırдықlarından, sabırsız silahların önünde kollarımı başımın üzerinde tutarak sakın adımlarla yürüyorum, beyaz bakışlar, mor dudaklar ve anlaşılmaz haykırışlar arasında bir tür ceza konvoyunun arasından geçiyorum, yanmış okulun önündeki alanda bir araya toplanmış tanklara ulaşıyorum, burada subay olduğunu anladığım bir adam karşılıyor beni.

Kızılderili selamı verir gibi iki eli açık bekliyor ama beni durdurmak istediğini anlıyorum, onun için uygun bir uzaklıkta duruyorum ve omzunun üzerinden seslendiğini duyuyorum, kocaman bir çadırdan sarı saçlı bir adam çıkıp geliyor, burada kafasında miğfer olmayan bir tek o var, kulaklıkları yukarı bağlanmış deri bir kasket takmış, Fin'e benziyor ve benimle kendi dilimde ama oldukça bozuk bir Fince konuşuyor, önce yalnızca soğuk bir merhaba diyor ama ben yine de onun selamına karşılık veriyorum.

Bir sessizlik oluyor, ardından subayın söylediği ya da haykırıldığı şeyleri bana çevirmeye giriştiğinde ondan daha dostça ya da daha sakın konuşuyor, bu adamı, tercümanı, daha önce gördüğüm duygusuna kapılıyorum, bu dilden kaynaklanıyor olabilir ve sorgu ilerledikçe dili giderek düzeliyor, yine de bir sonuca ulaşamıyoruz; kasabada benden başka kimse kalmadığını, gitmeyi reddettiğini çünkü burada yaşadığımı, ne olursa olsun hiçbir yere gitmeyeceğimi yineleyip duruyorum. Antti ve Olli'ye de söylediğim bu sözler ağızından çıkarken kulağıma giderek daha doğru ve önemli geliyor sanki, neredeyse uzun uzun düşünülmüş sözler gibi ama öyle değil elbette, söylediklerim tam bir çılgınlık, bunu herkes anlar ama başka bir şey diyemem çünkü doğru.

Hiç değişmeyen yanıtlarım subayı giderek daha çok kızdırıyor, tercüman durmadan niye diye soruyor, buna yanıtlam:

“Ben buranın oduncusuyum, evlere odun dağıtan, insanları sıcak tutan benim.”

Bunun üzerine sonunda susuyorlar. Kafası karışmış subayın sıkı suratında azıcık da olsa kendini topladığını gösteren bir anlayış kırıntısı belirliyor sonra birden çılgın bir kahkaha atıyor, askerler de biraz çekinerek birer birer ona katılıyor, bir an sonra gece karası buzlarda neredeyse yüz tane yabancı adam yaşamlarında hiç böylesi gülünç bir şey duymamış gibi gülmeye başlıyor.

Ama dolu silahlardan daha iyidir kahkaha, üstelik şimdi bu silahların hiçbirisi bana doğrultulmadığı için kollarımı indirmeye cesaret ediyorum, yine de yerimden hiç kımıldamayarak eylemlerime subayın karar vereceğini anladığımı göstermeye çalışıyorum, bu onu yatıştırmışa benziyor.

Yanıma yaklaşıyor, olduğumdan başka biriymişim de rol yapıyormuşum gibi beni süzüyor, bense endişeli gözlerle bakıyorum ona. Daha kırk yaşında bile yok, geniş omuzlu, uzun boylu, büyük burunlu bir adam, ince, gergin dudaklarını dişleyip duruyor, Olli kadar uykusuz ve yorgun gözleri var, gerilmiş, sıska yüzü şaşırtıcı beyazlıktaki teninde düzensiz öbekler oluşturan bir haftalık sakallarla kaplı.

“Üşüyor musun?” diye soruyorum, sonunda sorunlarını ve niye böyle tutuk hareket edip tökezlediklerini anladığımı sandığımdan. Yorgunlar, her biri yıkılmanın kıyısında.

“Bu bir soru mu?” diyor tercüman donuk bir sesle ve başka bir tarafa bakıyor.

“Evet” diyorum. “Çok üşüyormuş ve uzun süre üşümüş gibi görünüyor.”

Şimdi soru savaşla değil de benim dünyamla, sözünü ettiğim buzlu havada ısınma ile ilgili bir şey olarak anlaşılabilir. Anladığım kadarıyla tercüman da bu yolda bir şeyler söylemeye karar veriyor. Ama bunun üzerine iki adam arasında tam anlamadığım bir şey oluyor, çünkü subay benden çok tercümana kızıyormuş gibi ve tercüman da kendini savunuyor sanki.

“Söylediklerimi çevirdin mi?” diye araya giriyorum.

“Kapa çeneni” diyor omzunun üzerinden havlar gibi ve biraz daha söyleniyor, sonra yeniden bana dönüyor.

“Üşüyor mu diye sorduğuna inanmıyor.”

“Bir daha tekrarla ve ona bir şey göstereceğimi söyle.”

Tercüman biraz düşünüyor, duygusuzca birkaç Rusça sözcük söylüyor, durup gözlerini çizmelerinin burunlarına dikeyiyor. Subay bakışlarını tercümandan bana çeviriyor, ağzının kenarından bir şeyler mırıldanıyor. Tercüman yavaşça başıyla onaylıyor, bir kez daha bana dönüyor.

“Sen gerçekten Fin misin?”

“Elbette.”

“Kâğıtların?”

“Çiftlikteki evde, kasabanın iki mil kuzeyinde, Lonkkaniemi’de.”

Söylediklerimi çeviriyor, subay başıyla kısaca onaylıyor, bir iki söz homurdanıyor.

“Bize ne göstermek istiyorsun?”

Luukas’la Roosa’nın evini gösteriyorum, elimle efendilerini ağır-lamak isteyen sadık bir hizmetkâr olduğumu anlatacak bir hareket yapıyorum. Subay çabucak düşünüp tartıyor, beni biraz uzaktan izleyeceğini işaret ediyor. Böylece arka arkaya eve gidiyoruz, kapıyı açıyorum, açık tutuyorum ama bu bir işe yaramıyor, çünkü subay, askerler yapıyı bodrumdan tavan arasına kadar aramadan içeri girmek istemiyor, mayın ya da tuzak aradıklarını anlıyorum. Bun-lar olurken ben ona Luukas’ın ağıl duvarının artıklarından kesip yığdığım odunları gösteriyorum. Ama yalnızca tükenmiş bir şekilde başını sallıyor, demir hurda yığınının bir tekme atıyor, tercümanın yardımıyla bunun ne olduğunu soruyor. Ona anlatıyorum, bir ara onarmayı düşündüğüm alet edevat olduğunu söylüyorum; planım, benim hakkımda edinmeye başladığı görüşleri doğruluyormuş gibi görünüyor.

Subay askerlerin verdiği işaret üzerine omuz silkiyor, tercüman ve iki yaveriyle mutfığa giriyor, Luukas’la Roosa’nın masasına otu-ruyor, ben kahve pişirip ekmek kesmeye girişiyorum, her kapının önünde bir asker nöbet tutuyor.

Subay bir şey söylüyor ama tercüman ne yanıt veriyor ne de söylediklerini çeviriyor. Subay yine bir şey söylüyor, aynı sözcükler gibi geliyor kulağıma.

“Ne diyor?” diye soruyorum.

“Çevirmemi istemedi.”

“Ama bana mı söylüyordu?”

Tercüman subaya bir şey söylediğinde adam düşüncelerinden sıyrılıyor, kısaca yanıt veriyor ama isteksiz değil.

“Kasabanın yakıldığını söylüyor” diyor tercüman ve bunu bir soru gibi dile getiriyor.

“Burada hiçbir şey bulamayasınız diye” diyorum. “Ne yemek, ne kalacak yer.”

“Onu anlıyor zaten ama bunun bir tuzak olabileceğini düşü-nüyor.”

Gözümün önüne yine yangın sırasında Kiantajârvi buzları üze-rinden gri bir ırmak gibi akan gölgeler geliyor.

“Öyleyse niye düştünüz bu tuzağa?”

Tercüman yine duyduklarına inanmaz gibi bakıyor, sonra birden homurdanmaya başlıyor ama boşluğa, öfkesini özel bir şeye yöneltmekten korkuyor belli ki. Ama aynı anda dış kapıda nöbet tutan asker bayılıyor, yere düştüğü sırada kendine geliyor, zıplayıp yerine geçiyor, belli ki özür anlamına gelen bir şeyler mırıldanıyor. Şişmiş yüzlerinden birden sıcağa girmenin onları fenalaştırdığını anlıyorum, askere bir dilim ekmek uzatıyorum. Asker çabucak subaya bakıyor ama subay başını çevirmiş, bunun üzerine ekmeği kapıyor, aç bir köpek gibi yiyor. Arkadaşına da bir dilim veriyorum, o da aynı şekilde yiyor, bu sırada subay kızgın bir şekilde elini salıyor, tercüman yine doğruca bana bakıyor, şimdi sözlerini özenle seçiyormuş gibi.

“Sen ne düşünüyorsun?” diyor, yine Finlerin onlara kurmuş olabileceği tuzaktan söz ediyor. Bu sorunun tehlikeli olduğunu anlıyorum ama belki benim kurtuluşum da olabilir, şayet subaya, belli ki onun da umduğu gibi, yalnızca aptal değil aynı zamanda tehlikesiz olduğumu kanıtlayabilecek bir yanıt bulursam.

“Bilmiyorum” diyorum Roosa’nın fincanlarına kahve dolduruyorum, en güzelini subaya doğru itiyorum, itmemle kavraması bir oluyor, pis eldivenli elleriyle sımsıkı tutuyor.

“Ama sen ne düşünüyorsun?” diye havlar gibi soruyor tercüman yeniden. Ben anlamamış gibi davranıyorum, iki yavere de kahve veriyorum, gürültüyle yudumlamaya girişiyorlar, bu da belli ki subayı kızdırıyor.

Sakin bir sesle, “Duymaktan hoşlanmayacağı bir şey söylersem onu da çevirir misin?” diye soruyorum tercümana.

“Ne?”

Soruyu yineliyorum.

“Elbette!”

“O zaman subaya çok kötü Fince konuştuğunu söyle, özellikle de kızdığın zaman.”

Yere bakıyorum, tercümanın kızardığını, kahveyi suratıma atmak istediğini hissediyorum. Bunun yerine Rusça birtakım cümleler mırıldanıyor, subay şaşkın gözlerle ona baktıktan sonra yine o kaba kahkahasını atıyor.

“Söylediklerinin hepsini anlamıyorum” diye ekliyorum aceleyle. “Benim adıma özür dile.”

Tercüman bunu da çeviriyor, subayın tepkisine ve uzun birtakım cümleler kurarken yüzünün giderek rahatlamasına bakılırsa, bir dizi kötü varsayımının temelsiz çıktığını görmeye başlıyor gibi. Tercüman bir süre sonra konuşmaya katılmama izin verdiğinde o da daha sakin görünüyor ama bakışlarında daha tehditkâr ve kuşkulu bir şey belirmiş ve bu hiç hoşuma gitmiyor.

“Bizim tutuklu taşıma aracımız yok” diyor duygusuz bir sesle. “Ama konvoyla katılabilirsin, oduncuya ihtiyaçları var.”

Başımı sallıyorum. Yeniden konuşuyor:

“Söylememe gerek yok sanırım, en ufak bir kuşku duyarsak vurulacaksın...”

Soran gözlerle ona bakıyorum.

“Yineleyebilir misin?”

Yineliyor, şimdi kuşkuludan çok kızmışa benziyor.

“Bana uyar” diyorum sonunda sözü nereye getirmek istediğini anladığımda. “Odun kesmeyi severim.”

Uzun süre birbirimizi süzüyoruz, sonunda bir tür ateşkes olduğunu umduğum bir hava oluşuyor, en azından benim tehlikesiz olduğumu kabul etmişe benziyor.

Evin kime ait olduğunu bilmek isterler mi diye soruyorum, Finlandiya ve savaştan önce.

“Hayır” diyor tercüman.

Soruyu yineliyorum.

“Hayır” diyor yine. “Ama niye yakılmadığını bilmek istiyoruz, senin için bir sakıncası yoksa.”

“Çünkü ben onu korudum” diye yanıtlıyorum, nöbetçi askerlerden birinin arkasındaki duvara gidiyorum, Luukas’la Roosa’nın fotoğraflarından birini duvardan alıp masaya, subayın önüne koyuyorum, ihtiyarları gösterip adlarını söylüyorum. Dalgın dalgın fotoğrafa bakıyor.

“Otuz yıl önce Raatevaara’dan geldiler” diyorum. “Luukas buranın ayakkabıcısı ve tamircisi oldu, bu evi kendisi yaptı, üç oğulları var, üçü de savaşa gitti...”

Ama tercüman bunları çevirmiyor, yorulmuşa benziyor, subay da ilgileniyormuş gibi görünmüyor, yalnızca oturmuş fotoğrafa bakıyor, sanki bu ona bir şey anımsatıyormuş gibi – bütün bunlarda tanıdık bir yan var, sonra birden bakışlarını bana çeviriyor, gözlerini üzerime diyor. Ben de ona bakıyorum. Biraz daha kahve istiyor-

muş gibi fincanı kaldırıyor. Kahve doldurup önüne koyduğum ekmek dilimlerini yemek istemez mi diye soruyorum. Tepki vermiyor. Kahvesini içiyor, onu hâlâ huzursuz eden o şeyi düşünmeyi sürdürüyor. Mor dudaklarla ağır ağır yudumlanan sıcak kahvenin sesiyle birlikte onun gözünde ben artık yokum sanki ya da umursanmayan bir hizmetkâra, bir köpeğe, belki biraz işlerine yarayacak ya da canları isterse onları eğlendirecek bir şeye dönüşüyorum ve bu en azından benim için uygun. Ruslarla ilk karşılaşmam böyleydi işte ve başka türlü olabileceğini düşünemiyorum bile.

Rus subayın adı Oleg Illjusjin'di, albaydı; 759. Piyade Alayı, 163. Birlik onun komutasında son hafta içerisinde ancak kırk kilometre gidebilmiş ve Suomussalmi'ye kadar gelmişti, başka bir deyişle korkunç bir hafta geçirmişlerdi ve şimdi batıya, Botnviiken yönüne ilerleyip ülkeyi en dar yerinden keserek belini kırmak için burada takviye güçlerini bekleyeceklerdi.

Ama benim bu planlara kafa yoracak zamanım yoktu, hayatımın en ağır işine koşulmuştum, gece gündüz demeden köle gibi çalıştırılınam yetmezmiş gibi bir de ölüm tehlikesi altındaydım, çünkü Fin güçleri bölgeyi gerçekten terk etmemiş, Ruslar geldikten sonra kasabayı hemen hemen tümünden kuşatmışlardı, şimdi orman karlarının üzerinde dört bir yanda uzanmış yatıyor ve kımıldayan her şeye ateş ediyorlardı; biz de düşman hattında ağaç devirmek, testereyle odun kesmek zorundaydık.

Başlangıçta sayımız kırkı geçiyordu; işçiler, ordu teknisyenleri ve savaşamayacak kadar yorgun veya hafif yaralı erlerin karışımından oluşuyorduk, çoğu kişinin üniforması bile yoktu; öğrendiğime göre Rusların Köpek adını taktığı, sürekli bağırıp çağıran, katı kuralcı çavuştan başka bize tutsakmışız gibi davranan dört subayın ve ayrıca bana yanıtı olmayan sorular sorup duran tercümanın sürekli gözetimi altındaydık – bitmek tükenmek bilmeyen anlamsız yokluk herkesin üzerine sinmişti, savaşları daha iki hafta içinde sekteye uğramış, dumanlar çıkaran bozuk bir motora benzemişti.

Tercümanı daha önce görmüş olabileceğimi söylemiştim; bir gün açığa çıktı ki, epey zaman önce Vuokkiniemi'de bir atölyede odun kesiyormuş, ben de testere artığı odunları toplamak için oraya giderdim. Tercüman o sıralar Leningrad'da öğrenciymiş ve oduncuda yalnızca yaz aylarında çalışıyormuş, oradan ve oradaki işinden ait olmadığı bir yere düşmüş bir soylu gibi çok küçümseyici bir tavırla söz ediyordu. Ama emirlere uyan, ölen, soğuktan donan, aç kalan askerler kadar cesur olmak da ona göre değildi belli ki, tersine burada olmak niyeyse onun hakkıymış, belki de eski bir

hesabı kapatmaya gelmiş gibi davranıyordu, aynı anda hem Fin hem Rus'tu ve ikisi de değildi; onu asla çözemedim.

Belli ki Albay Illjusjin de çözememişti, aralarında sürekli anlaşmazlık çıkıyordu, genellikle istihbarat subaylarının ele geçirdiği Fince yazışmalar üzerine tartışıyorlar, bakmam için arada sırada beni de çağırıyorlardı. O zaman bana bir yandan tutsakmışım gibi bir yandan da ajanmışım gibi davranıyor, tehditler savurup yumruklarını savururken bir anda örneğin, kasaba çevresindeki araziye ve gölü, yolları, çiftlikleri, uzaklıkları ve hiç kafalarının almadığı kış mevsimini anlattığımda yaltaklanarak dostça gülümsemeye başlıyorlardı. Ama bu konuda da kavga ediyorlardı, albay tercümana bu kadar bağımlı olmasa onu çoktan kurşuna dizdirirdi, çünkü Rusların dövüşemeyecek ya da çalışamayacak kadar tükenenleri vurma alışkanlığı vardı, neredeyse her gün idam mangası kurulu-yordu, bunu daha önce duyduğumda inanmamıştım, yaşamım boyunca pek çok Rus tanımıştım sonuçta ve hepsi iyi insanlardı, ama şimdi gözümle gördükten sonra inanmamak olmazdı. Tercümanın adı Nikolai'dı, yaşı otuza yakındı, sarı saçları kıvrıkcıktı, donuk ela gözleri çulluk gözleri gibi ayırıktı ve içinde, Albay Illjusjin'in asla yatıştıramadığı huzursuzluğunu barındıran yüreğinin yerine, onda küçücük bir boşluk vardı; bir sabah, mayından yaralanarak kötürüm kalmış iki küçük çocuğa boş gözlerle bakışını gördüğümde bu adamın asla bir dostu olmadığını, belki dost diye bir şeyi hiçbir zaman aramadığını düşündüm.

İlk günler uyuyamıyordum, ayrıca Luukas'la Roosa'nın evinde de kalamıyordum. Buraya albay taşınmış, yanına üç subayla bir muhafız almıştı; ihtiyar Pabsjo'nun tertemiz evine de tercüman Nikolai'yla rütbeli üç asker yerleştiler.

Bunu görmek içimi burkuyordu, çünkü evi batırıyor, temizlik yapmıyor, ortalığa sıcıyor, beyaz yataklarda üzerlerindeki giysilerle uyuyorlardı ve yanmış, islenmiş bir kasabada giysiler, suratlar, yerler, sokaklar, tanklar, çadırlar, kediler ve köşe bucak her yer is kaplanır, bu is asla kalkmaz, toz gibi karlara karışır, giderek artar, rüzgârla yükselir, eriyip yeniden donar, gözlere, ağza, burna, akciğerlere girip onları kemirir; yanmış bir kasaba olabilecek en pis kasabadır, yalnızca pislikten oluşur.

Ayrıca kasaba sürekli ateş altındaydı, onun için üç gün sonra hem albay hem tercüman evlerden çıktılar, ordu teknisyenlerinin

okuldan kalan temelini içine kurdukları ve henüz çatısını yapmadıkları sığınağa taşındılar.

Bu bana çok tuhaf geldi, çünkü Finlerin ne uçakları ne ağır silahları vardı, sığınak buz gibiydi, var güçleriyle yandıkları için demirleri kızaran sobalar değerli sıcaklığı doğrudan gökyüzüne gönderiyorlardı.

Ama ertesi gün Köpek ve subaylar bizimle neredeyse hiç ilgilenmez oldular, bize birtakım sert buyruklar verip yanımıza birkaç asker bırakarak çekip gittiler – herhalde daha büyük mucizeler yaratmak istiyorlardı; ayrıca kaçmaya kalkarsak gidebileceğimiz hiçbir yer olmadığını artık anlamışlardı. Aynı gün öğleden sonra kasabanın güneyindeki ve doğusundaki çatışmalar yüzünden ağaç kesimi tümünden durduruldu, kalan nöbetçiler de gidince ben de onların yanından ayrıldım, Luukas'la Roosa'nın evine döndüm, emir almış gibi orada kalacağını haber verdim.

Sobayı yakıtım, su ısıttım, gece olana dek Rusların arkasından evi toplayıp temizledim, sonra da bir daha dışarı çıkmadım. Merdivenleri tırmanıp Markku'nun, yakınlarda Rusların eline geçen Karelske Burnu'nda çarpışan Markku'nun yatağına girdim, tertemiz yaptığım yatağında yatarken onun anavatan için benden daha cesurca işler yaptığını düşünüyordum, oysa o sırada Markku Suomussalmi'den on kez daha korkunç olduğu söylenen Taipale cephesinde ölmüştü, ama o zaman bunu bilmiyordum, henüz Aralık ayının ortasına bile gelmemişken, daha bir hafta önce sormayı aklımdan bile geçiremeyeceğim bir soruya yanıt almıştım – bunun altından kalkacaktım. Yaşamayı ya da ölmeyi umursamıyor olabilirdim, çünkü artık birini ötekinden ayıramaz olmuştum ama bu ilk günleri yalnızca çalışıp hiç uyumayarak atlatabildiğime göre her şeyin altından kalkabilirdim; bu, yeni bir huzur duygusu getirmişti.

Ertesi sabah her zamanki gibi Köpek'in buyruklar yağdırdığı yere gittim, söylenenleri yerine getirdim, eskisi gibi çalıştım, belli ki ne çavuş ne de başka biri yokluğunun farkına varmıştı. O gün de her nasılsa bitip akşam olduğunda eve geri döndüm, ortalığı toplamayı sürdürdüm – her yan is ve kül içindeydi, süpürdüm, sildim, kazıdım, yıkadım; oysa uyumam gerekiyordu ama artık anlamıştım ki uykusuzluk ve pislik aynı şeyin, çöküşün iki farklı yüzüydü. Bir subay evin önünden geçerken içeri baktı ve anladığım kadarıyla bütün bunların, savaşın ortasında temizlik yapmanın ne

yararı olduğunu sordu, burada yaşamayı amaçladığımı anlayınca sırtarak kafasını salladı.

Ertesi gün Köpek'in tepkisi de aynıydı – kendimi harap etmek istiyorsam bu benim sorunumdu, en azından onun sorunu değildi. Ve o günden sonra olmam gereken yerde kaldım.

Ama bu durum işi daha güvenli yapmıyordu. Adamlar ağaç devirmeye alışkın değildi, arada sırada bizi korumak için yerleştirilen nöbetçiler de özellikle seçkin askerlerden oluşmuyordu: Ormanın bir parçasını kuşatıp karların arasına uzanıyor, dinamit yardımıyla ağaçları devirdiğimiz sırada bekliyorlardı – bu benim fikrimdi, sonra atlar budanmamış kütükleri kasabaya taşıyorlardı, bunun çok çabuk yapılması gerekiyordu ve yapılabildiği sürece çok çabuk oluyordu. Kasabanın sağında solunda on on iki koca ateş durmadan yanıyor, alevleri beyaz dumanlara karışıp gri gökyüzüne yükseliyordu. Ama bu ateşler Rusları ısıtmıyordu, soğuk iliklerine işlemişti, çok az uyuyor, neredeyse hiç yıkanmıyorlardı, yemeğe de votkaya da daha geldikleri gün kısıtlama getirilmişti.

Derken bir sabah Nikolai'nin öfkeyle anlattıklarından, *düşman*'ın sınıra uzanan yolu kestğini, Rusların dört gözle beklediği destek güçlerinin, bütün bir zırhlı bölüğün, kasabaya birkaç kilometre uzakta cama yapışan böcek gibi Fin askerleri engeline takılıp kaldığını öğrendim. Başka bir deyişle, kasabanın şimdiye dek gördüğü en büyük kalabalık olan binlerce askerle burada büsbütün yalıtılmışık.

Illjusjin'e uçaklardan yemek, yakacak ve cephane atılıyordu ama kutular sıklıkla hatların çok dışına düştüğünden onları gidip almak için kimse canını tehlikeye atmıyordu. Ayrıca şu *düşman* denen askerlerin de izini görmedik hiç, gece gündüz karların arasında görünmez, küçük hayaletler gibi yatıyorlardı – adamların ve atların saman dolu bez bebekler gibi birdenbire yıkıldıklarını görmek, bir metre kalınlıkta buzun altındaki balıkların kafa vuruşlarını andıran silah seslerini çok sonra işitmek tuhaftı; her gün Köpek ve adamlarının yerine yenilerini koymaya yetişemeyeceği kadar çok sayıda adam yitiriyorduk. Hulkonniemi'deki kritik bir konuma yerleştirilmek üzere kalabalık bir grup gönderilince geriye yalnızca yedi oduncu kalıverdi; bütün bir kasabaya, kurşun gibi ağır kutup gökyüzünün altında çıplak ve kavruk uzanan kasabaya yakacak sağlamakla görevli yedi adam.

Bu altı kişi tuhaf olsalar da kendilerince iyi adamlardı; çoğu daha önce orman görmüş, eksi otuz beş dereceyi değilse de soğuğu tanıımıştı, zaman içinde biraz saygılarını bile kazandım, çünkü ben- de korkunun ya da yorgunluğun izini bile göremiyorlardı ve bu da geriye neredeyse bizden başka kimse kalmadığını, terk edildiğimizi anladığımız sabah, tercümanın şimdiden beyaz cehennem demeye başladığı bu savaşta bir tür umutmuşum, buz tutan ellerindeki son duayımışım gibi çevremi sarmalarına neden oldu.

Aramızda daha ancak on yedi yaşında, Onega'nın doğusunda bir köyden gelme, belli ki daha önce eli kazma görmüş bir genç vardı, o da korkusunu bastırmayı başarıyor ve üzerine düşeni genellikle yerine getiriyordu. Ayrıca sıklıkla başkalarından çalıp karnını yeterince doyurduğunu, her fırsatta uyuduğunu, atlarla iyi anlaştığını da fark ettim. Onunla işaretlerle o kadar iyi anlaşıyorduk ki bir süre sonra birtakım sözlerimi de anlamaya başladı. Adı Mikael'di, tercümanın dediğine bakılırsa bir yetimhanede büyümuştu, ne yasaya ne de onu her nasılsa avcuna düşüren ordu düzenine saygısı vardı ve bana "melek" adını takan oydu. Sonraları "umut" ya da "son umut", hatta "cesaret" ve "özgürlük" de dediler; savaşın bana öğrettiği ilk Rusça sözcükler bunlar oldu, bir de daha önceden bildiklerim vardı; Rusların berbat bir halk olduğunu düşünenler vardır ama çok tuhaf yanları olsa da ben hiçbir zaman öyle düşünmemiştim.

Yalnız başımıza kalışımızın üçüncü gününde, sabah saatlerinde, subayların da beni tanımaya, belki de özellikle kendilerindeki eksik yanları görmeye başladığını doğrulayan belirtiler ortaya çıktı. Luukas'la Roosa'nın evinde uykuya dalalı daha bir saat bile geçmemişken tercüman Nikolai gelip beni uyandırdı, oduncuları neyle tehdit ederse etsin orınana göndermeyi başaramadığını, hemen Illjusjin ın yanına gitmem gerektiğini söyledi, kulak tırmalayan sesiyle.

Konuşurken buzlu camlardan içeri girebilecek bir kurşunun hedefi olmaktan korktuğu için kapının hemen dibinde yere oturmuştu, kalkıp en küçük bir korku izi göstermeden giyindiğim sırada onun ürperdiğini gördüm. Mutfakta iki er bekliyordu, onlar da sırtlarını duvara dayayıp oturmuşlardı. Kapıdan sürünerek çıkıp gri karlar üzerinde solucanlar gibi uzaklaştılar. Siperlere giderken bir yıkıntı duvarından öbürüne belleri bükük koşturuyorlardı, Nikolai da öyle yapıyordu; oysa hep orada yaşamış ve hep böyle

yapmış olan ben, Tanrı'nın çanlarını çaldırmayı sürdürdüğü zamanlarda işine giden bir adam gibi yolun ortasından yürüyordum, bunun nedeni ne cesaret ne de dirençti, açıklayamıyorum ama sağ kalmamın tek bir yolu olduğunu anlamıştım yalnızca, o da kendi bildiğim yoldu.

Iljusjin'i neredeyse bir haftadır görmemiştim. Keskin soğukla yoğun sıcak arasında durmadan gidip gelenlerde olduğu gibi bembeyaz suratında kırmızı alevler vardı, daha zayıf, yorgun ve dalgın görünüyordu, bu konuşmaya çok gönülsüzce zaman ayırdığı belliydi.

Oduncuları ormana götürmemi, önümüzdeki üç gün iki tabura yetecek kadar odun kesmemi söyledi Nikolai aracılığıyla, beklediği büyük saldırı başladığında hiç kimse –biz bile– hatların ardında birkaç dakikadan fazla dayanamazdı. Bu işi yoluna koymazsam kasabanın evlerini yıkmayı sürdüreceğini ve oduncuları birer birer vuracağını söyleyerek bitirdi sözlerini.

“Bu adamları seviyorsun, değil mi?”

Ne dediğini anlamamış gibi baktım keskin gözlerinin içine ve beni tehdit etmesine gerek olmadığını söyledim.

Yanıt vermedi.

Mikael ve arkadaşlarının sığınağına gitmeden önce, delikanlının ötekilere bir anlamda önderlik ettiğini bilen Nikolai, odunculara benim komuta edeceğimi, sakın bir gün beklendiğini, yanımıza başka adamların verileceğini söyledi ve bu odunları getirmenin çok önemli olduğunu onlara anlatmamı istedi.

Sığınağa girip tercümanın sözlerini kendi sözlerimmiş gibi söyledim. Nikolai da çevirir gibi yaptı. Ama yıkkın adamların üzerinde bunun hiç etkisi olmamıştı, yerlerinden bile kıımıldamadılar, Mikael beyaz cehennemde öleceklerine kasabada ölmeyi yeğlediklerini mırıldandı.

Nikolai ve ben rol yapmayı sürdürdük. Ayağa kalkmalarını istedim, bana kulak verirlerse bu mezarda oturmak yerine çalışmanın daha iyi olduğunu anlayacaklarını söyledim, yemeğe kavuşacaklarına ve onları kendi ellerimle koruyacağıma söz verdim... Bunun üzerine ağır ağır doğruldular; ilkin Mikael, ardından sivil yaşamda Ilmen Gölü'nde ilkokul öğretmenliği yapan ve üç gün önce başlayan ağlaması dinmek bilmeyen ufak tefek, çelimsiz, sinirli adam. Tanışmamızdan bu yana tek söz ettiğini duymamıştım, kırk yaşlarında

olmalıydı, bir insandan çok böceğe benziyordu, Nikolai'n dediğine bakılırsa gözlüğü kırılmadan önce işe yarar bir askermiş ama şimdi neredeyse kördü, adı Suslov'du.

Bir makineli tüfek nöbet kulesinin brandasını taradı, yollarına devam eden kurşunlar siper kalaslarına saplandı, kendimizi yere attık. Nikolai hem Rusça hem Fince sövüyordu.

"Gözlerini nasıl açık tutabiliyorlar?" diye mırıldandı ayağa kalıp üniformasındaki karları ve talaşları silkelerken.

"Fırsat buldukça uyuyorlar."

"Bu kadar basit, öyle mi?"

Aşağılayan gözlerle bana bakıyordu.

"Hiç basit değil. Demir gibi sağlam bir disiplin gerektirir."

Çok ileri gittiğimi biliyordum. Ama beni öldürmekten mutluluk duyacağı noktayı çoktan arkada bırakmıştık. Onun yerine, kendimize yer bulamadığımız bir dünyada iki suç ortağımızı gibi birbirimize baktık, bir an için sakinleşmiştik, ardından ekledim:

"Bence bugün bizimle göndereceğin piyadelerin kumandasını Mikael'e vermelisin. Ayrıca ona silah da ver."

"Niyeymiş?"

"Böylece hem oduncuları hem de askerleri hizaya sokabilir."

"Bunu yapamayacağımı biliyorsun."

"Illusjin'den isteyebilirsin. Çünkü bugün kesinlikle sakin bir gün olmayacak."

"Daha çocuk sayılır."

"Buradakilerin hepsinden daha erkek."

Tercüman uzun süre bana baktı, bir tütün kesesi çıkardı, sigara yaktı; bu sırada oduncular durmuş soran gözlerle birbirlerine bakıyor, ilk kimin yıkılacağını görmeyi bekliyorlardı.

"Oturun" dedim bir rahip gibi ellerimle göstererek. Neler olduğunun farkında olmayan tercümana bir bakış fırlattıktan sonra yere yığılır gibi oturdular, başlarını dizlerine koydular, ne uyur ne uyanık oldukları zamanlar hep böyle yapıyorlardı.

Ama Mikael ayakta kaldı, bakışları Nikolai'n sigarasına dikiliydi, delikanlı sinirli bir gelinciği ya da bir minki andırıyordu, zayıf bedeniyle çok uyumsuz, aydınlık ve dostça yüzü o kadar yuvarlacık olmasa yakışıklı bir adam olabilirdi.

"Deneyebilirim" diye mırıldanan Nikolai birden sigarasını Mikael'e uzattı, gözden kayboldu.

Yarım saat sonra piyade birliğinin kumandanıyla geri geldi, Mikael'e komuta verilemezdi, güvenilirmez, ne yapacağı belirsiz bir yabaniydi o.

"Pekâlâ" dedim.

Piyadelere komuta eden adamın adı Fjodor'du, rütbesi çavuştu, yirmi yaşında ancak vardı. Daha önce de bize katılmıştı, bizden çok askerlerini korumakla uğraştığını biliyorduk. Ayrıca odunculara bağırıp çağırmayı, zaten yaptıkları işler için emirler yağdırmayı pek seviyordu – daha hızlı, daha hızlı... Üstelik bir yığın aptalca fikri yüzünden bizi tehlikeye atarken kendisi askerleriyle karların arasında güvenle yatıyordu.

"O zaman söyle ona" deyip başımla Fjodor'u gösterdim, "Bence korkağın teki ve ona hiç güvenmiyorum."

Nikolai şaşırılmıştı.

"Gerçekten böyle mi düşünüyorsun?"

"Evet" dedim.

"Öyle düşündüğünü biliyorum ama bunu ona söylersem işler daha da zorlaşır."

"Yine de söyle ki, korkağın biri olduğunu senin de bildiğini anlasın."

Nikolai düşündü, hiçbir şey söylemedi.

Odunculara seslendiğinde "Hazırlanın" dediğini anlamıştım. Onlar yerlerinde toparlanırken Fjodor'a tıslar gibi bir şeyler söylediğini duydum. Onbaşının yanakları kıpkırmızı olmuştu ama benden yana hiç bakmadığı için Nikolai'nin ondan rahatsız olduğumu söylemediğini anladım. Atları eyerlemeye giderken anlaşılmaz tercümanda neredeyse yeni bir dost bulduğumu düşünüyordum, başka hiçbir şey olmasa bile bana yaklaşmak istediğı yolunda bir işaret almıştım, bu ikimizin de işine yarayabilirdi belki, çok bulanık biriydi bu adam.

Çalışma her zamanki gibi askerî bir saldırıya benziyordu, Fjodor'un askerleri ikiye ayrılıp ağaç gövdelerinin arasında iki büküm koştular, yerlerine geçip ormanı güvenceye aldılar; bu arada üç oduncu ağaç diplerine dinamit bağlarken öteki üçü de patlama ağacın içine yönelsin diye dinamitleri kauçukla sarıp sarmalıyordu, ayrıca ağaçların kökleri kasabaya bakacak şekilde devrilmesine dikkat ediyorduk.

On beş yirmi ağacı birden devirdik, Fjodor'un vereceğı işareti bekledik, genelde bunu pek umursamazdı. Ama bugün farklıydı.

Daha ilk ağaçlar devrilir devrilmez atları getirebilece imizi haykır-
dı; kocaman, korku içindeki hayvanları götürürken yerde sürüne-
medi imiz için en tehlikeli i  buydu. Ama bir kez ormana gelince
atların arkasına sığınabiliyorduk. Bu yüzden bu odun kesme içinde
en ağır darbeyi atlar alıyordu; oduncular, sahra mutfağının yanı sıra
epeydir Finlerin en sevdiği hedefti, ateş yo unlu una bakılacak
olursa sığınaklardan bile daha önemliydi. Ben de öyle yapardım
herhalde – odunlarını ellerinden alın, o zaman donup ölürlür! En
aptal adamın bile aklına gelebilecek bir stratejiydi bu, hava eksi
kırk dereceydi ve daha da so uyacaktı.

Günün büyük bölümü nasılsa karanlıkken gün ışığında  alı -
mak zorunda kalmamız beni en ba ından beri kızdırıyordu. Ama
ne Köpek ne de Illjusjin karşı  ıkımdan bir şey anlıyordu, belki
de aslında bir önemi yoktu, sonuçta oduncuları karanlıkta dışarı
 ıkarmak daha da zor olabilirdi.

Yine de gün ışığında  alı tı ımızda i i geciktirmek için elimden
geleni yapıyor, gerekçeler buluyor ya da kasabada tamir edilsin
diye bir şeyleri kırıyordum ve Fjodor'la aramızdaki  eki melerin
nedenlerinden biri buydu.

Ama o sabah daha ilk postada iki at yitirdik, Suslov yine bayı-
lıp yere yıkıldı, Fjodor'un adamlarından biri boynundan vuruldu.
Onba ı onu sahra hastanesine götürmek için geri döndü, ben de
hemen be  altı yontulmamı  ağaç gövdesini bir çukurun çevresine
yı dım, burada az biraz güven içinde oturup ateş yakabildik, en
t kenmi lerimizi biraz uyuyabilsinler diye  am dallarının üzerine
yatırdık, bu sırada Mikael ve ben çalışır gibi yapıyorduk. Fjodor geri
dönene kadar yerimizden kımıldamadık, şimdiden ak am olmuş,
hava kararmı tı.

Yı dı ım ağaçları ortadan kaldırmak için dinamitleyiverince
Fjodor  fkeden deliye döndüğünü gizlemeye bile  alı madı. Ama
sanırım tercümanın söyledikleri aklına geldiğinden adamlarına yeni
bir manevra emri vermekten başka çıkış yolu göremedi.

Bir sorun  ıkımdan bir posta daha ağacı dinamitle devirdi imiz
sırada yalnızca arada sırada makineli tüfek atışları duyuyorduk
uzaklardan, sonra yeniden i e giri tik, donmak üzere olan Fjodor
bu kadarının yetece ini söylediğinde ağır bir gece bastırmı tı. Ona
bunun bizi ne kadar rahatlatı ını göstermek için kendimizi hiç
sıkıntıya sokmadık, böylece hem kendisi hem de komutanları i i

kimin yarım bıraktığını görebilecekti; her gün böyle yapıyorduk, öğrendiğimiz ilk rutinlerden biri olmuştu, bir de küçük sabotajlar.

Kasabaya döndük, kestiğimiz ağaç yığını buz tutmuş devasa bir karınca yuvasına benziyordu. Fjodor gözleriyle ölçüp tarttı, bu cehennem gibi gün için bu kadarının yeteceğini söyledi başını sallayarak, sonra askerleriyle birlikte yeni emirler almak için sığınağa yollandı, belki de bizden kaçmak, biraz uyumak için gidiyordu, bilemem, ama biz o sırada Köpek'in iki askerinin gözetimi altında odunlarla uğraşıyorduk, ateşin başında oturmuş bir yandan votka içerken bir yandan kahkaha atıp bizimle alay ediyorlardı ve birkaç saat uyuyabildiği için olacak, her zamankinden daha uzun süre ayakta kalan yarı kör öğretmen Suslov'un çok ağrına gidiyordu bu.

Günler böyle geçiyordu. Geceler de. Bir hafta boyunca. Her yanları soğuktan yara bere içinde kalan oduncular açlıktan kırılıyor, gide-rek ölüye benziyordu; bir deri bir kemik yere yıkılıyor, ağlıyor ve çalı çırpı, çam dalı ve odun parçalarıyla kaplı donmuş toprağa düşüp bayılıyorlardı. Önce onlara yardım ettim, sonra sabrım tükendi, öfkelen-dim, ardından gözüm-den de kulağımdan da silmeye çalış-tım. Ama bir gece birden tek başımıza bırakıldığımızda Fjodor'u da Köpek'i de umursamadan oduncuları alıp Luukas'la Roosa'nın evine götürdüm, en kötü yaraları temizledim, onları boş yataklara yatırdım, yemek bile yemeden giysileriyle uykuya daldılar, Mikael ve ben sobanın iki yanına oturup sessizliği dinlerken mutfak ağır ağır ısınmaya başladı.

“Kahve?” diye sordum.

Başını salladı, kahve hazırlamayı ona bıraktığımda sanki su pompası, çaydanlık, soba, odunlar, alevler, fincanlar ancak cennette ulaşılacak birer armağanmış gibi hem yüzünün hem ellerinin titre-meye başladığını gördüm. Kahve içtik, karnımızı doyurduk, arada sırada birbirimizle işaretleştik, anlaşıyorduk, dil gerekmiyordu bize; yine de aramızda, bu tuhaf delikanlıyla benim aramda bir alev gibi yanan o soruya, “Tüm bunlar gerçek mi?” sorusuna verebilecek bir yanıtım yoktu. Kutup gecesinin içinde bir yerlerde bir Rus umudunu andıran uçak homurtusu duyduk, aynı anda kulağı-mıza gelen patlamalar Finlerin ağır silahları çıkardığı anlamına geliyordu herhalde. Ama bu bizi ilgilendirmiyordu. Biz burada, karnımız tok, alev alev yanan sobanın yanında oturmuş, iki fincan kahveden çıkan buharların arasında birbirimize gülümsüyorduk.

Oduncular uyandığında onlara elimde yiyecek ne varsa verdim; un ve tahıl lapası, reçel, et, biraz ekmek uzattım, bunları bir anda eriyip harap parmaklarının arasından akıp gitmelerinden korkar gibi yakaladıklarını gördüm. Ağır ağır, dikkatle, tüm bedenleriyle çığnıyor, ne tür kimseler arasında bulunduklarını ancak şimdi anlamış gibi arada sırada çekingen gözlerle birbirlerine bakıyor,

gördükleri kişileri hatırladıklarını göstermek ya da yazgıya gizlice teşekkür etmek için başlarını sallıyorlardı ve ne kadar yavaş yiyor, bitli kafalarını ne kadar yavaş sallıyorlardı... Bir süre sonra onları durdurduğumda uysal köpekler gibi bana baktılar, biraz daha uyumak için yataklarına giderken pencereler aydınlandığı halde çağrılmamış olmaya şaşırmışlardı.

Ama bugün onları evden çıkarmaya hiç niyetim yoktu.

Günün ortasında Mikael'le dışarı çıktık, Illjusjin'den uzak dursak da Köpek'in sorumlu olduğu sahra mutfağına odun keserken herkes bizi gördü. Ama Köpek bizi görmezden geldi, yeni bir saldırı başlamıştı, herkes oraya buraya koşuyordu, kargaşa, gürültü – ve is. Hava kararır kararmaz sessizce yerimize geri döndük.

Eve geldiğimizde Mikael diz çöktü, bana teşekkür etti, sonra Roosa'nın sıcak çarşaflarının arasına girip yeniden kendinden geçti; çiftin yatağının bir yarısında yatıyordu, yanında Suslov uyuyordu. Horlayan öğretmeni gördüğümde, Roosa'nın gözlerinin yıllar önce bir hastalıktan dolayı bozulduğu geldi aklıma. Daha önce hiç elimi sürmediğim dolapları, çekmeceleri karıştırmaya başladım ve salonda aradığını buldum; işlemeli bir kılıfın içinde, yalnızca arkalarından baktığımda bile başımı döndürecek kadar kalın camlı bir gözlük.

Alıp Suslov'un yanına gittim, onu uyandırdım. Bu biraz zaman aldı. Sonunda bana baktığında gözlüğü takmasını istedim. Dediğimi yaptı, gözlerini kırıştırdı, gülümsedi, gözünde gözlükle yeniden uykuya daldı. Gözlüğü yavaşça çıkardım, kılıfıyla birlikte yanındaki komodinin üzerine bıraktım.

Bu günler çok sürmedi. Onun yerine başka bir mucize oldu. Sözü edilen saldırıdan sonra oduncu barakasının bulunduğu burun boşaltıldı, dışarıda geçen bir geceden sonra Köpek'e oduncuların Luukas'la Roosa'nın evinde uyuyabileceklerini söylediğimde köşeli yüzüyle bana baktı, geçen seferki sözlerini yineledi – biz aklımızı kaçırdıysak bu onun sorunu değildi. Bunun üzerine yeni bir düzen kurduk, çalışmaya giderken gözü yaşlı öğretmeni ve Rodion adındaki öteki cılız adamı fırsat buldukça evde bırakıyorduk

Suslov'la yaşıt olan Rodion eskiden bir kesimhanede maki-nistmiş ve şimdiki gibi zayıf düşmeden önce çok daha güçlü bir adammış. Onu Kızıl Ordu'ya sürükleyen Illjusjin'in kendisi olmuş, Kasım'daki saldırı başlamadan önce Lietmajärvi'de trenden iner

inmez yakalamış. Albay, Tanrı'nın terk ettiği bu ıssız perona sel gibi dökülen asker yığınlarını, taşıtları izleyen sivilî görünce, "Senin gibi sapasağlam bir adamın niye üniforması yok?" diye sormuş.

Rodion istasyona karısına gelen ayakkabıları almaya gelmiş, tarihsel olaylardan haberi bile yokmuş ve evine gidip vedalaşmadan kendisini yolda bulmuş, üstelik üniforma da alamadığı için o 23 Kasım'da evden çıktığında üzerinde ne varsa onlarla çalışmış, uyumuş, açlık çekmişti; yaşamının son kalıntılarıymış gibi gece gündüz paltosunun altında taşıdığı ayakkabılar her yanı is kaplı, eski püskü pembe bir kâğıda sarılıydı, kıpkırmızı ayakkabılar dışında her şey is kaplıydı burada.

Aramızda iki kardeş vardı ki savaşta ender bir durumdu bu, Kiev'den geliyorlardı, adları Leo ve Nadar'dı, otuzu geçmişlerdi, Rusçanın yanı sıra kendi aralarında kimsenin anlamadığı anadillerini konuşuyorlardı. Leo dikiş makinesi üreten bir fabrikada bekçiymiş, Nadar da bir kooperatifte lahana ekiyormuş, ikisinin de sağ ayakları aksaktı ve savaşmayı bilmiyorlardı.

Yanımızda bir de, Rusçası Karelen olan Kalevala'dan gelme ufak tefek, tıknaz bir adam vardı, birazcık Fince bilen çelik gibi güçlü, orta yaşlı bir çiftçiydi. Kızıl Ordu yedek güçlerindendi ve hepsinin en dayanıklısı oydu. Ayakkabılı Rodion, mink Mikael ve bu çiftçi –adı Antonov'du– soğuğa alışkındı ama kardeşler ve öğretmen öyle değildi; söylendiğine göre gençliğinde birkaç yılı Ladoga'da geçirmiş olmasına karşın Suslov bütün bölükte, belki de bütün savaşta en yanlışı yere düşmüş adamdı, hiç bu kadar barışçı biri görmemiştim.

Evde üç gece uyuyan oduncuların giysilerini çıkarttırmayı sonunda başardım ve bitlerini parafinle gidermeye çalıştım. Yıkanmalarını istedim, giymeleri için Luukas'a ve evin oğullarına ait yeni giysiler verdim. Bu günler içerisinde pek çok kez yemek yemiş, biraz uykularını almışlardı, bir tek Mikael neredeyse benim kadar az uyuyordu ama o da uykuya ihtiyacı yokmuş gibi davranıyordu.

Bu gelişmelerin oduncular üzerinde tuhaf bir etkisi oldu, sanki yemek ve uyku yalnızca umut ve güç vermekle kalmamış, kendilerini bırakmadan önce onları ele geçiren paniği de yeniden uyardırmıştı. Ve o sabah dışarı çıkmayı birdenbire reddettiler; Köpek'in ve askerlerinin yaptığı gibi tehditle, kaba güçle dışarı çıkarınam gerekti. Akşam olduğunda artık evde uyumak da istemiyorlardı,

ev atış menziline tam ortasında duruyor diye korkuyorlardı, oysa ev hep oradaydı. Sonunda onları içeri sokmayı başardığımda da giderek azalan yemek için kavga etmeye başladılar. Ayrıca Suslov ona verdiğim gözlüğü kullanmak istemiyordu, ona uymuyormuş.

Gözlüğü hemen takmasını, akşam veya ertesi gün bir daha çıkarırsa onu gerisingeri Köpek'in mezarlığına kovalayacağımı söyledim. Anton çok beğendiği bu sözlerimi sırtarak Suslov'a tercüme etti, öğretmen gözlüğü gönülsüzce taktı, ertesi gün de çıkarmadı. Sonra birden yanıma geldi, diz çöküp bana teşekkür etti – yalnız görüşünü değil gücünü de kazanmıştı. Aynı akşam kardeşlerle Mikael birbirlerine girince Nikolaiya başvurup silah istemekten başka çarem kalmamıştı.

Tercüman çadırlardan birinde üç subayla birlikte semaverin başına oturmuş çay içiyordu, beni görür görmez ayağa fırladı, bir sır paylaşıyor muyuz gibi hemen tutup dışarı çıkardı. Soluğundan içki içtiğini anladım. O kurnaz sırtışıyla son gün kaç adam yitirdiğimi sordu.

“Hiç” dedim. “Ama Fjodor iki adam yitirdi.”

Gülümsemesini hiç beklemiyordum.

“Bu arada biz yüzden fazla adam yitirdik, yalnızca kuzeye, Juntusranta'ya giden yolda...”

Verecek karşılık bulamadım, tercümanın yeni yüzü de önceki kadar anlaşılmazdı.

“Senin Finlerle bağlantı kurduğun söyleniyor” dedi birden ve yana doğru sendeleyerek birkaç adım attı. Pabsjo'nun evinin önünde duruyorduk. Orada bir odun yığını vardı. Oturmamızı önerdim. İstemedi.

“Üşüyorum” dedi, titriyordu, dalgındı, bayılacak gibiydi, yine de karla kaplı odunların üzerine yığıldı, suçlamasını yinelemeden önce dikkatini toplamışa benziyordu.

“Ne demek istediğini anlamıyorum” dedim.

“Fin ordusuyla bağlantın var mı?”

Afallamış gibi baktım.

“Hayır.”

“Peki nasıl oluyor da senin adamların sağ kalıyor?”

“Fin askerlerin odunculara ateş etmelerini engelleyebileceğimi mi sanıyorsun?”

Hem düş kırıklığına uğramış hem öfkelenmiş gibiydi, beni ihbar

etme tehdidiyle avcuna düşürmek istediğini anlamıştım en azından ama bu ne işine yarardı ki?

Sormadım, o da sözü değiştirdi, dişleri birbirine vurarak evinden, Leningrad'daki yaşamından, henüz okula başlamamış iki oğlundan, devrimden önce iyi çalışan bir iplik fabrikasına sahip zengin bir adamken şimdi her şeyi elinden alınan babasından söz etmeye başladı, bu yüzden Nikolai ve kardeşlerine hiç miras kalmamıştı, üstelik aile devrimden yirmi yıl sonra bile kötü bir kuşku bulutu altında yaşıyordu, mutsuz bir adamın söyleviydi bu.

Dinledim, benim ailem olmadığını ama bir çiftliğim olduğunu söyledim.

“Bana gereken her şey var orada.”

“Peki görebilecek misin çiftliğini bir daha?” diye öfkeyle sözümü kesti, ayağa kalktı, yalpaladı, tehdit eder gibi parmağını sallamaya çalıştı. “*Bakalım görebilecek misin çiftliğini bir daha!*”

Sonra bir kez daha elini vurdu ve ardından tümüyle yıkıldı. “Kendi isteğimle geldim!” dedi hıçkırarak. “Kimse benden istemedi, kendim seçtim, oysa şimdi Leningrad'da kürsünün başında olabilirdim!”

Ağzını sildi, bana bakan ıslak gözlerinin önünden herhalde sıcak üniversite lokallerinin görüntüleri geçiyordu.

“Hiç korkmaz mısın sen?” diye sordu.

“Hayır” dedim.

“Olabilir mi böyle bir şey?”

Ellerine baktı, kolları yana sarktı. Birkaç dakika kımıldamadan durup savaşı, hiç tükenmeyen top atışlarını, görünmez uçakları, bir o kadar görünmez düşmanı dinledik. Kasabaya gelmesi beklenen tank birliğine ne olduğunu soracaktım ama kendimi durdurdum.

“Buz kalın” diye patladı birden. “Kuzeye, denizin üzerine bir yol yapıyoruz, kamyonlar ve tanklar oradan ilerleyebilecekler.”

Bir an soluğunu tuttu. “En azından bir kaçma rotası” sözleri döküldü ağzından, benden başka kimin yanında söylese onu muhtemelen idam mangasının karşısına götürecekti bir yakınmaydı bu.

Yerel halkın da Kiantarjârvi'ye buzun üzerinde bir yol yaptığını, Fin askerlerin bunu bildiğini, onun için Rusların yapacağı en aptalca şeyin beyaz açıklıklara çıkmak olduğunu, her yandan açılan ateşin altında paramparça olacaklarını anlattım.

Bulanık gözlerle bana baktı, başını salladı.

“Niye seninle konuşuyorum ki? Sende bir şeyler yanlış.”

“Evet” dedim, niye geldiğimi sormasını umdum, üstelik şimdi oduncularla ilgili sorunlar gözüme çok küçük görünüyordu – o akşam et kızartmıştım, onlara çatal kaşık çıkarmama karşın domuzlar gibi, elleriyle yemiş, sonra da ellerini yeni giysilerine silmişlerdi, özellikle ayakkabı kutulu Rodion her yanı batırdığı için masanın kenarına dayadığım ellerine vurduğumda ötekiler gülmüş, Anton o anlaşılmaz Fincesiyle nasıl yemek yediklerinin beni ilgilendirmedini söylemişti bağırarak. Sakin bir sesle kendilerini temiz tutmayı öğrenmezlerse soğuktan öleceklerini söyledim. Ama buna da güldüler. Ancak zorla çatalı Rodion’un eline verip öldürmekle tehdit edince ötekiler de onu izlediler; önce Mikael, ardından öğretmen ve Antonov... Her zamanki sıra buydu, Mikael’in ufak önderliği bundan oluşuyordu, neyin işe yaradığını ilk anlayan oydu, oysa Kievli kardeşler en sonda geliyorlardı, asla bir şey anlamıyorlardı, bugüne dek sağ kalmaları bile bana göre bir bulmacaydı ama şimdilik anladığım şeyler de çok değildi.

Üstelik şimdi Nikolai’nin sarhoşlukla ağzından kaçırdığı buz yolu konusunu düşünmem gerekiyordu – ayıldığında bunu hatırlayacak, sırrını elle vermemem için bir şey yapmaya kalkışacak mıydı?

Ona baktım, sakin bir sesle ne olursa olsun bana güvenebileceğini, şimdi onu çadıra geri götüreceğimi, biraz yemek verebilirse iyi olacağını, dünden beri bir şey yemediğimizi söyledim... Böyle konuşmayı, isteklerimi sıralamayı sürdürürken yeni bir tartışma çıktı aramızda, bu kez konu yemekti; buz yolunun unutulduğuna emin olana kadar yanında kaldım, sonunda kolumun altında yalnızca bir ekmekle oradan ayrıldım, ötekileri vermekten son anda vazgeçmişti, lanet bir Finliydim, ne halim varsa görebilirdim, biraz açlıktan kimseye zarar gelmezdi.

Geri döndüğümde oduncular uyuyordu. Birkaç gün önce içeri aldığımız kedi de sobanın yanında, genelde benim oturduğum sandalyenin üstünde uyumuştı. İçeri girdiğimde uyandı, yere sıçradı, oturmasını bekledi, sonra kucağıma atlayıp kıvrıldı; griydi, kuyruğu yoktu, kesilmiş ya da patlamalarda kopmuştu. Kedileri hiç sevmezdim ama bu kedi hem bize hem savaşa alışmıştı, kıvrılıp yatışını, tüylerini yalayışını ya da verdiğimiz sütü içişini görmek dünyanın eski günlerinden bir parça görmek gibiydi, oduncular kediye atlara davrandıklarından çok daha iyi davranıyorlardı; atlar, o kocaman ve gürültücü hayvanlar yaşamımızın sefilliğini daha belirgin ve çekilmez kılıyordu, bir attan çok fazla kas ve kan olur, atlar göğes çıkarken hem güçlerinin hem de kanın tümüyle boşalması gerekir, atları çok severim, düşünüyorum da...

Bir gürültüyle uyandığımda kucağımda kediyle sandalyede otuyordum. Kediyi kovaladım, dışarı koştum, evin birkaç metre açığında büyük bir krater gördüm, duvarın tahtaları patlamadan aşınmıştı ama tuhaftır ki pencereler sağlamdı. Yeniden içeri girmek isterken birden bir sürü asker çevremi sardı. İki kollarımı yakaladı, bu sırada ötekiler bağırarak çağırarak içeri daldılar, oduncuları yataklarından çekip sürükleyerek soğuğa çıkardılar – tuhaf bir manzaraydı, kollarını başının üzerine kaldırmış altı yarı çıplak adamın çevresinde, zift gibi karanlıkta bir yerlerdeki görünmez düşmanın atışlarından korktukları için yere yatmış ya da oturmuş askerler.

Operasyonu yöneten subayı daha önce görmüştüm, Nikolai'la birlikte Pabsjo'nun evinde kalıyordu. O da karlara uzanmıştı. Öte yandan bizim ayakta durmamız ve bir düzine adamın büyük olasılıkla haberleşme cihazı ararken evin altını üstüne getirmesini beklememiz gerekiyordu.

Elbette hiçbir şey bulamadılar. Subay gürleyerek anlamadığım bir emir verdi. Oduncular döndüler, kaz adımlarını andıran bir yürüyüşle ama yine kolları başlarının üzerinde Illjusjin'in komuta merkezine yöneldiler, ben de onlarla gittim.

Bizi tercüman karşıladı.

Onu sarhoş ve bitkin bir durumda bırakmamın üzerinden henüz birkaç saat geçmesine karşın şimdi ayık ve uyanık, neredeyse neşeli görünüyordu. Önce subayı azarlamaya girişti, subayın verdiği rapordan da hiç hoşnut kalmamıştı. Gürleyerek yeni emirler verdiğinde oduncuların rahatladığını gördüm – geri dönmelerine izin verilmişti, yalnızca ben kalıyordum.

Araya girdim, oduncular gitmeden önce bir şey söylemek istedim.

“Neymiş o söyleyeceğin?” diye sordu Nikolai ekşi bir suratla.

Antonov’a döndüm, askerlerin altüst ettiği evi toplamalarını, eskisi gibi pırıl pırıl yapmazlarsa bir daha kesinlikle onların yanına gelmeyeceğimi söyledim.

Antonov düşündü, başını onaylar gibi salladı ve çıktı.

“Ne tür bir gösteri bu?” diye sordu Nikolai, çadıra girdiğimizde. Yanıt vermedim. Bir sandalyeye oturmamı söyledi. Oturdum, bizi getiren subay ellerimi, ayaklarımı bağladı. Kısa bir süre sonra Illjusjin geldi, bana şöyle bir baktı, Rusça birkaç şey söyledi ve çıkıp gitti. Subay önce yumruklarıyla, ardından silahının kabzasıyla suratıma vurmaya girişti. Nikolai bir sigara yaktı, adam beni döverken bir süre bekledi.

“Canın acıyor mu?” diye sordu.

“Evet” dedim. “Ama güçlüyüm ben.”

Kabaca güldü.

“Biraz durmasını söyleyebilirim.”

“Niye ki?”

“Seni konuşturmak için.”

“Sorman yeter. Konuşuyorum işte.”

“Lanet olası evin ayakta kalmasını nasıl açıklıyorsun?” diye gürledi, sesi odun yığnında oturduğumuz zamanki kadar hastalıklı çıkıyor, ağzından köpükler saçılıyordu.

“Bunu açıklayamam” dedim. “Ama kasabada başka evler de geldiğiniz zaman oldukları gibi sapasağlam duruyor.”

“Bütün kasabayı yaktılar” diye bağırdı. “Sonra birkaç evi bırakacaklar, atışlarla delik deşik edebilecekken öylece bıraktılar, inanmamı istediğin bu mu?”

“Belki de evlerde kimse kalmadığını biliyorlardır” dedim ve Pabsjo’nun evini yakmayı başaramayan Fin askerini düşündüm.

“Peki kimsenin kalmadığını nereden biliyorlar?” diye zafer kazanmış gibi sordu, “Hiç kimse onlara bunu söylemediyse.”

Gülümsemeye çalıştım ama ağzım kan doluydu, yüzümün sol yarısı donmuş gibi kaskatı kesilmişti.

“Çok ortalık yerdeler” dedim. “Kimse onlarda kalmayı düşünmez, hatta...”

“Öyleyse gidip oralara yerleşebiliriz yani” dedi yine zafer kazanmış gibi. Ama artık konuşmakta zorlanmaya başlamıştım.

“Bacalardan çıkan dumanlar” diyebilirdim.

“Acıyor mu?”

“Hayır.”

Ağzımdan köpükler çıkıyordu. Subaya işaret etti, adam yine bana girişti. Bir an için kendimden geçtim, ayıldığımda iki yeni subay gördüm. Doğrulmayı başardım. Nikolai arkası bana dönük duruyor, bir şeylere gülüyordu. Yeni gelenlerden biri ayıldığımı söyleyince döndü, Rusça bir şeyler söyledi.

“Onlara canının acımadığını söylediğini anlattım” dedi. “İlginç buldular.”

Alçak kahkahalar duydum.

“Bacalardan çıkan dumanlar” diye mırıldandım yeniden, kanlanan gözlerimle onu zorlukla seçebiliyordum. Ama sesi çok açıktı.

“Evlerde kimsenin kalmadığını biliyorlar çünkü bacalardan duman çıkmıyor, öyle mi?”

Başımı salladım.

“Ama bir bacadan duman çıkıyor” diye gürledi. “Senin bacandan. Kasabada bir Finli’nin, bir çatlağın kaldığını biliyorlar. İkiyle ikiye toplayıp anlıyorlar ki, soba yanan tek evde kalan bu çatlak olmalı, çünkü bunu yapacak kadar budala bir tek o var.”

Gülümsemeye çalıştım. Olmadı. Ama denediğimi anlamıştı.

“Burada olduğunu gerçekten biliyorlar mı?!” diye bağırırdı, ellerini koltuğun kenarlarına vurdu.

“Evet” dedim. “Kalmama ses çıkarmadılar.”

“Niye peki?”

“Gitmeyi reddettim.”

Geri çekildi, bir süre sövüp saydı, kendisinin bile inanabileceği bir açıklama bulmaktan hiç hoşlanmamıştı belli ki.

Bir daha kendime geldiğimde içeride yalnızca beni döven subay vardı, yanımda bir sandalyeye oturmuş sigara içiyordu. Ayıldığımı

anlayınca ayağa kalktı, gidip Nikolai'ı getirdi, tercüman içeri girdiğinde bana aşağılayan bir bakış fırlattı, subaya bir şeyler söyledi, adam el ve ayak bileklerimdeki bağları çözdü. Yere yığıldım ama dizlerimin üzerinde doğrulmayı başardım.

“Seni tehlikesiz yapan ne, biliyor musun?” derken Nikolai'ın yüzü yine zafer kazanmış gibi çarpılmıştı. “Gitmene niye izin veremediğimi?”

“Hayır.”

“Benden başka hiç kimseyle konuşamazsın!”

Anladığımı göstermek için başımı salladım, oysa başlangıçta anlamamıştım ama bu, bana yaptığı itiraflarla, kasabanın doğusundaki barikatlarla, bir kaçış yolu olduğunu söylediği buz yoluyla, kimseye söyleyemeyeceğim bütün bu şeylerle ilgili olmalıydı. Peki ama niye benden kurtulmamış, Fince de konuşamaz duruma getirmemişti? Çünkü yedekte özel bir planı vardı, bir parçası olduğu bu askeri çılgınlıktan ayrı bu planda bir işine yarayabilir miydim?

“Öyleyse Fin çatlak geri dönebilir, canı istediği kadar üşüyebilir, göreceğiz bakalım kim...”

Cümleyi tamamlamadı.

Dışarı çıktım, yüzümü karla ovdum. Ama yürüyemiyordum, dönüş yolu o kadar uzundu ki, eve ulaştığımda ellerim ve dizlerim de harap olmuştu. Evde oduncular oturmuş bekliyordu. Kapı eşiğinden içeri yuvarlandığımda Mikael de Suslov da yanımda diz çöküp ağladılar. Antonov sobanın yanındaki sandalyeye oturmama yardım etti. Kardeşler yaralarımı özenli ve duyarlı ellerle temizlemeye giriştiler. Ayakkabılı Rodion bir şey söyledi, Antonov eliyle savuşturdu ve tercüme etmek istemedi, herhalde duygusal bir şey söylemişti.

Kardeşler işlerini bitirdiklerinde, “Geri dönmeyeceksin sanıyorduk” dedi tıknaz köylü. “Ama geldin yine de, bak biz de ortalığı topladık.”

Ellerini iki yana açıp yeni temizlenmiş mutfağı gösterdi. Fark ettiğimi ve bundan hoşnut kaldığımı göstermek için başımı salladım.

“Ne söyledin onlara?” diye sordu.

“Gerçeği” dedim Rusça.

Düşündü, gülümsedi.

Aile bireylerinin fotoğraflarının arasında asılı saatten ortalığın aydınlanmasına birkaç saat kaldığını gördüm, Antonov'dan gün

doğmadan beni uyandırmasını istedim, bundan böyle çok sıkı çalışmamız gerektiğini, tek şansımızın bu olduğunu söyledim. Niye diye sormak istediği belliydi ama öğrenmenin ona hiçbir yarar sağlamayacağı bir sırrım varmış gibi davranarak onu susturdum.

Söylediklerimi ötekilere çevirdi, bir süre durup bana baktı, bir soru daha takılmıştı kafasına.

“Seni niye döve döve öldürmediler?”

“Bilmiyorum” dedim.

Hemen ardından uyuyakaldım.

Gün boyunca başımın dönmesine, damağımın sızlamasına ve yüzümün neredeyse önümü göremeyecek kadar şiş olmasına karşın işimi yapmayı çoğunlukla başarabildim.

Öte yandan oduncular hiç bu kadar sıkı çalışmamışlardı. Suslov gözlüğüyle dolaşıyordu, her şeye takılıp düşmeyi bırakmıştı, Antonov’la Mikael baba oğul gibi el birliğiyle çalışıyordu, Rodion ayakkabıları eve bırakmıştı, baltayı bir delikanlı gibi savuruyordu, kardeşler yalnızca Rusça konuşuyorlardı, sonunda bir ekip olmuşlardı, şimdi hiç işe yaramayan bir tek ben vardım.

Bize bakan yeni bir manga asker vardı, komutanları benim bir ateşin yanında birkaç saat yatmamı görmezden geldi, hatta bana bir sigara bile verdi, sigarayı aldım, o arkasını döner dönmez Mikael’e verdim.

Hava karardığında askerler hiçbir açıklama yapmadan bizden ayrıldılar, Mikael yemek çalmaya gitti. Genelde olduğu gibi şans yaver gitmişti, iki koca ekmekle geri geldi, dört adam için ancak bir günlük tayındı ama domuz yağımız bitmemişti, tavada pişirip karda dondurarak tereyağı gibi kullanabiliyorduk. Evi altüst eden askerler elimizde kalan reçelle kahveyi bulamamışlardı her nasılsa ve sanırım 1939 Noeli’nin hemen öncesinde, Suomussalmi’de sıcak bir evde kahve içen bizden başka hiç kimse yoktu – hep yaptıkları gibi oduncular bir gün daha sağ kaldıkları için teşekkür ettiler, hep yaptıkları gibi bana teşekkür ediyorlardı, oysa ben hiçbir işe yaramıyordum, Rodion Ledmozero’dan ayrıldığından beri soğuğu hissetmediği ilk günün bu olduğunu düşünüyordu.

“Öğreniyorsun” dedim.

Antonov sırtarak, “Ben de öyle söylemiştim zaten” dedi.

“Bunu da unutmayacağını umalı.”

Ama ormandan dönerken bir şey daha dikkatimi çekmişti: Geri kalan evlerin çoğunda, Pabsjo’nunkinde ve en yakınımızdaki üç evde bacalardan duman çıkıyordu. Keyifli odunculara bundan söz etmedim. Başımızdaki subay bu akşam yeniden dışarı çıkarılmaya

hazır olmamız gerektiğini söylemişti, çünkü yeni bir saldırı bekleniyordu. Ama biz oturup yemek yerken, yatıp uyurken saatler hiçbir şey olmadan geçti. Gece yarısı Antonov beni uyandırdı, fısıldayarak ne yapmamız gerektiğini sordu – böylesi sessizlik ne demektir, ya hiç kimse bizi almaya gelmezse ne olacaktı?

Gözlerim yeniden görür olmuştu, yüzümdeki şişlik de biraz inmişti, yalnızca burnum sızlamayı sürdürüyordu ama başımın dönmesi neredeyse hiç geçmemişti.

Kalktım, yıldızlı geceye çıktım, bacalardan hâlâ dumanlar yükseliyordu ama bizim kuru çamlarla yakılan ateşimizinki gibi berrak, dik sütunlar değil küflü bir ateşin ağır, sarı dumanlarıydı bunlar. İçeri döndüm, Mikael'i uyandırdım, Antonov'dan söylediklerimi ona tercüme etmesini istedim; gidip ateş yanan evleri yoklamasını, içlerinde kimse var mı diye bakmasını istiyordum. Delikanlı bunun ne yararı olacağını anlamamıştı ama yine de gitti, bir saat sonra geri geldi –bir ekmek daha getirmişti– evlerde kimsenin olmadığını söyledi ama iki askerin evlerden birine girdiğini, hemen sonra dışarı çıktığını, ardından bacadan güçlü bir dumanın yükseldiğini görmüştü; ayrıca dışarıda tuhaf bir sessizlik vardı, insan kasabanın boş olduğunu sanabilirdi.

Antonov kaşlarını çatı, bana baktı, ötekileri de uyandırıp hazırlanmamız gerekiyor mu diye sordu ama biri gelip bizi almadığı sürece olduğumuz yerde kalmamız gerektiğine karar verdim, ellerimin ve gözlerimin iyileşmesi için en az bir geceye daha ihtiyacım vardı. Bir şey söylemediler ama ikisinin de rahatladığını görüyordum, oysa saatler ilerledikçe sessizlik giderek büyüdü – iki hafta boyunca bir fırtınanın içinde yaşamışken, şimdi birden ormandaki buzları, gökyüzündeki yıldızları duyabilir olmuştuk.

Gün ağarmaya başladığında ne Köpek Fjodor ne de yeni subay vardı ortalıkta. Buna karşın savaş yeniden canlanmıştı. Üstelik daha da yaklaşmıştı. Yine de içeride kalmamıza karar verdim, oduncular hiç karşı çıkmadan biraz daha uyumak için yattılar, bu sırada ben sobanın yanındaki sandalyeye oturdum, gün boyunca kucağымda uyuklayan kediyle bir şeylerin yaklaşmasını dinledim, ona Mikke demeye karar vermiştim.

Sonra yine karanlık çöktü, hiç kimse gelmedi.

Kahve pişirdim, ötekileri uyandırmaya gittim, Mikael sanki kendi köyü Onega'da bir yaz gününe uyanmış gibi bana baktı,

kardeşler Kiev’le dolu aydınlık rüyalarından uyandılar, Antonov keyifle gözlerini kırptırdı, ellerini göğsüne kavuşturdu, öğretmen bile huzurlu görünüyordu. İlk kez konuşmaya başladı, ağzından tek heceli sözcükler döküldü. Omzunu sıvazladım, kahvesini uzattım, doğrulup oturdu, birkaç yudum aldı, konuşmayı sürdürdü, bir öğretmen gibi konuşuyordu sanırım, birbirini kovalayan sözcüklerin bir soruyla bittiğini sesinin tonundan ve en yakın sırdaşıymışım gibi bana bakan gözlerinden anlamıştım, beni sabır ve bağışlama dileyebileceği biri gibi görüyordu.

Kalkmasını istedim, ötekileri getirmeye gittim. Mutfakta bir tür toplantı yaptık. Artık liderin kim olduğundan kuşku yoktu; isyan, dövüşler, anlaşmazlıklar uçup gitmişti. İçeride kalmayı sürdürmemize, ateş yakıp dinlenmemize, geri kalan yemekleri yememize, gerekirse daha fazla getirmesi için Mikael’i dışarı göndermemize karar verdim. Er ya da geç bir şeyler olacaktı, o zaman ne yapmamız gerektiğini de anlayacaktım, şimdilik bu benim sırrım olarak kalacaktı, en azından hem onların hem benim sükûnetimizi korumamıza yarıyordu.

Antonov sözlerimi tercüme ederken onları izledim, sırayla başlarıyla onayladıklarını gördüm, anlamışlardı, kararlıydılar; sanki bir fetih planlıyorduk ama hazırlanmak için biraz zaman gerekiyordu. Yalnızca Mikael konuştu.

“Bizi unuttular mı? Köpek ve tercüman?”

“Yapacak başka işleri var. Ama bunun bir önemi yok, dinlenebiliriz.”

Sonra telaşa kapılmamalarını söyledim, dışarı çıkınam gerekiyordu ama geri dönecektim.

Başlarıyla onayladılar, neredeyse biraz utanmış gibiydiler.

Sandalyede yatan kediye baktım.

“Geçen sefer geri geldim” dedim. “Yine geri döneceğim.”

Aynı baş sallamalar. Dışarı çıkmadan önce Antonov’a öğretmene göz kulak olmasını fısıldadım.

Bir işaret fişeği sürüsü gece göğünü yırttı, yıkıntıların arasında siyah gölgeler koşuşturuyordu, kasaba merkezinde toplanan tanklar dağılmıştı, devasa, kara larvalar kasabanın kuzey ve doğu yakasına çevriliydi, arada sırada ormana salvo atışları yapıyorlardı, sanki bunu alışkanlıktan yapıyormuş gibiydiler, Hulkonniemi boyunca tam bir savaş sürüyordu, aynı bulanık Rus siperleri, ormana

ve buzların üzerine birbiri ardına gümbürtülü salvo atışlar yapan toplar, devasa bir dikiş makinesinin iğneleri gibi düşen *düşman* el bombaları, komando haykırışları, acılı çığlıklar, koşturan sıhhiye erleri – makine çıldırmak üzereydi, kasabanın üzerini kahverengi, kabarık bir sis yığını kaplamıştı, o kadar yoğun ve kalındı ki, gökyüzünü de içine almıştı ve bütün bunların ortasında, çürük bir elmanın içindeki kurt gibi biz vardık.

Nikolai'in beni sorguya çektiği çadır yanmıştı. Okulun içindeki sığınaktan gelen sesleri duydum, Pabsjo'nun evinin odun yığınının neredeyse tükendiğini gördüm. Komando merkezinin sahra mutfağı soğuk ve terk edilmişti ama Antti'nin dükkânındaki odun yığınının neredeyse hiç dokunulmamıştı. Ama bütün bu değişiklikleri nasıl yorumlayacağım konusunda hiçbir şey düşünemiyordum, aslında olanlar hiçbir şeyi de değiştirmiyordu, onun için geri döndüm, odunculara sakın sakın yemek yiyip birazcık daha uyuyalım, dedim.

Bir kez daha bana kuşkuyla bakmaya başlamışlardı. Bir kez daha karşı çıkmaya hazırlardı. Sessizce yemek yedikten sonra gidip yataklarına yattılar, uyudular, benim payıma da mutfakta kedi ve sandalye düştü.

Gece yarısı Antonov gelip beni uyandırdı, artık uyuyamadığını söyledi, hastalık ya da kafa karışıklığını göstermek ister gibi ellerini sallıyordu.

“Dışarıda neler oluyor?”

“Bilmiyorum.”

Ama endişelenmemizin gerekmediğini ekledim, asıl önemli olan kasabayı boşaltma, kasabanın yıkılması, bomba yağmuru, her ne olursa olsun bir olay sırasında güçlü ve dinlenmiş olmamızı; kafalarımız temizlenmeliydi ve güçlü olmalıydık, hepsi bu. Sonra konuyu değiştirmek için kendi kendine konuşan öğretmenin nasıl olduğunu sordum.

“İyi” diye mırıldandı ifti ama suratından, öylesi zavallı bir adamcağız ne kadar iyi olabilirse o kadar iyi demek istediği anlaşıyordu.

Suslov'un güçlü olduğunu, bizi şaşırtacağını söyledim. Antonov kuşkuyla omuz silkti.

“Yalnızca bekle” diye sözlerimi sürdürdüm, Suslov'un nasıl kendini toplayacağı konusunda iddiaya girmişiz gibi yaptım. Çiftçi yine omuz silkti, bana umutsuz bir bakış fırlattı, sonra gidip yattı.

Ertesi sabah da aynısı oldu – ne Fjodor ne de Köpek vardı ortalarda. Ama öğlene doğru savaş daha da şiddetlendi. Birbirimizle bağırarak konuşmamız gerekiyordu. Odunculara kahve verdim, bugün de hiçbir şey yapmayacağımızı söyledim; uyumak ve beklemek, çok zorda kalırsak da Mikael'i yemek bulmaya göndermek dışında.

Ama artık delikanlı bıkmıştı, dışarı çıkmaya bir itirazı yoktu ama ondan önce bu evde bir bodrum var mı bilmek istiyordu.

Başım la onayladım, birden aralarında başlayan öfkeli söz dalaşını dinledim. Sakinleştiklerinde Antonov şilteleri bodruma taşımaları için benden izin istedi.

“Olur” dedim, “Ama orası soğuk. Ayrıca buradan daha güvenli değil.”

Antonov sözlerimi aktardı, yeni bir tartışma çıktı, özellikle kardeşler bodruma gitmeye hevesliydi. Antonov'dan onlara hiçbir anlamı olmayan önlemler almanın bir anlamı olmadığını söylemesini istedim. Sırıttı, ne demek istediğimi anlamadığını, onun için de tercüme etmeyeceğini söyledi.

Bodrumun da yukarısı kadar tehlikeli olduğunu ama yukarıda evden kaçmanın daha kolay olduğunu söyledim.

Omuz silk ti, ısrar etmeyi bırakmayacak gibi görünen kardeşleri gösterdi başıyla. Ama ötekiler sakınlaşmayı başarmışlardı, Suslov bile bir günü daha yukarıda, evde geçirmeye razı oldu.

Sonunda diğerleri yataklarına giderken kardeşler şiltelerini alıp bodruma indiler. Ama gece yarısı yeniden yukarı çıktılar, efendilerinin ayaklarının dibinde yatan köpekler gibi mutfakta yere yattılar. Uyuyormuş gibi yaptım, Leo'nun ağladığını, Nadar'ın onu azarladığını duydum. Ardından sessizlik çöktü ve hem içeride hem dışarıda o kadar uzun sürdü ki sağır olduğumu sandım. Mikael ve Antonov sabaha karşı gelip artık neler olduğu konusunda bir açıklama yapmam gerektiğini söylediler.

“Kasabayı boşalttılar, değil mi?”

“Hayır, Finler yeniden toplanmaya başladılar herhalde. Ancak yeniden ateş etmeye başladıklarında bunun bize bir yararı olur mu, öğrenebiliriz.”

Şaşkın gözlerle birbirlerine baktılar.

“Son saldırıya mı hazırlanıyorlar?”

Bilmediğimi ve bunu düşünmenin bir yararı olmadığını yineledim. Antonov yine hiçbir şey anlamamış gibi görünüyordu.

Küçük bir gülümsemeyle Finlerin biz dışarı çıkmadan kasabayı almalarını mı umduğunu sordum. Daha da afallamış gibiydi. Yeniden güldüm, bize neler olabileceğine, ne tür fırsatlarımız olduğuna, yapılması gereken her neyse bunun ne kadar zorlu olduğuna ve ne kadar özenle yapılması gerektiğine hiç kafa yordu mu diye sordum, iğne deliğiyle ilgili bir şeyler söyledim, Mikael dediklerimden hiçbir şey anlamasa bile güldü.

Gidip ötekileri kaldırdılar, benim duymamdan korkar gibi fısıldaşarak kendi aralarında tartışılar. Sonunda bana hiç bakmadan şiltelerini ve yatak örtülerini alıp bodruma indiler.

Ben mutfakta oturmayı sürdürdüm.

Ancak buzlu camlardan içeri gün ışığı sızarken çatışmalar yeniden şiddetlendi. Gerçekten de sesler değişmişti ama bunun bizim için ne anlama gelebileceğini anlamaya olanak yoktu. Kısa bir süre sonra oduncular homurdanarak, utanç içinde yukarı çıktılar, sobanın çevresinde toplandılar, bir dakika bile uyumadıklarını, bunun ormanda çalışmaktan da vurulmaktan da daha kötü olduğunu söylediler; Antonov, beyninin bir savaşın bile yıkamadığı dengesini kendi başına bozmak üzere olduğunu göstermek için kafasını işaret etti.

“Yataklarınıza geri dönün” dedim.

İnanmaz gözlerle bana baktılar.

“Şimdi bile dışarı çıkmayacak mıyız?”

Yüzleri şaşkınlık doluydu.

“Hayır” dedim soğuk bir sesle. “Hava karardığında ev yerinde durmayı sürdürüyorsa dışarı çıkıp neler olduğuna bakacağım. Ev yerinde durmuyorsa düşünecek başka bir şey yok zaten.”

Dışarı son çıktıklarından bu yana neredeyse üç gün geçmişti. Ama benim bu günlere, her bir saate ihtiyacım vardı, ellerim iyiydi, iki gözümle de görebiliyordum, yalnızca sol gözümünden biraz yaş aktığını hissediyordum. Oduncular yine sözümü dinlediler.

En son sessizlikten önce bombalar evin önündeki sokağa ve batımızdaki yangın kalıntılarına düşmüştü. Şimdi arkadaki ormana, tarlaların açıklarına ve bir yarım daire çizerek kilise kalıntılarına, Illjusjin'in en ağır toplarının olduğu yere düşüyorlardı. Dolayısıyla bir kör noktadan başka bir kör noktaya taşınmış gibiydik.

Oduncuları uyarmadan dışarı çıktım, komuta yerine sağ salim ulaştım, orada bir asker yerinden sıçradı, silahını bana doğrulttu. Kollarımı kaldırdım, asker beni tanıyana kadar sakın gözlerle ona baktım. Silahını sallayarak sığınağa girmeni istedi. Ama bir an sonra birkaç metre arkamızda bir şeyler patlayınca yeniden dışarı koştu. Tahta bir sıraya iliştim, yarım saat kadar oturdum, sonunda Nikolai yaralı bir subayla birlikte dışarı çıktı.

Ayağa kalktım, başımı eğip bekledim.

“Yeni emirler almaya geldim” dedim.

“Emirler mi?” dedi tercüman dalgın bir sesle, sanki beni tanımamıştı, yaralı subayla konuşmayı sürdürdü, subay biraz sonra topallayarak aşağıya doğru yürümeye başladı.

“Günlerdir hiç iş yapmadık” dedim. “Onun için düşündüm ki...”

Beni durdurmayı denedi ama sözlerimi sürdürdüm. “Günlerdir Fjodor’u da görmedik, çavuşu ve bizimle gelen askerleri de.”

Durdu, düşündü. Dışarı bir bomba daha düştü, üzerimize kar ve tahta parçaları yağdı, Nikolai onları görmezden geldi. İlk günlerde kıyafetleri bakımlı, tıraşı özenliydi, kendisi ve askerler için bir süs gibiydi, şimdiyse süs olacak bir yanı kalmamıştı.

“Fjodor kaçtı” deyip sıraya yıkılır gibi oturdu, çavuşun yanına sefil askerlerini de alarak ortadan kaybolduğunu, salakların herhalde sınıra geri dönmeyi umduklarını söyledi ve sigarasını zorlukla yaktı.

“Belki Finlere teslim olacaklardır” diye akıl yürüttüm.

Duymazdan geldi.

“Kırk dördüncü tabur bir an önce saldırıya geçmezse durumumuz berbat...”

Dumanı içinde tuttu, “Tükendik demektir” diye sözlerini bitirdi, gözlerini bana çevirdi, beni dövdürdüğünü aklına bile getirmiyor-muş gibi görünüyordu. “Ama sen bunun için gelmedin, emir almak istiyorsun öyle mi?”

“Evet” dedim ama aslında içinde ateş yanan evlerde olan bite-ni merak ediyordum; oralarda kalmayı mı düşünüyorlardı, yoksa Finleri bu evleri de mi yıkmaya zorlayacaklardı? Aklıma takılanlar bunlardı ve tıpkı kendimizi içinde bulduğumuz savaş gibi karma-karışıkta ama bunları soramayacağımı anlayıverdim, çünkü öğren-mem gereken başka bir şey vardı ve Nikolai evler hakkında bir şey söylemek istemeyince hemen o konuya girdim.

“Buz yolu için söylediklerini düşündüm” dedim, “O yolu kul-lanmamalısınız.”

Ağzı açık kalmıştı.

“Peki ne yapacağız o zaman!” diye bağırdı hızla ayağa kalkıp. “Kış bitene kadar burada mı kalalım? Yalnızca bu gece kaç adam yitirdik, haberin var mı senin?”

Birdenbire beni kavrayıp parmaklıklara itti, o lanet buz yolun-dan ya da başka herhangi bir şeyden bir kez daha söz edersem beni kurşuna dizdireceğini, Tanrı’nın bile tanıyamayacağı hale getirece-ğini söyledi tıslayarak.

Kavrayışının pek güçlü olmadığını hissettim, aslında bundan kuşkulanıyordum, yine de sözlerini bitirmesine izin verdim, bu epey zaman aldı.

“Tanklarınızı beyaza bile boyamamışsınız” diye kaldığım yerden sözlerimi sürdürdüm, bir kez daha parladı.

“Bu budalaca uyarılarınınla bizi bir tuzağa göndermek istiyorsun! Öyle değil mi! Burada kalmamızı istiyorsun! Ya da buzlara çıkma-mızı istiyorsun, ikisi de aynı şey!”

Sonunda kendi sözlerini duymaya başlamış gibiydi, evler ko-nusunda, burada herkesin sıkışıp kaldığını söylediğim zamanki gibi bir tavır takınmıştı. Ama ardından silkindi, birden kafası berraklaşmıştı sanki; oturdu, dizlerine vurdu, sırada yanına oturma-mamı istedi.

“Bize yardım edemezsin” dedi sakın bir sesle, sonra dumanı dişlerinin arasından üflledi.

“Hayır” dedim.

“Bu vatana ihanet olur” diye sözlerini sürdürdü. “Ve sen bir

hain değilsin.” Kısaca güldü. “Başka pek çok şey olabilirsin ama hain değilsin, sen oduncusun!”

Gerçek kahkahasını ilk kez duyuyordum.

“Evet” dedim.

Yeniden ciddileşti.

“Varsayalım ki senin bu uyarılarını ilettim, üstlerim ne der sen-ce?”

Omuz silktim, bir an için yüzümün ne durumda olduğunun farkına varmış gibi baktı.

“Ayrıca bunun hiç önemi yok” deyip elini sıraya vurdu, tahtaları didik didik olmuş parmaklığa yaslandı.

Birbirimizi tanıdığımızdan beri onu hiç bu kadar umursamaz, bitkin, yıkkın, pis ve böylesine cesaretini yitirmiş bir halde görmemiştim; oduncuların ölümden dönmeden önceki hallerine benziyordu.

“Neyin peşinde olduğunu biliyorum” dedi. “Ama vazgeçmedik daha. Ben vazgeçmedim!”

“Pekâlâ” dedim. “Ama şimdi ne olacak? Yarın dışarı çıkmamız gerek, kasabada neredeyse hiç yakıt kalmadı.”

“Çıkın öyleyse. Ne isterseniz yapın!”

Aradığım yanıtın yarısıydı bu.

“Koruma verilecek mi bize?”

Acılı bir kahkaha attı.

“Buraların ne durumda olduğunu görüyorsun sen de.”

“Yeni bir saldırı mı bekliyorsunuz bu gece ya da yarın?”

“Ne biçim soru bu? Saldırı hiç kesilmiyor ki, saldırının tam ortasındayız.” Derin bir soluk aldı. “Evet” dedi teslim olmuş gibi, “Yeni bir saldırı bekliyoruz.”

“O zaman bir gece daha beklerim” deyip ayağa kalktım.

“Öyle yap” diye mırıldandı, sigarasını söndürdü.

“Ama ancak o kadar, daha uzun değil” dedim, yalnızca ağaç kesmekten söz etmiyor olabileceğimi göstermek için laflarının üzerine basarak; bunu söylerken onun üzerine eğilmiştim, tek bir yumrukla canını alabilirdim.

“Anlıyorum” dedi yalnızca, boş gözleri yana çevriliydi.

“Bugün günlerden ne?” diye sordum.

“Yirmi dördü, yok, on sekizi...”

Nikolai’i da yanıma almaya karar verirsem en çok sorunu onun

çıkarabileceğini düşündüm, odunculardan daha kötü durumda olması bir yana, sorumluluk taşıyan bir subaydı, onlar gibi köle kaygıları taşıyordu ama köle özgürlüğüne sahip değildi – ayrıca ona ne diye ihtiyaç duyacaktım ki? Onun bana ihtiyacı olduğu için mi? Bu soruyu kendime daha önce hiç sormadığımı fark ettim birden, kör gibi el yordamıyla hareket ediyordum, tıpkı onun gibiydim, orada oturmuş karşımızdakinin hem anlamasını hem anlamamasını umarak birtakım sözler geveliyorduk, bu sırada savaş denen kâbus ormanlarımı didik didik kemiriyordu, içini görmeyi asla başaramadığım bir adamla umutsuz bir dayanışmaydı benimkisi, birbirimizin aynısıydık.

“Söyleyeceğimi söyledim” dedim. “Artık biliyorsun.”

“Hayır, bilmiyorum” dedi.

“Bana yemek gerekiyor” dedim.

“Votka vereceğim” deyip inleyerek ayağa kalktı, içeri girdi, elinde bir matara ve üç ekmekle dışarı çıktı; bunları bana verirken yüzü dipsiz bir küçümseme, kendini hor görmeye doluydu.

Oduncular kalkmış, mutfakta toplanmışlardı – ve dövüş vardı. Rodion ve Kievli kardeşler dövüşürken ötekiler çevrelerine oturmuş gülüyor, tezahürat yapıyordu. Onları ayırmalarını istedim ama Nadar’a çok sert davranmaları gerekti. Bu hoşuma gitmedi, Nadar hasta bir hayvan gibi inliyor, çocuk gibi sızlanıyordu. Ardından bir şeyi, bir ayakkabıyı göğsüne bastırıldığını fark ettim. Rodion yeniden onun üzerine atladı, ayakkabıyı elinden çekip aldı, yüzüne bir tekme attı, içeri odaya kaçtı.

“Yalnızca elimde tutmak istemiştin” diye sızlandı Nadar, bu sırada ötekiler gürültülü kahkahalar atıyordu.

Antonov ilkin neler olduğunu söylemek istemedi, dışarı çıkıp bir balta aldım, bir sandalyede oturmuş hıçkıran Rodion’u buldum, sürükleyerek mutfığa geri getirdim, önce kimin ölmek istediğini sordum, sözlerimi hemen tercüme etmezse ilk Antonov’u öldüreceğimi haykırdım.

Donmuş gibi bana bakıyorlardı.

“Dışarı çıkacağız” dedim.

Antonov kekeleyerek sözlerimi tercüme etti. “Ama ilkin evde giysi adına ne varsa bulacağız, getirip burada yere yayacağız, sonra ben kimin neyi alacağına karar vereceğim, ayrıca yapacağımız başka her şeye de ben karar vereceğim.”

Söz dinler bir tavırla giysi aramaya gittiler. Giysileri paylaştırdıktan sonra Antonov'dan Mikael'le birlikte kayak aramaya gideceğimizi söylemesini istedim, kasabada pekâlâ kayaklar kalmış olabilir. Sessizce başlarını salladılar. Nadar'ın kardeşiyle kendi gizli dillerinde konuşurken boş yüzünü dolduran o kurnazca sırıtışı geri gelmişti. Baltayı yüzüne yaklaştırdım, oturup bağışlanmayı istemesini bekledim. Ardından Antonov'dan onlara göz kulak olmasını, öğretmenden de kalan yemeklerimizi bulup iki çuvala doldurmasını istedim.

Saatlerce aradıktan sonra yalnızca iki çift kayak bulabildik, biri bir çocuk kayağıydı ve botların hiçbirisi kayak bağlarına uymuyordu. Ayrıca küçük bir kızak bulduk, Mikael iki yeni ekmek bulmayı başardı, ayrıca Rusların terk ettiği bir temel duvarının dibinde on on iki miğfer, beş kutu peksimet ve kocaman bir sargı bezi rulosu vardı. Miğferleri orada bıraktık, kalanları kızağa doldurduk.

Dönüş yolunda dosdoğru bir idam mangasının önüne çıktık, dört miğfersiz asker –herhalde kaçmaya kalkmışlardı– sahra hastanesinin dibinde bir çukurun önüne dizilmişlerdi. Illjusjin'in sığınağından tanıdığım bir subayın verdiği işaretle bir makineli tüfek salvosunun ardından hiç ses çıkarmadan çukura devrildiler. Mikael titremeye başladı. Eve döndüğümüzde dışarıda beklemesini istedim, içeri girip Antonov'u aldım, delikanlıya gördüklerimizden hiç kimseye söz etmemesini istediğimi tercüme etmesini emrettim.

“Ne gördü ki?” diyen çiftçi bana sert sert baktı, yeniden dil ve silah olmadan bu işin altından kalkamayacağımı düşündüm, bu da Nikolai demek oluyordu. Ama Mikael o akıllı ceylan bakışlarıyla birden uysal bir şekilde başını salladı, bunun üzerine umutsuz kararı bir kez daha erteleyip kayakları paylaştırmak için içeri girdim; bu sırada onları bir gün daha, belki daha da uzun süre evde tutmayı nasıl başaracağımı düşünüyordum, iğne deliğinin açılması için ne kadar zaman gerekiyorsa o kadar bekleyecektik.

Odunculara ateş yakmak, aletleri tamir etmek, ortalığı temizleyip toplamak gibi çeşitli görevler verdim, böylece evi bulduğumuz kadar iyi bir durumda bırakacaktık. Ardından onlar hakkında her şeyi öğrenmek istiyormuş gibi yaptım, neleri yapıp neleri yapamayacaklarını bilmem önemli, dedim, Antonov elinden geldiğince tercüme etti sözlerimi.

Ama çevirmediği birtakım şeyler olduğunu fark ettim. Ve şimdi öğretmen yeniden konuşmaya başlamıştı, yıkılmış kürsüsünden sakın, inandırıcı bir sesle konuşuyordu.

“Ne diyor?” diye sordum konuşma hiç kesilmeyecekmiş gibi görünmeye başladığında. Ama Antonov çabucak “Hiçbir şey” dedi. O zaman isteksizliğinin tercümenin zorluğundan değil öğretmenin kendisinden kaynaklandığı izlenimine kapıldım.

“Hiçbir şey olur mu?” dedim. “Çevir söylediklerini.”

Çiftçi gözlerini devirdi.

“Eski bir öğrencisini anlatıyor, bir at çalmış...”

“Öyle mi?”

Suslov hiç istifini bozmadan, gizemli bir gülümsemeyle konuşmasını sürdürdü, uzun bir cümle kurduktan sonra Antonov’u bekledi, çiftçi tercüme etmek için üç katı daha uzun zaman harcadı. Sonra öğretmen anlatmayı sürdürdü, ötekiler de dinliyordu; gülünç bir şey söylendiğinde gülmek için önce Antonov’un tercüme etmesini bekliyorlardı ki birlikte gülebilelim, derin anlamlı bir şey söylendiğinde, söylenen her Fince sözcükte anlamlı bir tavırla başlarını sallıyorlardı – Suslov’un öğrencisi olan bir oğlan bir gün bir at çalmış, satmak için ona binip komşu köye gitmiş. Ama burada kendini ele vermiş ve tutuklanmış. Sorgu sırasında hırsızlığı ailesine para bulmak için değil babasının çalıştığı çiftlikteki kâhyanın emriyle yaptığını söylemiş ve yediği bütün dayaklara karşın bu açıklamasında diretmiş.

Kahya çağırılmış, suçlamaları reddetmiş. Ama insanlar on iki yaşında bir oğlanın bir yalanda bu kadar diretmesinin tuhaf olduğunu

düşündüklerinden ona birazcık inanmaya başlamışlar. İncelemeler başlatılmış, kâhyanın çiftliğin paralarını cebine attığı, hesaplarda hile yaptığı ortaya çıkmış, ayrıca zaten çok görkemli olan evine yeni bir ekleme yapıyormuş. Ardından kâhya yargılanıp tutuklanmış, yalnızca dolandırıcılık yüzünden değil, onunla hiçbir ilgisi olmayan at hırsızlığı yüzünden de. Oğlanı da hem serbest bırakmışlar hem de ona bir ödül vermişler.

Suslov, kendinden hoşnut bir edayla öyküsüne ara verdi.

“Bu ne anlama geliyor peki?” diye sordu Nadar öykü burada bitiyormuş gibi görüldüğünden. Öğretmen gülümsedi, tahmin etmesini istedi, kalın kafalı bir öğrencinin karşısındaymış gibi davranıyordu. Bu Nadar’ı kızdırdı. Suslov güvenli bir yerde durduğunu hissediyordu.

“Aptal ve cahilsin” deyip parmağını salladı. “Bir çocuğun yalan söylemesi bir yetişkinin yalan söylemesinden çok daha zordur.”

“Ama o oğlan bunu mu başardı?”

“Evet, bir yetişkin kadar direnç gösterdi.”

Öğretmen kollarını göğsünde kavuşturdu, bir an sessizlik oldu.

“Yine de sonunda iyi bir şey oldu, öyle değil mi?” dedi kardeşlerden Leo yardıma koşup. “Dolandırıcı ortaya çıkarıldı.”

“Ama adil bir nedenle değil” derken Suslov artık gerçekten kızmışa benziyordu. “Bir insan asla...”

“Adalet de nedir ki?” diye bağırdı Mikael. “Bence bu yeterince adil.”

“Böyle diyorsun çünkü kafan bu kadar çalışıyor. Uygar bir ülkede oğlana da ceza verilirdi. Ayrıca kâhyanın dolandırıcılığı daha önce ortaya çıkardı.”

Oduncular birbirlerine baktılar, öfkeli ağız dalaşları başladı, Antonov bunları tercüme etmeye girişmedi bile. Odunculara neyin adil, neyin adaletsiz olduğuna benim karar vereceğimi söylemesini istedim.

“Ama o Yahudi” diye karşı çıktı Antonov Fince, bunu söylerken suçlar gibi Suslov’u gösteriyordu, belli ki Suslov söyleneni anlamıştı, uzun, öfkeli bir tirada girişti. Ötekiler gülmeye başladı, onlara katılan Antonov da, “Şimdi de çingene olduğunu söylüyor” diye mırıldandı.

Suslov’un bunu da anladığı belliydi, yeni bir öfkeyle karşı çıkmaya başladı. Konuşması bittiğinde Antonov, öğretmenin çingenelerin yalnızca bir örnek olduğunu söylediğini aktardı.

“Neyin örneği?”

“Onu söylemedi, bir şeyi kanıtlamak istiyor.”

Suslov öfkeyle bağırdı.

“Şimdi de bizim bir Rus’tan bile daha aptal olduğumuzu söylüyor. Çok kızgın.”

“Bunu görebiliyorum. Gerçekten Yahudi mi?”

“Hayır, hayır, hayır!” diye haykırdı öğretmen.

“Fince anlıyor musun?” diye sordum. “Sorsana Fince anlıyor muymuş?”

Antonov soruyu sordu, Suslov bir sandalyeye yığıldı, elleriyle yüzünü kapadı. Ötekiler kendi aralarında konuşmaya başladılar, sigaralar ve votkayla ilgili bir şeyler söylüyorlar gibi geldi bana. Ama sonra öğretmen yeniden ayağa fırladı.

“Daha iki ay geçmeden oğlan bir at daha çalmış!” diye hayranlıkla tercüme etti Antonov. Oduncular alkışladılar, bir ağızdan güldüler.

“Onu da mı satmak istemiş?”

Öğretmen umudunu yitirmiş gözlerle Mikael’e baktı.

“Bunun bir önemi yok. Oğlan bozulmuştu bir kere, bu öykünün bize öğretebileceği şey bu, çocuk yozlaşmıştı.”

Ötekiler sabırsızlıkla Antonov’un söylenenleri çevirmesini beklerken sessizce oturuyorlardı, herhalde benim bir şey söylememi bekliyorlardı, söylemedim, bunun üzerine küçük kardeş belli ki herkesin kafa yorduğu soruyu sordu.

“O yeni atı da satmayı denemiş mi?”

“Evet” diye donuk bir yanıt veren öğretmen daha fazla konuşmak istemediğini gösterircesine ağzını sımsıkı kapadı.

“Daha fazla bir şey söylemek istemiyor” dedi Antonov.

Oduncular biraz yalvararak biraz kızarak karşı çıktılar. Nadar ayağa kalktı, öğretmeni tekmelemekle tehdit etti. Öğretmen yeniden ayağa fırladı ve o an söylediklerini tercümeyle gerek duymadan anlattım.

“Hiçbir şey söylemiyorum! Salaklar!”

“Bize salak diyor. Sana da.”

“Bana mı?”

Çiftçi başını salladı.

“Evet, Fin de öyle, dedi.”

O zaman Mikael alçak sesle bir şey söyledi, bunun üzerine öğretmen boyun eğmiş gibi göründü.

“Mikael hiçbir şey söylemedi” diye çabucak mırıldanan Antonov kollarını göğsüne kavuşturdu.

“Hayır söyledi” dedim. “Ve sen bunu çevireceksin!”

“Reddediyorum.”

Odun sandığına gittim, baltayı yeniden elime aldım, masanın üzerine koydum, Antonov’a Mikael’in söylediğini tercüme etmek için bir dakikası olduğunu söyledim. Çiftçi delikanlıdan yana enişeli bir bakış fırlattı.

“Devamını anlatmazsa onu öldürmekle tehdit etti” dedi umursamaz bir tavırla, sonra öğretmene daha fazla baskı yapılması konusunda onunla anlaşıyormuş gibi yere baktı. Ötekilerin de dikkatli bakışlarla izlediğini fark ettim.

“Birbirimize yardım etmeliyiz” dedim.

Antonov sorar gibi bana baktı.

“Bunu tercüme edeyim mi?”

“Evet.”

“Ama biz öyküyü dinlemek istiyoruz.”

“Fincenin bu kadar iyi olduğunu bilmiyordum” dediğimde yine soru dolu bakışlarla bana baktı, sonra gururlu bir teke gibi başını eğdi.

“Benim elimden çok şey gelir. Ama şimdi öykünün sonunu dinlemek istiyoruz. Hakkımız bu!”

Ona katılıyordum. Öte yandan razı olursam otoritemin sarsılmasından korkuyordum, ayrıca öğretmenin bizim ne konuştuğumuzu anlamaya çalıştığı belliydi. Baltayı masanın üzerinde ittim, ellerini tuttum, sapın üzerine koydum.

“Kendini savunmasını söyle.”

Antonov soru sorar gibi baktı ama dediğimi yaptı, Suslov sanki elini yakmış gibi baltayı bıraktı.

“Savunacak bir şeyi olmadığını söylüyor” dedi çiftçi gülerek.

“O zaman anlatsın.”

Antonov gücünü topladı, öğretmenin suratına var gücüyle bağdı, Suslov çaresizce geri devrildi. Ötekiler kahkahalar attılar.

Suslov’u yeniden sandalyeye oturttum, ellerimle yapacak başka bir şeyi olmadığını anlattım. Sonunda konuşmaya başlamıştı ama sesinde mekanik, duygusuz bir ton vardı, boş bir kilisedeki provayı andırıyordu. Oduncular da hoşnut değildi durumdan.

“Sabote ediyor” diyen Antonov yeniden gürlemeye hazırlandı.

Mikael ondan önce davrandı, sanırım öğretmeni öldürme tehdidini yineledi. Suslov ne yapacağını bilmez gibi ellerine baktı, bir şeyler mırıldandı.

“Öykünün aslında oğlan ceza yerine ödül aldığı bittiğini, yalnızca bundan bir şey öğrenebileceğimizi söylüyor, sen ne düşünüyorsun?”

“Öyleyse niye yeni bir at daha çaldığını söyledi?”

Antonov soruyu aktardı. Suslov bir idam mahkûmu gibi yanıtladı.

“Onu anlatmaya zorladığımı söylüyor.”

“Öyleyse doğru değil mi yani?”

“Yok, doğruymuş ama yalnızca çocuğun gerçekten yozlaştığının kanıtıymış, öyle düşünüyor, artık onu rahat bırakmamızı istiyor ama bence bir şey saklıyor.”

Antonov’u ilk gördüğümde onda bir şeylerin yanlış olduğunu düşünmüştüm, doğduğundan itibaren ötekilerin hepsinden farklı davranan hayvanların ürkütücü yanı vardı onda, kimse bir köpeğin şarkı söylemesini, bir karatavuğun melemesini beklemez; Antonov da karşılaştığımızdan bu yana parlak, huzurlu bir yaz gününde elinde çapası, tırmığıyla evinde, toprağında çalışıyormuş gibi görünüyordu ve buna olanak yoktu, bu haftalar süresince kendimizi bile tanıyamaz olmuştuk, hepimiz böyleydik ve Antonov şimdi öykünün sonunu duymayı neredeyse canı pahasına istiyordu.

“Bence çekilmez bir adam” diye homurdandı, başıyla öğretmeni gösterdi. “Ayrıca Yahudi olduğuna eminim. Hem Yahudi, hem çingene; böylelerinin de olduğunu duydum.”

Her cümlesinde bir yanlış olsa bile çok iyi Fince konuştuğunu yineledim.

“Çok yorucu” dedi anlamak ister bir tavırla ve ağır bir iş yapıyormuş gibi kollarını salladı. Öğretmen bu fırsattan yararlanıp su kovalarının yanındaki banka uzanmıştı. Tam o anda altımızdaki zemin sarsıldı, dolaplardan bardaklar, fincanlar yere düştü, yola bakan iki pencere birden içeri patladı.

Hiç kimsenin yaralanmadığına emin olduktan sonra dışarı koştum, en yakındaki evin tam isabet aldığını gördüm, bu ev Nikolai’in içinde ateş yakmaya başladığı evlerden biriydi, çatısı ve duvarlarından biri alev almıştı; yıkıntıların arasında ellerinde silahlarıyla belirsiz gölgeler koşuşturuyordu, bir sıhhiye eri katlanmış bir

sedyeyle geldi. Hemen ardından Illjusjin'nin topları karşılık verdi, bir yandan da kilise kalıntılarını çevreleyen tanklar konumlarını değiştirmeye başladılar, kuzeye yöneldiler.

Pabsjo'nun evine koştum, karanlık ve terk edilmiş bir şekilde yerinde durduğunu gördüm. Ama komşu evlerden onlarca asker döküldü, en yakındaki sipere girip kayboldu. Beş altı adam bir sahra mutfağının yangınını söndürmeye çalışıyordu, erler ve subaylar ileri geri koşuyordu, kulakları sağır eden bir gürültü vardı ve ilk kez suyun öteki tarafındaki ormanda ışıklar görebildim, Fin öncü birlikleri rıhtıma kadar inmişti.

Oduncuların yanına döndüm, panik içinde mutfakta yerde yatıyor, saçlarından, giysilerinden cam parçaları, odun kırıntıları topluyorlardı, bir tek Mikael ayaktaydı ve deli gibi hep aynı cümleyi yineleyerek masa tablasını patlayan pencerelerden birine çakıyordu.

“Ölmediğini söylüyor” dedi Antonov. “Ne yapacağız şimdi?”

“Bilmiyorum.”

Sessizce durduk, sesler eski durumlarına dönene kadar, en azından alıştığımız gibi olana kadar savaşı dinledik.

“Sanırım Noel geldi” dedi Antonov havaya bakarak.

“Evet” dedim. “Dündü...”

Düşündü.

“Finlandiya Noeli mi?”

Başımınla onayladım.

“Yaşayacak mıyız?” diye sordu.

“Evet” dedim.

Bunu da iyice düşündü.

“Ama sen de emin değilsin, değil mi?” dedi zorla gülümsemeye çalışarak.

Ben de ona gülümsemeyi denedim.

“Kasabayı boşaltmaya başlayacaklar” dedim. “Dağılmak üzereler.”

Antonov bağırarak Rusça bir şeyler söyledi, ötekiler endişeyle bize baktı.

“Peki ya biz?”

“Bilmiyorum.”

“Finler bize ne yapar?”

“Onu da bilmiyorum.”

Rodion böylesine zayıfken bile tıknazdı, tuhaf kafalı bu güçlü makinist bir çift kadın ayakkabısını göğsüne bastırarak yerine oturdu.

“Üniformamız yok” diye mırıldandı. “Belki bizim tutsak ya da kaçak olduğumuzu sanırlar, onlara böyle diyemez misin?”

“Ruslar bizim kalmamıza izin verirse” dedim, “Finlerin bize ne gözle bakacaklarını bilmiyorum. Ayrıca kasabayı aldıklarında geriye bir şey kalacak mı, ortalık nasıl olacak onu da bilmiyoruz...”

Bu konuda konuşmak yerine onlara kasabanın on beş yirmi kilometre kuzeyinde, Kiantajärvis’in doğu yakasında, Lonkkaniemi’deki çiftliğini anlatmaya başladım, el birliğiyle belki oraya ulaşabileceğimizi, her şey bitene kadar orada saklanabileceğimizi söyledim, yeterince yiyecek ve yakacak vardı... Böyle konuşup dururken, beynim bu yıkın adamları bir metre derinliğindeki karda, eksi kırk derecede, gölün iki tarafını büsbütün sarmış Ruslara ve Finlere görünmeden yirmi kilometre nasıl yürüteceğim sorusunu bastırmaya çalışıyordu ki Leo birden söze atladı.

“Çarşafı alıp kendimize hayalet giysileri dikmemizi söylüyor” dedi Antonov gülümseyerek. “Böylece bizi görmezler.”

“Ben de öyle düşündüm” diye yalan attım, bunu daha önce aklıma getirmediğim için kendime kızmıştım, ev kar gibi beyaz çarşafarla doluydu, ayrıca dikiş makinesi de vardı. Kardeşler bir ağızdan konuşuyor, ötekileri ikna etmeye çalışıyordu.

“Şansımızı denememiz gerektiğini söylüyorlar” dedi Antonov. “Ben de onlara katılıyorum. Belki atlardan birkaçını da alabiliriz yanımıza.”

Söylediklerini düşündüm, aslında ertelemeye çalışıyordum.

“Öğretmen ne düşünüyor?”

Antonov Suslov’la bir iki şey konuştu. Öğretmen başıyla onayladı, Antonov kabul ettiğini söyledi. Mikael’e baktım. Antonov onun da kabul ettiğini söyledi; oysa delikanlı ne düşüneceğini biliyormuş gibi görünmüyordu. Bir kilimin üzerinde, yüzünü elleriyle kapamış yatan Rodion’a baktık, kafası sobanın kapağından gelen kırmızı ışıkla parlıyordu, başparmaklarıyla gözkapaklarınıavuruyordu.

“Da” dedi bize bakmadan. “Da!”

İstediklerini elde etmiş bir çocuk sürüsüne benziyorlardı, kulakları sağır eden gürültüye ve doğu duvarındaki pencerenin de patlamasına hiç aldırmaz etmeden evde çarşaf aramaya giriştik, Roosa’nın

dikiş makinesini mutfığa indirdik, kardeşler çarşafaları kesti, Rodion ve öğretmen dikti, bir ağızdan konuşuyor, ufaktan tartışıyor, oyun oynuyor, gülüyorlardı, dışarıdaki kıyamete hiç aldırmıyorlardı. Ama şimdi, en azından şansımız yolunda giderse, neredeyse bütün gece bizi oyalayacak bir uğraşımız vardı ve aradığımız iğne deliğini bulmuştuk – Suomussalmi yakılalı ne kadar olmuştu? Üç hafta, dört hafta, tam bir insan ömrü. Şimdi kardeşler yine sorun çıkarmıştı, giysiler hazır olur olmaz yola çıkmak istiyorlardı, Suslov da bu gözü kara planda, kim bilir niyeysse, sürünün önderliğini üstlenmişti. Antonov'un onları yola getirmesini sağlayabilmek için var gücümle haykırmam gerekti.

Yalnızca birkaç saat gün ışığı vardı, soğuk eskisi gibiydi, bombalar düşüyor, çığlıklar duyuluyor, paletler donmuş toprak kabuğunu çığnıyor, makineler yanıyor, söndürülüyor, ölüyor, ağaçlar parçalanıp sokaklara, siperlere düşüyor, insanlar durmadan koşuyor, kasaba direniyordu – ve çalışmayı sürdürmek dışında hiç ama hiçbir şey gelmiyordu elimizden.

Pencereleri yastıklarla, yatak örtüleriyle kapamıştım, mutfakta ateşi durmadan besliyordum; kedi, Mikael ve Antonov'la mutfakta kalıyorduk, sırayla uyuyorlardı, herhalde beni göz önünden ayırmak istemiyorlardı. Antonov bir bıçak bulmuştu ve sobanın yanında oturduğu yerde bir tahtayı yontuyor, arada sırada kendi kendine birkaç söz mırıldanıyordu, güçlü omuzları yakınlarda bir şeyler patladığında hafifçe büzülüyordu, oduncular giysilere sivri külahlar dikmişlerdi, beyaz keşişlere benzemiştik.

“İnanılır gibi değil” dedi.

“Neymiş o?”

“Evin hiç isabet almaması.”

Başımınla onayladım. Bıçağını bıraktı, bana baktı.

“İyiiken ne düşünüyorsunuz?” diye sordu.

Ne demek istediğini anlamamıştım çünkü sözleri yanlışlarla doluydu ama soruyu yineleyince konuşmam gerektiğini anladım.

“Ormanı” dedim, bir şey söylemiş olmak için. Daha aptalca bir şey duymamış gibi kısaca güldü. “Ormanın sesleri güzeldir” dedim. Daha çok güldü.

“Şu an için değil herhalde.”

“Peki sen ne düşünüyorsun?”

Epey bir kafa yorduktan sonra ciddi bir sesle yanıt verdi.

“Oğlumu. İyi bir işi olduğunu, bol para kazandığını düşünüyorum; güzel bir evlilik yaptığını, beş güzel çocuğu olduğunu, ilerlediğini, kendi yaşamının efendisi olduğunu düşünüyorum.”

Yukarı bir bakış fırlattıktan sonra içini çekerek sözlerini sürdürdü. “Ama doğru değil bunlar, bir baltaya sap olamadı, evli değil, çocuğu yok, elinden hiçbir şey gelmiyor.”

Gülümsedi. “Yine de güzel bir evlilik yaptığını, durumunun iyi olduğunu düşünüyorum, çocukluğunda böyle düşünürdüm, o zaman umut vardı, şimdi doğru olmadığını bilsem de tuhaf ama sanki gerçekten henüz geç değilmiş gibi düşünmek güzel.”

“Sonra suyu düşünüyorum” dedim onu karanlık ruh durumundan çıkarmak için ve yaz sonunda, suyun sıcaklığı 20 dereceye çıktığında Kiantajärvi’yi, kıyıdan derine inen bir merdiven gibi dizilmiş dört taştan atlayıp yüzdüğümü, çevremde sazlar, su zambakları olduğunu, kuğular gördüğümü, böcek vızıltıları duyduğumu, yüzmekte çok usta olduğumu, suyun üzerinde uyuyabildiğimi anlattım.

Antonov başını salladı.

“Peki ya kadınlar?” dedi kuru bir sesle. “Kadınları hiç düşünmez misin?”

“Hayır” diye yalan attım, çünkü kadınları sık sık düşünürüm, özellikle okuldaki bir öğretmenimizi, duygular her şeyi yönettiği sıralar keskin bir süt kokusu yayan Marja-Liisa Lampinen’i düşünürüm ama zaman içinde sıksa, soğuk, karşılaştığımızda kaçınmaya çalıştığım, artık ona odun taşımadığım bir kadın olmuştu; onun gençliğini düşünürdüm, gözümün önünde o hep genç kalan Marja-Liisa vardı, öte yandan ihtiyar olanı canı istediği kadar ihtiyarlatabilirdi ve o zaman anladım ki, ben de Antonov gibi artık olmayan bir şeyi, henüz umut barındıran, umudun var olmayı sürdürdüğü bir zamanı düşünüyordum, ilk kez bunun doğru olmadığı konusunda bir işaret almış gibi bir korkuya kapıldım, ikimiz de gerçeği görmüştük, burada da bir dayanışma vardı, bu dayanışma Nikolai’in durumundaki kadar olanaksız da değildi üstelik, çünkü bu adamın içini görebiliyordum, aynıydık onunla.

“Dışarı çıkmamız gerek” dedim. “Ötekileri uyandır. Hemen!”

Evin arka tarafında domuzu astığım çam ormanına giden sığ bir su yolu vardı. Önden gidiyor, yemek ve çarşafın yanı sıra bize gerekeceğini düşündüğüm aletleri, baltaları, tencereleri, sargı bezlerini, yedek giysileri ve Rodion'un ayakkabılarını yüklediğimiz kızığa çekiyordum. Kızığa bir halat bağlamıştım, ötekiler buna tutunuyordu ya da bellerine bağlamışlardı. Çocuk kayaklarını Rodion'a, ötekileri öğretmene verdim. Onların arkasından kardeşler ve en arkada da Mikael'le Antonov vardı. Aslında en güçlülerin önden gidip karda yol açması gerekirdi ama o zaman en zayıflarla bağlantım kopardı.

Arkamızda kasaba yine alevler içindeydi, buz gibi bir günbatımını andıran kızıl ışıklar yağdırıyordu üzerimize, alçak bir tepe aştık ve kolay yolu seçip su kıyısından gitmekle engebeli ama güvenli ormandan geçmek arasında karar verinem gerekti.

Kızığa bıraktım, konvoyun gerisine yürüdüm, her birinin yüzüne baktım. Ne Rodion ne Suslov bakışlarıma yanıt verdi, ağır soluk alıyorlardı, hiçbiri hatları sağ salim geçtiğimiz için sevinmişe benzemiyordu, ağaç gövdeleri arasında kırık camlardan örülmüş aşılmaz bir duvar gibi uzanan soğukla yüz yüze gelmiştik.

"İyi gidiyor" dedi Antonov soluk soluğa. "Ne kadar ilerledik?"

Yanıt vermedim, Mikael'e üşüyor mu diye sormasını istedim. Delikanlı hayır, dedi.

"Bir kez daha sor" dedim, "Ve doğruyu söylemesini iste."

Mikael yine hayır dedi, kızınıştı ama güçsüzdü.

Antonova, bir kez üşürse delikanlının bir daha asla ısınmayacağına söyledim. Çiftçi ne diye ısrar ettiğimi sordu.

"Ne kadar ilerledik?"

Yine sorusunu yanıtsız bıraktım.

Uzaklardan, göl yönünden silah sesleri duyduk. Kızığa geri döndüm, ormanın içine doğru, yazları kullandığım patikadan ilerledim. Ama birkaç yüz metre sonra öğretmen çıkırmaya başladı, kızak ağırlaştı, sonunda yeniden durmam gerekti. Suslov kayakları çıkaracağını işaret etti.

“Sor bakalım, ayakları üşüyor muymuş?”

Öğretmen hayır dedi ama kayaklarla gitmek korkunç zordu.

“Kayaksız daha da zor olur” deyip onları ayağında tutmasını istedim. Görebildiğim kadarıyla ötekiler iyi durumdaydı ama soğuktan asla yakınmayan Mikael'den yana bir kuşku vardı, çünkü en gözü karaları oydu.

“Sürekli hareket etmesi gerektiğini biliyor mu?” diye sordum Antonov'a. “Durduğumuz zaman bile, özellikle el ve ayak parmaklarını oynatmalı.”

Çiftçi, delikanlıyla biraz konuştu, ikisi de da dedi. Ötekileri de elimden geldiğince yokladım, konuşamıyorlardı ama hiçbirinde beyaz lekeler görmediğim için yola devam etmeyi seçtim.

Öğretmen artık sızlanmayı bırakmıştı. Ama bir kilometre sonra Rodion bir şey fısıldadı ve kendini yere attı. Antonov'un sövdüğünü duydum. Bir an sonra Leo da karlarda yatıyordu, kardeşi diz çökmüştü. Antonov'dan onları ayağa kaldırmasını istedim. Var gücüyle işe girişti ama ne bağırdı, ne bir şey söyledi.

“Bu çelimsizlerle bir yere varılmaz” dedi soluk soluğa. “Bırakalım kalsınlar burada.”

Aynı şeyi düşündüğümü söyledim.

“Ateş yakamayız, ışığı görünür. Ama hareket etmeyi sürdürebilsek başarabiliriz belki...”

Yüzünü buruşturdu, Mikael'le konuşmaya başladı. Delikanlı yanıt vermedi. Antonov bir an için aklını kaçıracaktı gibi baktı.

“Yahudi'yle ötekini burada bırakalım!” dedi tıslar gibi. “Evet, Mikael'i de, daha fazla gidemiyor, yalnızca sen ve ben başarabiliriz.”

Dediklerini düşünüyormuş gibi yaptım.

“Ben yürümeye devam ediyorum” dedim. “Kalanları ayakta tutmak için elinden geleni yap.”

Hem taşıtların hem de kayakların ve yürüyenlerin bıraktığı çok sayıda izin üzerinden geçtik ama yürümemizi kolaylaştıracak olsa bile hiçbirini izlemedik. Aradasırada arkadan yakınmalar geliyordu ama duymamış gibi yapıyordum. Sonra yeni bir izle daha karşılaştık, hemen arkasından karşımıza bir ceset yığını çıktı, yirmiyi aşkın Rus askeri. Rodion çığlık attı, ötekiler yalnızca sessizce geriledi. Cesetleri inceledim, hepsi de vurulmuştu, belli ki kaçıyorlardı, ağaç gövdesi gibi kaskatıydılar ama niye böyle balık istifi gibi yığılmışlardı?

“Kurşuna mı dizilmişler?” diye sordu Antonov.

Bana öyle görünmediğini söyledim.

“Ama onları kimin buraya yığdığını da bilmiyorum.”

Çantalardan birinde votka dolu bir matara, bir başkasında donmuş, kaskatı bir ekmek, iki örtü buldum ama silah adına neleri varsa alınmıştı, giysileri de kullanılabilecek durumda değildi.

Birkaç yüz metre ilerledik, oduncuları rüzgâr almayan bir yere oturttum, Antonov’dan votkayı paylaştırmasını istedim. Kendisi içmedi, Rodion’a uzattı, Rodion hemen bir çığlık atıp sağa sola deli gibi tükürmeye başladı. Antonov gülmeyi başardı. Suçun bende olduğunu söyledim, matarayı geri aldım. Sonra Nadar da bir çığlık attı, bir ceset yığınının üzerinde oturuyorduk ve karların derinliğinden anlaşıldığına göre neredeyse bir haftadır burada yatıyor olmalıydılar. Küçük açıklıkta çevreme baktım, parlak karların altında bir dizi küçük tümsek gördüm. Antonov en yakındakini tekmelemeye girişti, başka kara üniformalar belirdi: Ruslar.

“Kasabanın birkaç kilometre kuzeyinde bir kayıkthane var” dedim, “Şimdi onun hizasında olmalıyız.”

Soruları duymazdan geldim.

“O kadar alçak ki karlar üzerini tümünden örter” dedim. “Belki kimse bulamamıştır.”

Yalvaran gözlerle bana baktı. Yolumuza devam edeceğimizi söyledim.

Bir saat sonra kayıkhaneyi bulduk, karların altında neredeyse görünmez olmuştu. Bu arada hem Rodion ve Leo’yu yitirmiş hem de kendimizi yine savaşın ortasında bulmuştuk, yalnızca birkaç yüz metre uzakta buzların üzerinde çatışmalar son hızla sürüyordu.

Antonov’dan karların arasından yan duvarın en dibine yol açmasını ve en alttaki kütüklerin arasına girmesini istedim. Ben de kızığı boşalttım, geri döndüm, önce Rodion’u, sonra hepsinden önce yıkılan Leoyu kızakla çekerek getirdim. İkisi de bilinçsizdi ama soluk alıyorlardı.

Kayıkhanenin tahta çatısı çürümüştü ama buz tutmuştu, geri döndüğümde çiftçi de bitip tükenmişti. Odunculara üst üste yatın, dilerseniz dövüşün, dilerseniz sevişin ama hareket etmeyi sürdürün, dedim ve kendim de duvara giriştim. Önce en alttaki kalas çözüldü, ardından iki tane daha...

Rodion'la Leo'yu içeri soktum, teknelerin çekildiği kızaklara yatırdım. Tavanda bir delik açtım, en yakındaki çamlardan bula-bildiğim kuru dalları topladım. Kısa bir süre sonra bir ateşimiz olmuştu – tavandaki delikten ince, beyaz bir şerit gibi duman çıkıyordu.

Antonov'dan votkayı ısıtmasını istedim, bilinçsiz adamlara vur-maya giriştim, uyanıp karşı çıkmaya başladıklarında bile sürdür-düm. Sonra yeniden kuru dal toplamak için dışarı çıktım, odun taşı-yarak gidip geldim, ertesi güne yetecek kadar odunumuz olduğuna karar verdiğimde karlar altındaki kayıkthane Roosayla Luukas'ın evi kadar ısınmıştı.

“Dumanı görecekler” dedi Antonov.

“Belki... Ya da kokusunu alırlar. Ama onlar da ateş yakıyor so-nuçta ve ateş olmadan dayanamayız.”

Başını salladı. Çam dalı kesmek için Nadar'la dışarı çıkabilece-ğini, benim de dinlenebileceğimi söyledi.

Onlarla geleceğimi söyledim.

Çam dalları topladık, kayıkhanenin zeminine serdik, Rodion'la Leo'yu ateşin en yakınına yatırdık, üzerlerine battaniyeler örttük. Biz de birbirimize olabildiğince sokulup onların arkasına yattık. Ve sırayla uyuduk. Ama uyandığımda Mikael kalkmış oturuyordu. Ate-şe göz kulak oluyordu, yardım edemediği için olacak, utanmış gibi görünüyordu. Votkayı uzattım. Bir yudum içti, ağlamaya başladı. Görmemiş gibi yaptım, dışarı çıktım – donuk, yıldızlı gökyüzünde gün ağarmaya başlamıştı, buzun üzerindeki çatışmalar kesilmişti ama görüş alanım içinde orada burada sayısız kara benek seçebili-yordum, askerler, atlar, dumanı tüten yanmış taşıtlarla Suomussal-mi'deki son çatışma buz üzerinde geçmişti, donup kalmış buruşuk bir yüze benziyordu, tek bir hareket görünmüyordu.

Kayıkhanenin yakınında bizimkiler dışında hiçbir iz yoktu, bunları gizlesem mi diye düşündüm ama bizi ancak Finlerin bu-labileceği aklıma geldi ve onlar da tutsak almaktan başka bir şey yapınazlardı – elbette dumanı görür görmez kayıkhaneyi bomba-lamayı düşünmezlerse.

Biraz daha odun taşıdım, azıcık yemek buldum, Mikael'le bir-likte yedik. Ötekiler sırayla uyandılar, Rodion ve Leo bile. İkisi de sersemlemişlerdi, başları dönüyordu ama Rodion ayakkabılarını geri istedi, kardeşler arasında bir kavga çıktı; Leo, onu buzların

arasında bıraktığı için Nadar'danyaşamının sonuna kadar nefret edeceğini söyledi.

“Hangi yaşam?” diye sordu Nadar.

Antonov söylenenleri çevirdi ve güldü. Mikael bile ceylan gülümsemesinin son kırıntılarını gösterdi. Ama tuhaftır ki hiçbirini şimdi ne olacak diye sormadı. Ben de bu konuda bir şey söylemeye yanaşmadım. Sıcak bir kulübecikteydik. Uyuduk, bir tencerede ısıttığımız ıslak ekmek kırıntılarını yedik, karlar altında, dünyanın altında bir cennetleştik, bütün bir günü burada geçirdik. Ama sonra Leo dışarı çıkıp işemeyi reddetti. Kardeşi de ondan yana çıktı. Bunun üzerine Antonov bunu oylamamızı önerdi. Ben söz konusu bile olamayacağını söyledim, sıçmak da işemek de dışarıda yapılacak şeylerdi. Antonov ötekilerle bir şeyler konuştu, sesinde saygın bir yorgunlukla bana döndü.

“Soğuğa daha fazla dayanamıyoruz. Ben de öyle. Dışarı çıkmaya başlıyoruz.”

“Burada yatıp ölmek mi istiyorsunuz?”

“Bunu oyladık bile. Senin yapabileceğin hiçbir şey yok. Tükendik artık.”

Kararlarına saygı duyduğumu göstermek için başımı salladım. Sonra onlarla aynı fikirde olduğumu, bunun akıllıca bir karar olduğunu söyledim ama tek bir koşulum vardı, tencerelere işeyeceklerdi ki ben de dışarı taşıyabileyim, ayrıca gücüm yettiği sürece onlara odun taşımama izin vermelerini istedim.

Uzun süre birbirleriyle konuştular, sonra Antonov bana baktı yine.

“Daha fazla yemek istemiyoruz” dedi. “Açlıktan ölmek, donarak ölmekten daha uzun sürer. Bu konuda anlaşamadık.”

“Ne demek istiyorsun?”

Yüzünü buruşturdu.

“Daha fazla ateş yakınanı istemiyorum, o zaman daha hızlı olur ama bu çelimsizler yakınanı istiyorlar, sonra da bir an önce ölmek istiyorlar. Ayrıca senin geri dönmen gerektiğini konuştuk, bunu bir tek sen başarabilirsin ama bu konuda da anlaşamadık.”

“Kim ne dedi?” diye sordum.

Durakladı.

“Ben senin gitmeni istiyorum ama ötekiler karar veremiyor bir türlü.”

“Öyleyse kalıyorum” dedim, ateşe göz kulak olacağımı söyledim, yeterince güçlü olmadıklarını bilmem gerektiğini, öyle yapsaydım şimdi Roosa’yla Luukas’ın evinde olacağımızı açıkladım, oysa şimdi geri dönecek kadar da güçlü değildik ve verdiğim karara pişman olmuştum, Suomussalmi’yi asla terk etmeyecektik, alevler evleri yuttuğunda bunu yapmamıştım, şimdi de yapmamam gerekirdi.

Antonov elini omzuma koydu, bunu düşünmemem gerektiğini söyledi.

“Kasaba da burası kadar soğuk” deyip sıırttı.

Ardından Mikael sayıklamaya başladı, en dışta yatıyordu, onu ateşe yaklaştırdık ama sayıklamayı sürdürdü.

“Kediden söz ediyor” dedi Antonov.

Rodion’la Leo nun yaralarına bakınama izin verirler mi diye sormasını istedim. Sormadan işe girişmemi istedi. Leo’nun bir ayak parmağı kararmıştı, Rodion’un dizinden aşağısı beyaz, kuru bir deriyle kaplıydı, bütün parmaklarının tırnakları karaydı. Elimden geldiğince ovaladım, sargı bezleriyle sardım, çıkıp yeni bir çam kestim. Dört bir yanda buzlu sessizliğin cam duvarı vardı yalnızca ama buzun açıklarında taşıtların ışıklarını seçtim, yavaş yavaş sesler duymaya başladım, bir şeyler güneye doğru ilerliyordu, at, insan ve taşıt konvoyları...

İçeri girdiğimde oduncular uyumuştı. Yerlerini değiştirdim, ateşi canlandırdım, taze çam dallarını yakmaya başladım, Antonov öksürmeye başlayana kadar bunu sürdürdüm. Uyandı, durnana baktı, yeniden uyudu. Biraz daha çam dalı koydum, gece sürüyordu. Mikael uyandı, biraz açılmış gibiydi, dumanı fark etti ama hiçbir şey söylemedi. Ötekileri taşımak için bana yardım etmesini işaret ettim. Kimseyi, Antonov’u bile uyandırmadan hepsini taşıdık. Şimdi daha sakın soluk alıyorlardı.

Mikael’e benimle dışarı çıkıp biraz daha odun taşımalarını işaret ettim. Bu da kötü bir fikirdi, hiçbir şey yapabilecek durumda değildi, onu yeniden içeri sokmam gerekti ve bunun için çok güç harcadım.

“Acıktım” diye işaret etti parmaklarıyla ve ardından ötekilerin arasına yığıldı.

Dışarı çıkıp odunlarla uğraşmayı sürdürdüm, hem içimde hem dışımda bir şeylerin giderek büyüdüğünü hissediyordum, dün akşam yola çıkmadan önce Antonov’la konuşurken kırıntılarını seze-

bildiğim güçlü kavrayıştı bu, bir rüyada beyaz bir lekeydi ve şimdi benim de geri dönemeyeceğim anlamına geliyordu. Yine de işimi bitirdim. Henüz hazır değildim. Ama bir kez daha hava kararmadan önce yine içeri döndüm.

Gündüz olacak gibiydi. Ateşe taze çam dalları attım. Ancak uzun bir süre sonra Antonov neyle uğraştığımı sordu. Duymamış gibi yaptım, sorusunu yineledi. Odunculara yerlerini değiştirttim, Suslov'dan bir öykü anlatmasını istedim – kayıkhaneye geldiğimizden beri tek bir söz etmemiştir ve şimdi de konuşmuyordu, Antonov onu tekmelemeye başladığında bile ağzını açmadı.

“Donarak ölmenin can acıttığını biliyordum” dedi Leo.

Antonov donmanın değil açlığın acılı olduğunu söyledi. Yeneden bir kavga başladı ama ağır aksak bir kavgaydı, uzun aralarla kesiliyordu – ateşe çam dalları taşıdım.

Birtakım sesler duyduğumda gece yarısı olmalıydı, emekleyerek dışarı çıktım, yine buzun üzerinde ışıklar gördüm, güneye giden taşıtlardı bunlar.

Emekleyerek geri döndüm, en büyük kütükleri ateşe attım, üzerlerine de bir sürü çam dalı yığdım, alevler duvarlar boyunca yükseldi, çatı kirişleri alev aldı, oduncular birer birer öksürerek uyandı ama yalnızca kardeşler korkmuşa benziyordu. Antonov yine neyle uğraştığımı sordu, Suslov'la Mikael hiçbir şey söylemedi.

Bütün batı duvarı tutuşmuştu, tavandan sular damlamaya başladı. Alevlerden ve sudan uzağa çekildik, kalan duvara iyice yapıştık.

“Şimdi en azından her şey çabuk olur” dedi Antonov.

Eriyen karlar yüzünden ateş yavaşlamıştı ama duman daha yoğundu. Ardından kütükler kurudu ve sonunda çatı alev aldı, tüm çatı yanmaya başladı, dışarı çıkmak zorundaydık. Çok aptalca bir şeye mi kalkıştım diye düşündüm. Oduncular donuk gözlerle bakıyorlardı. Geri kalan çam dallarının üzerine, kayıkhanenin olabileceğince yakınına yatmamızı ve alevler azalmaya başladığında daha da yakına sokulmamızı söyledim.

“Ardından her şey çok çabuk olur” dedim.

Yine söylediklerimi yaptılar.

Alçak sesli konuşmalarla uyandım, ormanlarımı, sıcak yaz rüzgârında dans eden ağaçları görmek istiyordum ama bir ayağıma keskin bir ağrı saplandı. Yanımda Mikael'in ağzını gördüm, şiş bir dil sessiz bir dua ediyordu. Çevremizde sabahın mavi ışıkları

arasında on on iki beyaz giysili siluet vardı, hepsinin de silahları omuzlarındaydı. Körfezin en dibinde, buzun üzerinde motoru çalışan bir kamyon kendi beyaz egzozunun içinde kaybolmuştu.

Doğrulup oturdum, oduncuların karların arasında kara bir güneşin çevresinde yarım daire olmuş yattıklarını gördüm. Soğuktu. Korkunç soğuktu. Askerlerden biri gıcırdayan çizmeleriyle bana yaklaştı, Fince bir şeyler söyledi. Ben de bir şeyler söyledim.

“Fince? Sen Fin misin?”

“Ben buranın oduncusuyum” dedim.

Buzlu sakallarıyla gülümsedi.

“Bunu görebiliyorum. Ayağa kalkabilir misin?”

Kalkamazdım, ayağım su olması gereken kara bir şeyin içinde donmuştu.

“Kim bunlar?” diye sordu başıyla ötekileri gösterip.

“Onlar da oduncu.”

Bildiğim en güzel şeylerden biri kalkmak zorunda olmadığım bir yatakta yavaş yavaş uyanırken ağaçları düşünmek; kestiklerimi, şansım yolunda giderse keseceğim ağaçları düşünürüm, yığdığım bütün ağaç gövdeleri durdukları yerde parlar, içimi bir huzur ve beklenti kaplar. Ama hepsinden de öte kesemeyeceğim, yerlerinde bırakaçağım ağaçlar, erişemediğim bütün her şey, her yanıma kaplayan, içinde şaşkın bir hayvan gibi sağa sola koşuşturduğum ve çıkışını bulamadığım uçsuz bucaksız orman üzerime çöker, kapalı bir kapı gibi karşımda durur, adını bulamam, o zaman kan ter içinde, soluk soluğa uyanırım, soluk alabilmek için gökyüzünü görmem gerekir. Beni şimdi uyandıran zincir sesleri, demir kayışlar, motor uğultuları oldu ama ne bir çığlık ne bir silah sesi var ve yanımda katlanır bir sandalyeye oturmuş, birbirini ardına sigara içen adamı daha önce görmüştüm; bir kâğıda bir şeyler yazıyor, yazdıklarına beğenmemiş gibi bakıyor, sonra uyandığımı anladı, kâğıdı buruşturup cebine soktu.

“Sonunda” dedi, “İşte yine sen.”

“Kâğıtta ne yazıyor?” diye sorduğumda dilim damağıma yapışıyor.

“Hiç” diyor adam aksi aksi, cebinden yeni bir sigara çıkarıyor.

“Beni tanıdın mı?”

Tanıdım, artık uykusuz görünmüyor ama yine derisinin altında böcekler geziyormuş gibi yerinde duramıyor, huzursuz. Olli bu, kasabanın yakılmasından sorumlu teğmen. Çiğnenmiş kuru toprağa koyulmuş bir sahra yatağında yatıyorum, yatağın durduğu çadırın bezinden dışarı siyah soba boruları çıkıyor, içeride yataklardan, insanlardan ve hastabakıcılardan oluşan küçük bir ordu var, Finlandiya kokuyor, Fin ispi, Fin dizeli, sabunu, sigara dumanı, yağı, yemeği... Üzerimde kuru, yeni yıkanmış Fin giysileri var.

“Neredeyim?”

“Suomussalmi’de. Kendini biraz toplar toplamaz sorguya çekeceksin. Ama bence en iyisi biz... İtiraf etmem gerekiyor, seni bir daha asla görmem sanıyordum.”

“Sorgu mu?”

Umursamaz bir tavırla gözlerini kısıyor.

“Bilmem ki, herhalde Rusların seni niye öldürmediğini öğrenmek istiyorlardır.”

“Ben onlar için bir tehdit değilim.”

“O zaman belki de onlara yardım edip edemeyeceğini bilmek istiyorlardır.”

Bir an duraklıyor, sonra konuşmasını sürdürüyor.

“Evet ve sanırım en iyisi önce seninle biraz konuşmamız, bana bütün bu haftalar boyunca ne yaptığını anlatırsın, kuzeyde, Kiantajârvi’de, bir de şu Rus askerler var. Sigara?”

Hayır deyip teşekkür ediyorum, gözlerimi yumuyorum.

“Onlar asker değil” diyorum. Ama buna hiç tepki göstermiyor, sigarasını içiyor. “Ayaklarım nasıl?” diye soruyorum çünkü ayaklarımı hissetmiyorum.

“Solda iki ayak parmağını kesmeleri gerekti ama pek farkına varmayacaksın. Rus dostların da yaşıyor ama hiçbiri konuşmak istemiyor, bu da çok aptalca ama burası tam bir cehennem gibiydi herhalde, ne dersin?”

Gözlerimi açıyorum.

“Aynan var mı?”

Bu soruyu bekliyormuş gibi suratının karşısına bir cep aynası uzatıyor, sol yanağım boyunca uzanan iki eğri büğrü kesik siyah karıncaları andıran iplerle dikilmiş, burnum yamuk, mor ve şiş, üstdudağımdaki kesik çengelli iğneye benzer bir şeyle tutturulmuş. Parmaklarımı karınca kervanının üzerinde gezdiriyorum.

“Bu bir şeyleri açıklıyor” diye gülümsüyor Olli. “Kırık burun, kırık elmacıkkemiği, dayak mı yedin?”

“Evet.”

“Niye?”

“Çünkü ben...”

Hiç düşünmeden duraklıyorum, böyle durumlarda hep duraklarım ve ilk aklıma gelenden başka bir şey söylerim. “Çünkü işbirliği yapmak istemedim.”

“Ne yaptın peki?”

“Ağaç kestim.”

Gözlerini deviriyor.

“Vatanın en zorlu günlerini geçiriyor, sen ağaç kesiyorsun, hem de düşman için?”

“Başka çarem yoktu.”

“Demek öyle. Nerede kalıyordun peki, tutsak mıydın?”

Aklıma gelen başka şeyleri anlatıyorum ve olduğumdan daha yorgunmuş gibi yapıyorum, sonunda bitirdiğimde ya da neredeyse bayılacakmışım gibi yaptığımda sigarasını bastırıp söndürüyor, birkaç kez demek öyle diyor, öteki yataklardan duyulmasından korkuyormuş gibi mırıldanıyor.

“Sanırım postaları onlara tercüme etmen üzerinde durmaya-
cağım, bütün bölük öldü nasıl olsa, kimse bir şey anlatamaz... Bir
sigara istemediğine emin misin?”

Yeniden teşekkür edip hayır diyorum gözlerimi açmadan, aya-
ğa kalktığını, gıcırtilı çizmeleriyle biraz odada dolaştığını, sonra
gittiğini duyuyorum. Ama görülmediğimi sanıp çevreme bakmayı
denediğimde orada durduğunu görüyorum, beni suçüstü yakalamış
gibi kendinden hoşnut sırtıyor.

“Su!” diye haykırıyorum dehşet içinde, biraz ileri geri koşuş-
turmadan sonra bir kadın hastabakıcı su getiriyor, nasıl olduğumu
soruyor, canımın istediğinden çok daha fazla su içiyorum, sonunda
Olli söylemek istediği asıl şeyi söylüyor.

“Sen kendi isteğinle geride kaldın, bunda anlaşıyor muyuz?”

Başım la onaylıyorum.

“Hiç kimse beni buradan uzaklaştırmaz. Sen bile.”

Gülümsemeye çalışıyorum. Biraz düşünüyor, yeni bir sigara
yakıyor ve gidiyor.

Daha ertesi gün ayağa kalkıyorum, tokum, dinlendim, ısın-
dım, yüzüm acımayı sürdürüyor ama yaralar temizleniyor, sabah
akşam sargı değiştiriliyor ve sol ayağımın iki parmağı gerçekten
de hiçbir şeyi etkilemiyor, neredeyse niye onlarla doğduğumu bile
anlamıyorum.

Yeni botlarla, yeni sıcak giysilerle dolaşıyorum. Ama çok uzağa
yürüyemiyorum. Çadırın içinde dolaşıyorum, yaralılarla konuşı-
yorum, soğuk yanığı ya da kurşun yarasıyla yatan askerler uyurken
de uyanırken de inliyorlar, ağrı kesici, sigara ve içki istiyorlar...
Çatışmaları, taburları, askerleri, bölükleri, kahramanları, zaferleri
ve felaketleri anlatıyorlar.

Ama aradığım kişilerden, odunculardan hiçbirini göremiyorum,
kimse de bana onlarla ilgili bir şey anlatamıyor – ardından bir dizi
küçük rüyayla dolu bir uyku uyuyorum, sonra üçüncü gün keskin

soğukta dışarı çıkabiliyorum ve her şeyi yerle bir edilmiş, sonra bir daha yerle bir edilmiş kasaba kalıntılarının, askerlerin, taşıtların, beyaz giysili Fin askerlerin sessizliği, alevler her şeyi paramparça etmeden önce tüm buralara egemen olan o güzelim gündelik uğultunun yerini alan sessizlik yüzünden içimi hüzün kaplıyor, ufukta bile savaş yok artık, doğuya kaymış, dört, beş, altı... kilometre uzağa, Rus kurtarma bölüğü Sovyetler Birliği'nden uzanan bir yılan gibi yolu kesen, Fin körfezine kadar gelen, demirden, odunlardan ve buzlardan bir koridora sımsıkı yapışmış, döndürülmeleri olanaksız, çıkarılmaları olanaksız, bu yüzden herhalde tek yapılacak şey Iljusjin'in güçlerinin Kiantajärvi buzlarında, o ölüm denizinde yaptığı gibi parçalanıp dibe çökmesini beklemek, bu deniz bundan böyle yalnızca haşsız mezarlıklara özgü bir sessizliğe gömülecek, benim denizim bu, şimdi durduğum yerden, kocaman çadırın önünden baktığımda görebiliyorum onu, buzlarının üzeri birbirini kesen, kara bir tel örgüyü andıran izlerle kaplı ve artık tükeniyorum, yeniden içeri girmem, yatağıma dönüp uyumam gerekiyor.

Ama günler geçtikçe daha uzaklara yürüyebiliyorum, Antti'nin dükkânına gidip bakıyorum, sapasağlam ayakta ama Fin askerlerle dolu, bana selam veriyorlar, oraya iyi bakmamı istiyorlar, Pabsjo'nun yeni temizlenmiş evi hem merkez karargâhı hem de orduevi olarak kullanılıyor; kapılardan, pencerelerden dışarı çıkan buharlar yeni pişmiş ekmek, huş odunu, doğduğumdan beri yediğim et çorbası kokuları yayıyor ve bu Marja-Liisa'nın keskin süt kokusundan daha güzel.

Buna karşın hiç kimse Rus dostlarımla ilgilenmiyor, Hulkonniemi'de bir tutsak kampından söz edildiğini duyuyorum ama henüz oraya gidemem, sorup yoklayabileceklerimin bir sınırı var – ama çadıra dönerken bir daha asla görmeyeceğimi sandığım bir adam çarpıyor gözüme, tercüman Nikolai, bir Fin subayıyla konuşuyor ve Rus umutları yıkılmadan önce nasıl görünüyorsa öyle görünüyor, hem buraya aitmiş hem de değilmiş gibi. Ondan uzak durmaya karar veriyorum.

Olmuyor. Daha ertesi gün karşı karşıya geliyoruz ama o zaman asıl Nikolai'nin benden uzak durmak istediğini anlıyorum ve daha önceden yaptığımız şeyi yineliyoruz; birbirimizin çevresinden dolaşıyoruz, başka yerlere bakıyoruz, bu ikimizin de kullandığı bir

strateji, sessiz bir anlaşma; Nikolai bir Fin subayla konuşuyor, ben başından beri gitmek istediğim ama kendimde daha önce bunu yapacak gücü bulamadığım yere, Roosa'yla Luukas'ın evine doğru yürüyorum, kuzey duvarının tam isabet aldığını, biz ayrıldıktan yalnızca birkaç saat sonra mutfağın yerle bir edildiğini görmek ezici bir duygu.

İçeri girip su pompasını çekiyorum, yerinden kımlıdatamıyorum, tek bir sandalye, dolaplarda sağlam tek bir bardak, tek bir tabak yok, duvar saati kırık camıyla duvarda sallanıyor, akrep ikiyle üç arası bir yerde duruyor. Mikke'yi arıyorum, bulamayınca ev gözüme daha da harap görünüyör.

Yine de biraz dolaşıp öteki odalara giriyorum, yataklar bıraktığımız gibi duruyor ve itiraf etmeliyim ki berbat durumdalar, çünkü şimdi odaya girene kadar buradan kaçarken neler düşündüğümüzü, bu işi başarabileceğimizi sandığımızı unutmuştum. Oturmam gerekiyor. Roosa'yla Luukas'ın yatağına ilişıyorum, burada Mikael'le Suslov uyuyordu, Roosa'nın gözlük kılıfının komodinin üzerinde durduğunu görüyörüm, ellerim ona uzanıyor, açıyörüm, içinde gözlükle birlikte üzerinde Rusça, neredeyse okunmaz bir şeyler yazan küçük bir para görüyörüm, teşekkür sözcüğünü ve Aleksander Suslov adını okuyabiliyörüm yine de, o zaman artık ayaklarım tutmaz oluyor, kirli yastıkların üzerine yığılıyörüm, kılıfsız, buz gibi yorganı üzerime çekiyörüm, burnuma gelen koku bana, insanın niye içindeyken durumunun ne kadar kötü olduğunu göremediğini sorduruyor – ölümün çok içerilerindeyken bile insan neredeyse yaşadığını sanıyor, bir zamanlar en güçlü bendim, şimdiyse sahra çadırından buraya birkaç yüz metre sürüklenmeyi zorlukla başaran biri oldum ve şimdi gözlerim kapalı yatıyörüm, elimde bir gözlük kılıfı tutuyörüm, bu minicik nesne yüzünden kendimden geçiyörüm ama bunun da atlatılması gerekiyor, zaman alsa da gerekiyor, sanırım asıl zaman alan rüyalar.

Sonunda yeniden ayağa kalkabiliyörüm, mutfağı girdiğim sırada hasarın o kadar da kötü olduğunu düşünmüyörüm artık – yeni bir duvar yapmalı, panelden geriye yalnızca tahta parçaları kalmış, kapılar camsız, kopmak üzere olan menteşelerinden sallanan yamuk çerçeveler, sıralar ve masa tamir edilmeli, pencerelere yeni cam takmak gerek ve tahtalardan fırlayan sayısız çivi yüzünden zemin demirden bir çimenlik gibi.

Dışarıdaki hurda yığınınından bir kerpeten buluyorum, çivi sökmeye girişiyorum, ortalığı topluyorum, tamir edilemeyecekleri atıyorum, bunların arasında üzerinde uzun saatler geçirdiğim sandalye de var ve ardından ortalığın daha iyi görüldüğünü hissediyorum, neredeyse bir yaşamın başlangıcı gibi.

Öteki odalar daha az hasar almış, evin çatısı sağlam, sobalar da öyle. Hurda yığınınından bir de çekiç başı buluyorum, girişin çivilerini çakıyorum, bu sırada kafamda bir plan belirmeye başlıyor, sanırım bir planım olmadan tek bir gün bile geçirmedim, uyanıkken insanın bir planı olmalı ama şu anlaşılmaz tercümanı bir kez daha hesaba katmam gerekiyor.

Batıya giden yolun güvenliği sağlanır sağlanmaz, şayet taşıt bulunursa, yaralıların çatışma bölgesinden uzaklaştırılacağından söz ediliyordu ve cephe boyunca bisiklet trafiği sürüyordu – yattığım yerde bunları düşünüyordum, uykum gelmiyordu bir türlü, gecenin geç bir saatinde kalktım, bir torbaya giysi doldurdum, sessizce dışarı çıktım, ortalığın aydınlanmasından çok önce Luukas'ın yarısı yanmış samanlığından malzemeler sökmeye girişmişim: Keresteler, masa parçaları ve kerestelerin arasını kaplamada kullandığı bir sürü zımparalanmış panel. Kırık dökük aletimin yardımıyla mutfağın çevresindeki dış duvara giriştim. Ama öğlene doğru acıktım, sahra çadırına geri döndüm, birkaç kişi buna şaşırmişti. Sapa sağlam olduğumu söyleyip onları yatıştırdım, hastabakıcılardan kimileri buna çok karşı çıktı ama istediğim yemeği almıştım, Ruslar gibi yavaş yavaş yedim, sargılarım yenilendi, hastabakıcıların beni yeniden yatağa yatırmak istemelerini duymazdan geldim.

Akşam olduğunda dış duvarı kolaylamış, içerinin kaplamasından epey ilerlemiştim ama bu birtakım sorunlar çıkarıyordu, çok fazla ekleme ve girinti çıkıntı olmuştu, kesinlikle güzel değildi. Yine de gece yarısına doğru sobayı doldurdum, borudan duman sızdığını gördüm, bir kova katran almak için samanlığa gittiğim sırada gelip beni götürdüler; bir er, bir inzibat eri ve yaralarımı en son temizleyen hastabakıcıydı gelenler.

Onlarla sahra çadırına dönüp yatınam gerekiyordu ama inzibat eri bir sandalye bulup silahı dizlerinin üzerinde yanımda oturduğunda sinirlendim. Yirmi yaşında ya var ya yoktu ama şimdiden askerlerin çoğunda gördüğüm cephe gerginliği sinmişti üzerine. Adını ve nereden geldiğini sordum. İstemeye istemeye yanıt verdi, tek önemseydiği şey onu hiç ilgilendirmeyen bu nesnenin başında kımıldamadan oturup nöbet tutmaktı, buralar bir zamanlar nasılsa öyle olmaya başlamıştı.

Bir süre yatıp bir kaçış planlamaya çalıştım ama yorganların

altı sıcaktı, hiç kimse bağırıyordu, çevremdeki yataklarda uyku ve huzur vardı, çok geçmeden ben de uyudum.

Gözlerimi açtığımda Olli duruyordu karşımda.

“Buradan ayrılıyorruz” dedi kendinden hoşnut bir sırıtışla, iki burun deliğinden de duman çıkıyordu.

“Ben kalıyorum” dedim. “Kalmak için izin aldım.”

Gülümsemesi daha da genişledi.

“Kimden?”

“Üsteğmen Mäkiniemi'den” dedim, bu ad son günlerde kulağıma çalınmıştı, söylenenler doğruysa bir kahramandı.

Ama Olli bunu hiç önemsemeden savuşturdu.

“Oturabilir misin?” diye sordu.

“Yürüyebiliyorum” dedim. “Koşabiliyorum da.”

“İyi” dedi, “O zaman benimle dışarı çıkabilirsin. Üstünü giyin. Hemen!”

Dediğini yaptım, yatağın yanına koydukları bütün giysileri giydim, inzibat eriyle dışarı çıkıp arabaya, üstü açık arazi aracına gittim ve direksiyonda Olli'yi görünce şaşırdım, yanına oturmamı emretti.

“Sorguya çekilmeyecek miydin?” diye sordum.

“Hayır” derken bir şeyleri bastırıyormuş gibi görünüyordu. “Atla arabaya haydi.”

“Suomussalmi'den ayrılmayacağım” dedim durduğum yerde. “Daha önce de söylemiştim, yine söylüyorum.”

“Haydi diyorum” dedi Olli keyifsizce. “Tutsaklarla birlikte götürölmek istemiyorsundur herhalde?”

Arabaya bindim.

Yolda çok engel vardı, ağır ilerliyorduk, bir zamanlar Rusların kullandıkları yerin hemen yakınına kurulmuş bir kumanda merkezini geçtiğimiz sırada sahra mutfağında durmuş kahve içen bir grup subay gözüme çarptı. Arabadan atladım, onlara koştum, en yüksek rütbelisi olduğunu düşündüğüm subayın karşısına dikildim, asker selamı vermeye çalıştım. Ancak o zaman bunun bir albay olduğunu, hem de öyle sıradan bir albay değil, duyduklarım göre Finlandiya'nın bin yıllık tarihinde en başarılı cephe taburunun komutanı olan Albay Hjalmar Siilasvuo olduğunu gördüm.

“Albaydan Suomussalmi'de kalmak için izin istiyorum” diye bağırdım. “Ben buralıyım, bir yere gitmiyorum.”

Benden daha değerli insanlarla konuşma konusundaki tecrübelerim bana öğretmişti ki, söyleyecek bir şeyim varsa dosdoğru gözlerinin içine bakıp birkaç kez yinelediğimde ve gözlerine bakmayı sürdürdüğümde genellikle beni dinliyorlardı.

“Ben oduncuyum” diye sürdürdüm sözlerimi, “Ve sizin oduna ihtiyacınız var, çok fazla oduna.”

Çevremiz derin bir sessizliğe gömüldü. Bütün bakışlar bana çevrilmişti, arabasını park edip yanıma gelen Olli’nin de öyle ama benim gözlerim yalnızca subaya bakıyordu.

“Odun mu?” dedi albay dalgın bir sesle, sanki bir hayaletten söz ediyormuş gibi.

“Evet, odun” dedim. “Odun olmadan sen bile bu savaşı kazanamazsın albayım. Ben her gün çekilerle yarılmış odun getirebilirim. Elim serbest kalırsa ayrıca...”

Küçük bir el hareketiyle beni susturdu.

“Yüzüne ne oldu?”

“Tutsaktım, bir Rus subay beni dövdü.”

“Niye?”

“Küstah suratımı beğenmemiş.”

Subay savaş boyunca ilk kez kendine gülümseme izni vermiş gibi geldi bana ama küçücük ve belli belirsiz bir gülümsemeydi bu ve ona sevinçten çok acı veriyormuş gibi görünüyordu. Subaylardan biri eğildi, kulağına bir şey fısıldadı. Siilasvuo belli belirsiz başını salladı, bana kısa bir bakış fırlattı, tek bir söz söylemeden sırtını dönüp kestiğim konuşmasına geri döndü.

Kalakalmıştım, soran gözlerle Olli’ye ve subaya baktım, ikisi de omuz silkti ama bir şey bilmediklerinden, yoksa umursamadıkları için değil mi anladığım kadarıyla ve Olli yeni bir sigara yaktığı sırada yüzünde bana gereken o ufacık teslimiyeti görür gibi oldum.

“Kalacak yerin var mı?” diye sordu arazi aracına dönerken. “Çadırda kalamazsın artık. Durumun oldukça...”

“Evet” dedim.

Durdu, cebinden bir kâğıt çıkardı, küt uçlu bir kurşunkalemle üzerine bir şeyler yazdı, kâğıdı bana uzattı.

“Şu adama benden selam söyle, seni dayanabileceğin en ağır işe koşmasını istediğimi ilet. Ve bir kerecik olsun beni dinle, yoksa sonumuz kötü olacak.”

“Tıpkı kasaba yandığındaki gibi” dedim, ona yaptığından pişman olma fırsatı bırakmadan gösterdiği yöne doğru son hızıyla uzaklaştım; kasabanın batısında kurulmaya başlayan depoya ulaştığımda teknil verdiğim iriyarı, kara bıyıklı, suratsız bir ayıcığa benzeyen levazım subayı Harri Miettinen, cephede bir işe yaramadığı söylenip sahra çadırına, komutanlara ve nöbetçi asker birliğine yemek, donanım ve yakacak sağlamakla görevlendirilince, bu işin altından Siilasvuo’nun savaşmakta gösterdiği başarıyla kalkmaya karar vermişti.

Onunla hemen kaynaştık, dayanabileceğim en ağır işleri istediğim zaman ve ilk akşam emrindeki öteki iki oduncu kadar iş çıkarabildiğini görünce daha da yakınlaştık, herkesin canını çıkarmak için elinden geleni yapıyordu, ne de olsa burası tatil yeri değildi, savaş bitmemiştir, ileride derilerinin yüzölmesini bekleyen koca bir tank taburu vardı...

Rusların onları bekleyen böylesi bir felaketten kurtulmayı başarabilecekleri, Karelske Burnu’nda yaptıkları gibi geri dönebilecekleri olasılığı kimsenin aklından bile geçmiyordu: Suomussalmi’de, yanmış, kül olmuş mucizeler kasabasında, benim kasabamdaydık.

“Şu budalaya bakın” diye gürleyen Miettinen beni gösterdi. “Bakın da öğrenin!”

Artık eski gücümün çoğuna kavuştuğumu hissediyordum. Daha birkaç gün geçmeden Miettinen bana ilgisini yitirdi, en azından uyuduğumu sandığı saatlerde neyle uğraştığımla kafasını yormuyordu.

Önce bacanın çatlağını kırık cam parçaları, kil ve katran kullanarak kapadım, ardından iki sobayı da yaktıktan sonra içerideki tamirati sürdürdüm, daha birkaç saat geçmeden su borusundan homurtular geliyordu. Su pompasına demirden yeni bir sap yaptım, iki tencerenin göçüklerini döverek düzelttim, salonu ve yatak odasını yıkamaya giriştim, yıkadığım yatak örtülerini kurumaları için mutfığa astım; elimde saplı süpürgeyle güzel kokulu beyaz örtüler arasında dolaşırken bir rahip, köylü kadın ya da çalışırken şarkılar mırıldanan her kimse onun gibi şarkılar mırıldanıyordum, saatçiler gibi sakın ve özenli iş yapanlar da şarkı mırıldanıyordur herhalde. Salonla merdivenleri de temizledim, çarşafklar kuruyana kadar çalıştıktan sonra o gece bütün cephe boyunca olabilecek en sıcak, en temiz yataklardan birine, yaklaşık bir ay önce Neset'de toprağa düşen Markku'nun yatağına girip uyudum.

Ertesi gün Miettinen'e kasabada bir evim olduğunu söyleyip orada uyumama bir itirazı var mı diye sordum. Yok, dedi. Niye izin vermişti bilmiyorum ama bana daha fazlası gerekmiyordu, yeterince yemeğim, ihtiyacımı karşılayacak giysilerim vardı, yaralarım neredeyse tümünden kapanmıştı, mutfakta parçalanmış zemin tahtalarının arasında saatin yelkovanını da bulmuştum, onu bir parça bakır telle yerine tutturup gece yarısı olduğunu düşündüğüm zaman saati on ikiye ayarladım. Ertesi gün yarım saat ileri ayarladığımı anladım, yarım saat geriye aldım, hepsi buydu; artık ben de Rusların bu macerada kendi yıkımlarından kurtulmayı asla başaramayacaklarına inanıyordum.

Dışarıdaki müstemilattan iki kapıyı içeri aldım, mutfağın yer tahtalarından parçalananları değiştirdim, dolapları tamir ettim – iyi olmuşlardı ama duvarlar bir şeye benzemiyordu, ayakta kalmış

evlerden birinin duvar panellerinden birini çıkarıp getirme düşüncesini şimdiden bir yana atmıştım.

Yine de Roosa'yla Luukas'ın güzel evlerini böyle sakatlanmış, darbeyemiş görmek her geçen gün daha çok kızdırıyordu beni. Ayrıca yeni pencere camı gerekiyordu çünkü mutfak pencerelerinden geriye yalnızca kararmış çerçeveler kalmıştı, pencereler çaputlar ve katranla kapatılmıştı ama yerle bir edilmiş bir kasabada sağlam cam nerede bulunurdu?

Ek yapının arkasındaki lumbuzlardan altı küçük pencere cam çıkararak işe başladım. Sonra artık nasılsa kimsenin işine yaramayacak bir bodrumun penceresinde kalmış iki camı çıkardım. Yeni çerçeveler yaptım, yerlerine çaktım, macunum olmadığı için camları küçük çiviler ve katranla tutturdum, artık en azından gündüzleri doğal ışığım vardı ve o akşam mutfakta oturup kahvemi içerken hepsi de yeni silinmiş, pırıl pırıl sekiz küçük camdan oluşan yarım penceremden dışarıda kuru kum taneleri gibi yağın karı görebiliyordum – oduncuları düşündüm, birbirimizi yitirmeden önce Antonov'un sorduğu bir soru geldi aklıma.

“Bizim için bunları niye yapıyorsun?”

Bu soruyu bekliyordum, bir anlamda sorsunlar da istiyordum çünkü bunun bir önemi olmadığını söyleyerek yanıtlamayı planlamıştım ama soru sorulduğunda artık yanıtı bilmediğim için bir şey söylemedim ya da belki bayılmışımdır.

Dışarı çıktım, kapkara kasabayı pudra şekeri örtüsü gibi kaplayan taze karlara baktım. Bir şey görmeyi bekliyordum, gördüm de, kedi patisi izleri vardı, onları izleyip evin çevresini dolaştığımda Mikke'nin bir odun yığını üzerinde kıvrılmış yattığını gördüm, patilerini yalıyordu, gri tüylerinde karlar parlıyordu, zıpladı, kısık gözleriyle bana baktı, yere atladı, peşimden içeri geldi. Yemek artıkları ve biraz süt verdim, sobanın yanındaki sandalyeye oturdum, karnını doyurmasını izledim. Ardından kucağıma atladı, yerine iyice yerleşip mırlamaya başladı.

Gökyüzünde ay bir kuyunun dibine benziyordu. Altından ben yürüyordum. Soğuk kasabamı geçerken yine Rus oduncuları düşündüm, kendime bir kez daha hiç öyle birileri oldu mu diye sordum, gerçekten var olmuşlar mıydı diye düşünürken gözüme bir kamyon çarptı, kasaba düşmeden önce tercüman Nikolai'nin içlerinde ateş yaktırdığı evlerden birinin önünde duruyordu. Sivil giysili üç yaşlı

adam sundurmada oturmuş sigara içerken dördüncü kapiya doğru bir sandık sürüklüyordu. Durdum, yerimden kııldamadım – siviller. Şimdi hem ilki hem de ötekiler gözüme tanıdık geliyordu, Suomussalmi nin yerlileriydi bunlar, onun için birkaç adım yaklaştım, selam verip burada ne yaptıklarını sordum.

“Oduncu” dedi bir tanesi ve yüzünde savaştan önce buralarda hep gördüğüm gülümseme belirdi.

“Burada yaşıyoruz” dedi öteki.

“Geri mi döndünüz?” diye sordum.

“Evet” dedi uzun boylu, kambur, kır sakallı, beyaz saçlı olanı. Ayağa kalktı, ötekilerin sözcüsü gibi karşımda dikildi, parlak, kısık gözleriyle beni tepeden tırnağa süzdü. “Ya sen?”

Neredeyse tehdit eder gibi konuşuyordu.

“Ben hep buradaydım.”

Bu onlara çok gülünç gelmişti.

Nerede kaldığını söyledim, Roosa’yla Luukas’ın evini gösterdim. Sakallı adam yan taraftaki yıkıntıları gösterdi, buranın arkadaşının evi olduğunu ve yine yapacaklarını söyledi, dört komşuydular, kasabanın batısındaki bariyerleri geçmeyi başarmışlardı, çünkü artık bu savaştan bıkmışlardı, evlerini savunmak yerine bırakıp gittiklerine pişmanlardı.

“Zor olabilirdi bunu yapmanız” demem pek hoşlarına gitmemişe benziyordu.

“Demek sen hep burada kaldın?” dedi kırçıl sakallı, gözleri ıslak adam.

“Evet” diye yineledim.

Birbirlerini dürttüler, ortadan kalktığı andan beri hiç özlemediğim o çarpık kahkahalardan attılar.

“Umarım Rusları iyi ağırlamışsındır, heh heh...”

İçime bir kurşun daha saplandı.

Bunlara bir son vermek için sandığı tutan adama, “Senden bir duvar saati ödünç almıştım” dedim. “İstersen hemen getirebilirim.”

İnsanın görülmediğini sandığı zamanlar duyar gibi olduğu belirsiz kan uğultusu geliyordu kulağıma.

“Duvar saati mi?” dedi ağır ağır.

Onun önünden yürüyüp eve, mutfakta ve salonda uyumuş askerlerin verdiği zararlardan tanınmaz duruma gelmiş kendi evine girdim, yerler pislik, paramparça ve donmuş yatak örtüleriyle kap-

lydı, mutfağın musluğu patlamıştı, üzerinden sular süzölen yeşil cam kapak gibi bir buz yığını lavaboyla mutfak tezgâhının üzerinden iki obur dil gibi dış kapıya uzanıyordu, bodrum kapısı, dolap kapakları, pervazlar koparılmış, odun yerine yakılmıştı, bardaklar tabaklar kırılmış, soba parçalanmıştı ve salon da bir o kadar kötü durumdaydı.

“Şuradaydı” deyip eskiden kanepa olması gereken paramparça bir yığının arkasındaki duvarı gösterdim, ihtiyar yanımda durmuş, yaşlı gözlerle savaşa terk edilen bir evde neler olabildiğine bakıyordu. “Burada bir saat asılıydı” dedim. “Onu ben almıştım, geri istiyor musun?”

Şimdi en azından o hiç özlemediğim kahkahayı atmamayı başarmıştı.

“Saat” diye mırıldandı. “Çok eskiydi.”

“Gidip getiririm hemen” deyip Luukas’la Roosa’nın evine döndüm, saati bir aydan uzun zamandır asılı olduğu duvardan indirdim, elli, belki de yüz yıldır asılı olduğu duvara, ben onu alıp götürmesem çoktan paramparça olacağı yere geri taşıdım.

İhtiyar durmuş, kocaman açtığı gözleriyle bana bakıyordu.

“Çaldın mı onu?” diye sordu birden onların sözcülüğünü üstlenen sakallı adam, belli ki aralarında en aptal o ydu, bu yüzden ötekilerin söylemeye çekindiği şeyleri düşünmeden söyleyiveriyordu.

“Hayır” dedim saati kancasına asarken. “Bana bir saat gerekiyordu, bunu ödünç aldım. Şimdi eski yerinde işte.”

Obayat kuşklarını daha beter pekiştirmelerine fırsat bırakmadan yanlarından ayrıldım, eve gittim ama uyumadım, ertesi sabah depoya gidip Miettinen’den beni de ötekilerin arasına yerleştirmesini istedim, artık Roosa’yla Luukas’ın evinde yaşayamazdım – niye? Çünkü dört yaşlı adam geri gelmiş, evlerinin yıkıldığını görmüşü, başlangıçta benim hep burada kaldığıma inanmak istemeyen dört ihtiyar, şimdi onlar uzaktayken fırsattan yararlanıp evlerini yağmaladığıma inanmak istiyorlardı tüm kalpleriyle, buralarda hep olagelen ve benim hiçbir zaman hoşuma gitmeyen şeyleri andırıyordu bütün bunlar, bu tür suçlamalar her zaman birbirlerini silerler ama yine de ortadan kalkmazlar, kimilerimizin doğdukları andan başlayarak içine sokulduğu ve asla uzaktan bakmayı öğrenemedikleri bir karanlığı andırır, suyun içindeyken kendi gözlerimizle bakarız çünkü ve ancak şimdi Miettinen’in kar-

şısında bir suçlu gibi dururken anlamıştım niye Olli ve güçleriyle kasabayı terk etmeye razı olmadığımı, benden beklenenden başka bir şey yapmamıştım, kendim olmuştum, başka herkes gittiğinde geri kalan tek şey oydu, bunu bana kırçıl sakallı bir moruk ve onun komşuları göstermişti, eskiden hiç görmediğim ve aydınlanacağı benzemeyen bir karanlıktı bu, eskisinin bir yinelemesi olacaksa ne tür bir barıştı bizi bekleyen?

Oysa depoda yeni bir sürpriz bekliyordu beni, içeride dört Rus tutsak vardı, bunların arasında dostum Antonov'u gördüm, Rus Karelen'indeki Kalevala'dan gelen tıknaz, ufak tefek çiftçinin üzerinde şimdi yeni Fin giysileri ve ayaklarında çizmeler, bir elinde bir balta ötekinde bir satır vardı, iki eli de ayı pençesini andıran eldivenlerle gizlenmişti, yüzündeki uzak gülümseme Miettinen bize bakarken birbirimizi tanıdığımızı belli etmememiz gerektiği anlamına geliyordu herhalde. Onun için depo şefine dönüp sordum:

“Kim bunlar?”

“Ruslar, yarın daha fazlası gelecek. Onları istediğin kadar ağır işe koşabilirsin, epey yük kaldırabilir gibi görünüyorlar.”

“Savaş tutsakları çalıştırılmayacak” dedim.

“Demek öyle” dedi Miettinen şaşkınlık içinde. “Onlara sor bakalım.”

Bir şey söylemek için döndüm ama Miettinen benden önce davrandı, Antonov'a döndü, Fince gürler gibi sordu:

“Çalışmak istiyor musunuz?”

Antonov olan biteni ancak şimdi anlamış gibi yaptı, başını evet der gibi salladı hızlı hızlı.

“Memnun oldun mu şimdi?” diye soran Miettinen'e karşı çıkmak hiç işime gelmezdi. Ama şimdi en azından söylenmişti, savaş tutsakları çalışmayacaklardı, onları çalışmaya zorlamak haksızlıktı.

İş aynıydı, yine de bambaşka bir havaya bürünmüştü, üzerimize ateş edilmiyordu, daha büyük alanlarda özgürce dolaşabiliyor, kendi tempomuzla ağaç kesebiliyor, karlı patikalarda kendilerine yaraşır bir güvenle tırıs giden atlarımızla odun çekiyorduk.

Antonov bize ayak uydurmakta zorlanmamıştı ama öteki tutsaklar çok yoruluyordu. Ancak ilk günün sonu gelip karanlık çöktüğünde baş başa kalmak için bir fırsat yaratabildik, kucaklaşabildik; bana yine melek, yaşam ve umut olduğumu söyledi, onu itip uzaklaştıran kadar sarılmayı sürdürdü. Üstelik ilk karşılaştığımızdaki

gibi anlaşılmaz konuşmuyordu. İçindeki Fince sözcükler sonunda yeniden uyanmıştı, öteki oduncuların da sağ olduklarını söyledi, en kötü durumda olanlar iki kardeşti, el ve ayak parmaklarının çoğu kesilmişti, daha birkaç gün önce çalışabilir duruma gelmişlerdi. Rodion'u bizi bulan tabur götürmüştü, yanında taşıyıp durduğu ayakkabılar onları güldürmüştü, şimdi cepheleydi, maskotları gibi olmuştu, onlara yemek pişirip kahve yapıyor, küçük bir kızakla gereç ve mermi taşıyordu, onun da yeterince giysisi ve yemeği vardı.

“Peki Mikael?”

Mikael bir haftadan fazla hiç konuşmamıştı, ardından sırtarak ne Fince ne Rusça denebilecek saçma sözler etmeye başlamıştı, onun deli olduğunu sanmışlardı. Ama sonra en uzun gecenin bile er ya da geç gündüze dönmesi gibi birden kendine gelmişti, şimdi Hulkonniemi'deki kampın çevresine çit direkleri dikiyordu.

“Ya öğretmen? Kör mü yine?”

“Evet ve hiçbir işe yaramadığı için çadırda kalmasına izin verdiler, yeterince giysisi olmasına karşın üşümeyi sürdürüyor.”

Bir an düşündüm.

“Ona söyle, senin yanında çalıştırılmasını isteyeceğim nöbetçilerden, odun kesmeyi bildiğini, yaşamında başka hiçbir iş yapmadığını, oduncu olduğunu söylesin onlara.”

Antonov ciddi bir yüzle başını salladı, biraz düşündü. Ama başka bir şey düşünüyordu.

“Sana söylemem gereken bir şey var” dedi, ağzını kapadı, sözlerini sürdürmedi.

“Evet?” dedim.

“Sağ ol demek istiyorum” dedi aynı ciddi yüzle ve sağ elini ayı pençesinden çıkarıp bana uzattı, tokalaşıp birbirimize baktığımızda bu adamın bu andan sonra benim için ölmeye hazır olduğunu anladım, yaşamımda böyle biri olmamıştı hiç – belki annemle babam dışında, ama onları hatırlamıyorum ve bu, ilişkimize öyle tuhaf bir değişiklik getirdi ki neredeyse dayanılmazdı; yalnızca onun içini görmekle kalmıyordum, ikimiz bir olmuştuk artık, bu yüzden onun Rus benim Fin olduğum, barış zamanında değil savaşta olduğumuz aklıma bile gelmedi, oysa gelmeliydi.

Miettinen bağırarak günün bittiğini haber verdiğinde Antonov ve ötekileri bir nöbetçi asker alıp tutsak kampına geri götürdü, ben de depo şefinin yanına gidip bir itirazı yoksa yine de kasabada

yaşamak istediğimi söyledim. Bana baktı, üzerime düşeni yaptığım sürece başka hiçbir konuda tek bir itirazı bile olmadığını söyledi. Ona teşekkür ettim, bir kez daha sorgulayıcı bakışlara katlanmak zorunda kaldım, eve giderken oduncu barakasının önünden geçtim, kasaba yandığında kahveyi orada bulmuştum. Birkaç fincan, altı tabak aldım, ayrıca bodrum penceresi için de altı küçük cam çıkardım ve en ufak bir utanç duymadım.

Okul arazisini geçtiğim sırada saati aldığım evin buzlu camlarının arkasından sarı ışıklar çarptı gözüme, ayrıca bacadan duman çıkıyordu ve ne olursa olsun bir kere içeri girmem gerektiğini anladım, bu bir plan değildi, yalnızca o anda kapıldığım bir duyguydu, insanın tüm bedenine bir gülümseme yayan türden bir duyguydu, bunun nedeni Antonov'la karşılaşmış olmamdı, kendimi güçlü hissediyordum.

Kapıyı vurdum, içeri girdiğimde ihtiyarların mutfakta oturmuş, alev alev yanan sobanın yanında küçük bardaklarla içki içtiklerini gördüm, su borusu tamir edilmişti, devasa buzulun yerinde şimdi ıslak, yeni silinmiş zemin vardı.

Kapının önünde dururken söyleyecek hiçbir şeyim olmadığını fark ettim, sonra yeterince odunları var mı diye sordum. Evet, odunları vardı, bunun dışında istediğim başka bir şey var mıydı? İşte beklediğim yanıt da buydu. Şimdi kırçıl sakallı adamı hatırlamıştım; ödemeyi çok yavaş yapan, cüzdanını cebinden sanki bir kişinin taşıyamayacağı kadar ağırmış gibi zorlukla çıkaran, kâğıt ve madeni paraları elinde, hem de iki elinde uzun uzun tartan, yeniden yerine koyan, sonra yine çıkaran, en sonunda kandırılmış biri gibi suratını asarak vermeyi başaran bir adamdı, çok cimriydi.

“Şimdi tanıdım seni” dedim. “Bana borcun var.”

“Ne?”

“Geçen kış sana odun getirdim, ödemedin.”

Durmayı sürdürdüm. Adam yanıt vermeyince ötekiler de ona bakmaya başladılar, başlangıçta beklenti vardı bakışlarında, bir an için neredeyse benden yanaymış gibi göründüler. İhtiyarın yanıt vermeden öylece durmayı daha fazla sürdüremeyeceğini anlayınca kısa kestim, acelesi olmadığını söyleyip eve, kediye gittim, mutfakta oturup birkaç pencere camı daha bulmayı nasıl başaracağıma kafa yordum, düşünmek istemediğim bir şey varsa bunu kafamdan atmayı başaracak gücüm vardı.

Nöbetçi askerler Rus tutsakları getirdiğinde biz çoktan ağaç kesmeye girişmiştik ve aralarında yalnız Antonov değil, Mikael, öğretmen Suslov ve Kievli kardeşler de vardı. Mikael beni görünce Antonov kadar duygulandı, Suslov sesimi duyunca ağlamaya başladı, başını benden yana çevirdi, kimsenin bakmadığı bir anda eline Roosa'nın gözlüğünü tutuşturduğumda daha çok ağladı ama cılız bir zafer kazanmış gibi gözlüğü hemen burnunun üzerine yerleştirdi.

Nadar'la Leo huzursuz ve güvensiz görünüyordular, baş başa kaldığımızda da daha önceki karşılaşmalarından birinde parasını arakladıkları bir akrabalarını görmüş gibi davrandılar. Ama daha birkaç söz etmeden Miettinen sallana sallana geldi, onları kampa geri göndermek istedi çünkü topallıyorlardı ve kesilmiş ayak parmakları yüzünden şimdi topallamaları daha da kötülemişti.

Onların da herkes kadar çalışabileceğini söylemek istedim, çünkü bu gerçektir ama benden önce onlar karşı çıktılar, hem de öyle sert konuşuyorlardı ki, Miettinen Antonov'a bütün bu bağırıışların ne anlama geldiğini sordu.

Çiftçi, o ikisinin ayı kadar güçlü olduğunu, durdurulurlarsa yıkılacaklarını söyledi. Depo şefi gürleyerek öyleyse onların sorumluluğunun Antonov'da olduğunu söyledi – sakatların işe yaradıklarını kanıtlamak için tek bir günleri vardı, burası bir tatil yeri değildi, savaş bitmemiştir, daha yeni başlamıştır...

Sayımız o kadar çoktu ki iki gruba ayrıldık. Biz eski oduncuların yanı sıra iyi anlaşmaya başladığım orta yaşlı bir Fin'in olduğu grubun yönetimi bana verildi. Fin'in adı Heikki'ydi, çiftçiydi, sınır yakınında bir çiftliği vardı, terk etmek zorunda kalmıştı ve şimdi orada Rusların pis ellerini görür gibi oluyordu.

"Rusları sevmiyorum" derdi ve neredeyse tek söylediği şey de buydu. Ama tutsaklara başka bir şeylermiş gibi bakıyor, onları yok sayıyordu; karısı ölüp çocukları evden ayrıldıktan sonra yalnız yaşamıştı ve yaşamının büyük bir bölümünü oluşturuyordu bu. Ufak tefek, tıknaz, çevik bir adamdı, atlardan anlıyordu, tüm yaşamı boyunca çiftçilik yapmıştı.

Ocak sabahının mavi ve keskin soğukunda daha işe yeni başlamıştık ki Nadar'la Leo, Antonov'la bana sokulmayı başardılar ve kaçışımıza engel oldukları için özür dilemeye giriştiler.

Başımıza gelenlerde onların hiçbir sorumluluğu olmadığını söyledim, sorumluluk bendeydi, soğukun ne olduğunu biliyordum,

onlar bilmiyordu, evi asla terk etmeyecektik. Ama Antonov buna katılmıyordu kesinlikle, bağırarak onlara bir şeyler söyledi ve yanıtlarını tercüme etmekle kendini yormadı.

“Budalalar” diye mırıldandı. “Yahudiler.”

Yine onları birbirine düşürmüştüm.

Ama o gün ve o günün işi cepheden o kadar uzaktaydı ki neredeyse duymuyorduk bile ve bir süre sonra işler buraların gündelik işlerine dönüştüğünde tartışmayı tümünden unuttum, arada sırada durup çevremi dinliyor, kar ve dal denizinde baltalarını savuran Suslov’la Mikael’e, somurtkan homurtularla atları dürtükleyen Heikki’ye bakıyordum, kuru çamları kesiyorduk, buzlu, kaygan kabuklarını kesmek zordu, ufalanmış balmumuna benzeyen sarı beyaz talaşa bulanmıştık, iki baltanın sesi birbirini bastırmaya çalışır gibiydi, testere donuk bir şarkı söylüyordu, yarılması gereken kütüklerden kuru, çıtırtılı bir inleme yükseliyordu, çevresine toplanıp yemek yediğimiz ateşin dumanı su kadar duruydu... Ama sonra her şey yolundaymış gibi görünmesine rağmen kesinlikle bir terslik olduğunu fark ettim, bir şeyler eksiltilmişti, güçlü bir el bir kale duvarını yıkmıştı, bizden yalnızca birkaç kilometre uzakta korkunç bir kıyım sürüyordu ve biz duymuyorduk, derin bir soluk alıp soluğumuzu tutmuştuk – günler böyle, yıkılmış duvarın yanı başında, rahatsız edilmeden geçiyordu, sessizlik damlaları gibi soğuk ve berraktı, Miettinen’in ufak ve düzensiz patlamaları, Heikki’nin atlarla usul usul konuşması, sıcak yemekler, artık üşümeyen nasırlı eller, reçine ve duman kokusu, giderek güçlenen bedenler de olmasa hiç kımıldamayan bir zamanın içinde yavaş yavaş ilerliyorduk, bir hafta, iki hafta, sonra bir hafta daha...

Kievli kardeşler sürekli bir şeyle uğraşıyordu, öteki Ruslar bu konuda onlarla konuşmak istemiyordu, Antonov da bana açıklamayı reddediyordu. Sonunda bir gece Suslov ateşin başında bir öykü anlattı, ötekiler güldü, Antonov da gülenler arasındaydı. Ardından kahkahalar sürerken çiftçi bana eğildi, kardeşlerin benimle konuşmak istediğini fısıldadı.

“Ne konuda?” diye sordum.

Alevlere gözlerini dikmiş çiftliğini düşünen Heikki’ye baktı. Antonov’dan açık konuşmasını istedim.

“Evimize gönderileceğimizi duyduk, Fin tutsaklarla değiştirelecekmişiz.”

“Peki?”

“Ama eve döndüğümüzde kurşuna dizileceğimizi söylüyorlar.”

“Size de bu yakışır” diye güldü birden Heikki kocaman, dişsiz ağzını açarak. Antonov kendini tutmayı başardı. “Hayvansınız siz” diye sürdürdü Heikki kendi kendine konuşur gibi. Antonov yine tepki vermedi. “Ama iyi hayvanlar da vardır. Örneğin buradaki atlar, onlar iyi hayvanlar ve sanırım siz de öyle olabilirsiniz, evet, evet, evet” diye başını salladı, “Canı cehenneme...”

“İnandırıcı gelmedi bana” dedim.

“Ama şu salaklar ortalıkta dolaşıp bunu konuşuyorlar. Ve ben... evime gitmek istiyorum, sağ kalırsam. Burada kalamam, nefret ediyorum bu ülkeden, bu savaştan, Finlerden, soğuktan...”

Heikki ona baktı, eldivenlerini birbirine vurup gülümsedi. Bir an için Ruslar kendilerini kaybedecek gibi göründü.

“Bence sen haklısın” dedim.

Sadık bir biçimde birbirlerini izleyen günlere, yıkılmış duvara uymuyordu kardeşlerin konuşmaları; bu yüzden onları kenara çektim, Antonov'un öfkeli yardımıyla böyle şeyler konuşmayı kesmelerini, bunun hepimiz için tehlike doğurduğunu, ayrıca korkunç bir yalan olduğunu söyledim.

Karşı çıkmak istediler. Ama onlara fırsat vermedik. Üstelik bir şeyleri incelemem gerekiyordu, sonra her şeyin yolunda gittiği ama yine de gitmediği bu zamanda epeydir kafa yorduğum bir plan daha yapabilecektim.

Miettinen her sabah bana ve Heikki'ye iş konusunda akıl danışıyor ama bunu havlayarak emirler verir gibi yapıyordu. Ateşin başındaki konuşmanın ertesi günü kasabanın yaklaşık bir kilometre kuzeyinde bir yer seçtim, büyük bir araziydi burası, sabah Miettinen'e kayağa ihtiyacımız olduğunu söyledim.

“Kasabanın daha yakınında ağaç kesemez misiniz?”

“Bize yine de kayak gerekiyor.”

Heikki yanımda duruyordu, bir çift kayağın onun da işine yarayacağını söyledi.

“Elimizde askerlere yetecek kadar bile kayak yok.”

“Peki ya şuradakiler?”

Heikki başıyla Miettinen'in canının istediği gibi kullandığı küçük barakalardan birini gösterdi, içerisi sivil halkın getirdiği yardım gereçleriyle tıka basa doluydu.

Birkaç saat içinde kayaklarımız olmuştu; bağları, çizmeleri, şöyle böyle uyan kayak çubuklarıyla neredeyse tastamamlardı. O günden sonra bulabildiğim tüm zamanı kardeşlere ve Suslov'a kayak öğreterek geçirdim. Heikki bizim neyle uğraştığımızı görmüyormuş gibi yapıyordu.

Bir kızağa odun yükledim, atlardan birini kızağa bağladım, sonrakı günlerde bir iki müşteriye odun taşıyan bir oduncuymuşum gibi Suomussalmi'yi dolaşırken her gün tercümanı, hain Nikolai'ı aradım ama bir türlü yalnız yakalayamadım, üstelik beni tanımyormuş gibi davranmakta diretiyordu. Ama ben asla vazgeçmem; bir öğleden sonra kızağı doğruca üzerine sürdüm, çabucak yere atladım, yolda karşısına dikildim, yine bir Fin astsubayla birlikte olduğunu görmezden gelip odunu nereye taşımaını istediğini sordum.

“Veden?”

“Benden bir çeki odun getirmemi istedin, nereye götürmemi istiyorsun?”

Bu teslimattan çok fazla şey çıkarabileceğimi bir şekilde anlamış olmalıydı ki, belli belirsiz evet derken bakışları yıkıntılarda dolaşıyordu, sonra aşağılarda, burnun kuzeyindeki körfeze doğru bir yamaçtaki barakayı gördü.

“Sanırım şu aşağıda olacaktı” diye mırıldandı. “Sana göstereyim.”

Fin'in yanından ayrıldık, yürümeye başladık, ben eğeri omzuma attığım için aramızdan atın kafası inip kalkıyordu.

Nikolai tıslar gibi sordu:

“Ne haltlar karıştırıyorsun?”

Barakaya kadar gitmemizi istedim, orada ben odunu indirirken rahatsız edilmeden konuşabilirdik.

“Hulkonniemi'deki tutsaklardan kimilerine odunculuk yaptırıyorlar” dedim barakaya ulaştığımızda, “Burada Ruslar varken de bu adamlar odunculuk yapıyordu. Şimdi senden Finlere onların asker olmadığını, hiçbir zaman askerlik yapmadıklarını, savaşa kendi rızaları dışında sokulmuş siviller olduklarını söylemeni istiyorum.”

“Niye yapacaktım bunu?” diye sözümü kesti, baskı yapmak içine eline fırsat geçmiş bir tüccardı. Sözlerini duymazdan gelmeyi seçtim.

“Bunu yapmak için uygun zamanı bekleyebilirsin” diye sürdür-

düm sözlerimi, “Ama er ya da geç yapacaksın ve bu altı adamın asla üniforma giymediğini söyleyeceksin.”

“Onlara bizimle işbirliği yaptığını anlatabilirdim.”

Gülümsedim.

“Ağaç keserek mi?”

“Neden olmasın?” dedi, aramızdaki durum yine eskisine dönmüştü, ikimiz de bir ölçüde suçlu olduğumuz için söyleyecek hiçbir şeyimiz yoktu. Yine de onu tehdit mi ediyorum diye sordu.

“Senden bu Ruslarla ilgili gerçeği anlatmanı istiyorum” diye direttim, “Kendi vatandaşların onlar.”

Beni öldürsün mü yoksa kendi yararına mı kullansın diye düşündüğü ve bir karar veremediği zamanlarda hep olduğu gibi orada öylece durmasına karşın, bu konuşmanın bitmesi gerektiğini biliyordum, yoksa ikimizden birinin aklına bir fikir gelecekti, onun için çabucak bu barakaya daha fazla odun gerekmediğini söyledim, kızığa oturdum, oduncuların yanına döndüm.

Üç gün sonra Miettinen’e, Heikki’yle benim Roosa’yla Luukas’ın evinde uyuyacağımızı söyledim, orası yeterince büyük bir ev olduğu için öteki odunculara da yer vardı, böylece her gün ileri geri taşınmaları gerekmezdi.

Onun da benim gibi düşündüğünü anlayınca şaşırdım ama bunun çok riskli olduğunu düşünüyordu, tutsaklar kaçacakları bir yer olmasa bile kaçmaya kalkışabilirlerdi çünkü Ruslar başkalarına benzemezdi ve o zaman odunculardan olurduk.

Bunları yalnızca düşünmekle kalmayıp şimdiden üstlerine açtığını ve hayır yanıtı aldığını itiraf etmek istemediğini anladım.

“Peki, peki” dedim. “Ev orada duruyor.”

İki gün geçmişti ki tutsaklar tek bir arazi aracıyla ve bir asker eşliğinde geldiler, arka koltukta yığınla yün battaniye, kimi giysiler ve bir sandık dolusu çizme ve alet vardı. Miettinen’in yüzünden bir şeyler olduğunu görebiliyordum. Arazi aracındaki asker oduncuları bıraktıktan sonra yoluna devam etti, kasabaya gitti, Roosa’yla Luukas’ın evinin önünde park etti, tek başına bütün yükleri koridora boşalttı; bir sigara yaktı, bir an durdu, çevresine biraz taze duman üfledi, sonra dış kapıyı çekti, araca binip gitti.

Tek söz edilmemişti. Ama o günden sonra yine aynı çatı altında yaşamaya başladık, devasa mıknaş yine bizi bir araya getirmişti, olması gerektiği gibiydi, ürktücüydü, sanki her şeyi doğru yapmış

ama yine de ilerleyememiştik – yine de rahatlamıştık, mutluyduk, bir kafeste ne kadar özgür olunabilirse o kadar özgürdük ama Miettinen tam böyle düşünmüyordu belli ki, çünkü ilk gece bizi uyandıran nöbetçi asker kaçak var mı diye yokladı; ertesi gece hiç uyandırılmadık, yalnızca biri gelip bizi saydı, üçüncü sabah dışarıdaki karların üzerinde ayak izi bile yoktu, Ocak ayının sonlarına geliyorduk, en çok eksi altı yedi dereceydi, hiç rüzgâr esmiyordu, gökyüzü karardı, yeniden kar başladı, uzun uzun yağdı, sonra gökyüzü açıldığında hiç olmadığı kadar soğuk oldu.

Ama bu hiçbir şeyi değiştirmiyordu. Biz odun kesiyorduk. Odun kesmek için yaratılmıştık. Böylesi odun kesildiğini hiç görmemiştim. Heikki bile kafasını sallayıp dişsiz ağzıyla gülümsemeden edemiyordu. Rus oduncular Finler için de kendi adamları için çalışıyormuş gibi odun kesiyordu, kavga etmiyor, yıkılmıyorlardı, kayakla gidiyor, odun kesiyor, yemek yiyor, uyuyor, kayak kayıyorduk; böyle şeylerin arkasından planlar doğar ve cesaret canlanır, insanın aklına olanakların düşünceleri gelir, bunlar başını döndürür, sonra bir gün gözüne artık o kadar korkunç şeyler olacakmış gibi görünmez, her şey temiz ve açıktır, ölümcül tehlikeli bir düşüncedir bu ama o sırada biz artık Şubat ortalarına gelmiştik.

Zamanla cepheden gelen haberler yeni bir biçim almış olmalıydı ki bir sabah Miettinen mutfığa daldı, orada durup çevresine bakındı, masanın başında kahvaltımızı ederken bize hiç hoşuna gitmeyen bir emir verir gibi bugün içeride kalıp dinlenebileceğimizi söyledi, günlerden pazardı ve Suomussalmi’de hiç bu kadar çok odun olmamıştı, hah hah.

“Domuzlar” diye sözlerini bitirdi.

Her şey başka şeyleri andırır ama insan bunu ancak, bir şeye bulduğunu sandığı çözümün daha önce düşündüğü başka bir şeyi andırdığını defalarca gördükten sonra anlar. Şimdi girdiğimiz bekleme dönemi de Noel zamanı bizi buzlara ve cehenneme sürükleyen döneme benziyordu. Tek farkı Suomussalmi’nin artık düşmeyeceğini bilmemizdi, kasaba sık hatlarla çevriliydi, er ya da geç gündüzler ısınacak, geceleri buz tutacaktı ve buzlu karda kayaklar iz bırakmazdı.

“Sanırım savaş yakında bitecek” dedim bir akşam Antonov’a, son günlerde her şeyimizi yitirmeden önceki huzursuz bakışları

geri gelmişti. Bana baktı, hak verdiğini söyledi, gereksiz olmak üzereydik, sonrasına şimdiden hazırlanmıştık.

Ayağa fırladık, ötekileri uyardık, bu kez oylama gerekmemiştir, kayaklar, yiyecek, giysiler, kayak sopaları... ve birkaç dakika içerisinde yıldız dolu gökyüzünün altında beyaz kargalar gibi, soluk soluğa çıtırtılı buzun üzerinde kuzeye yola çıkmıştık; sopalara abanıyor, derin soluklar alıyorduk, kardeşler kedi gibi çevik hareket ediyordu, Mikael kısık kısık gülüyor, mırıldanıyor, ısıklı soluklar alıyordu, Antonov kaşlarını çatmıştı, çivilerini söktüğümüz kayak sopalarına dikkatle abanıyordu, Suslov son zamanlarda uzattığı görkemli sakalından bile belli olan tuhaf, kendinden hoşnut bir delilikle ilerliyordu; yalnızca Heikki tüm bunlar sıradan bir manevraymış ya da evinin yolundaymış gibi gidiyordu.

Sonsuzluktan bu yana birikmiş her şey, deniz kadar engin ve derin karanlık bizi kimsenin durduramayacağı, kararlı bir itişle kuzeye, kuzey Lonkkaniemi'deki çiftliğime sürüklüyordu; burası Ocak ayı başında gökyüzü kadar ulaşılmaz bir hedefken şimdi uzun, sessiz, ağır bir hareketle aşıyorduk yolu.

Sabaha doğru oraya ulaştığımızda karanlık evlerin önünde buzun üzerinde dururken hiçbir şeye dokunulmamış olduğunu görebiliyorduk –tek bir iz, tek bir yıkım yoktu– ve gerekenleri sessizce, kararsızlık göstermeden yapmaya giriştik; şimdiden sağ kalmayı başarmış gibiydik, kayakları ve kuru odunları içeri aldık, ışık değil yalnızca sıcak içindi, ekmek pişirdik, konserve ve tuzlanmış et yedik, reçelimiz de vardı, kahve ve içki içtik, yatakları paylaştık, nöbetlere karar verdik, kardeşler kollarını birbirlerine dolayıp annemle babamın yatağında uyudular, biz oturup içki içmeyi sürdürdük, gün ışığı dokunulmamış odaları ağır ağır doldururken çekingen gözlerle çevremize bakındık, henüz yanıt verecek gücü bulamadığımız bir soruya kulak kabarttık ama sonraki günlerde bu soru tüm ağırlığıyla içimize işleyecekti – şimdi ne olacak? Yine de henüz zamanı değildi, ulaşmıştık, bizim gibi herhangi bir değeri olmayan adamların gidebileceği kadar uzağa gitmiştik şimdilik.

Daha ertesi akşam kardeşlerin kendilerini de beni de aşan düşüncelere kafa yordukları ortaya çıktı, kuzey ya da batı yönünde kendi yollarına gitmek istiyorlardı, tarafsız ülkeler olan Norveç ya da İsveç'e giderken yol göstermek için ben de onlarla gidecektim. Ve birkaç saat içinde bu düşünce önceden Kalevala'daki evine, ailesine dönmekten başka bir şey düşünmeyen Antonov'un da aklını çeldi.

Ama ben bunun üzerine biraz da olsa düşündüğümde, Suomussalmi'de duyduklarımaya dayanarak İsveç ve Norveç'in Finlandiya'ya ihanet etmelerinin Rus kaçaklara kucak açacakları anlamına gelmeyeceğini, tersine bu ülkelerin asıl Sovyetler'den korktuğu sonucuna vardım.

"Biz Rus değiliz" dedi Nadar. "Yahudi'yiz."

Antonov ellerini iki yana açtı, soğuk bir kahkaha attı. Nadar yeniden bağırıp çağırmaya başladı, lanetlenmiş kuşatma günlerine geri dönmüştük.

"Eve dönersek ikisinin de aynı olduğunu söylüyor" diye tercüme etti Antonov umutsuzca. "Oraya dönersek öldürüleceğiz, Rus da olsak Yahudi de. Ama bu..."

Birden masaya vurdu, bağırdı: "Pasaportun var mı senin şapşal? Yanında üzerinde Yahudi olduğun yazan bir pasaportla dolaşıyorsun herhalde!"

Antonov tercüme ederken Nadar durmuş çoraplarına bakıyor, bir şeyler mırıldanıyordu, çiftçiden iki kez bana söylemesini istedim, söylediklerini aktarırken yorgun görünüyordu.

"Ellerindeki tek şansın bu olduğunu söylüyor. Şimdi hangisi daha kötü, Norveç mi, İsveç mi, onu bilmek istiyor. Ayrıca bizimle gelmezsen kendi başlarına gitmeyi deneyeceklerini, başarabileceklerini söylüyor ve bir haritan var mı diye soruyor."

Tıknaz çiftçiye baktım.

"Çok uzak."

"Hiçbir yol uzun değil, artık değil, onlar için bile."

“Sen de mi gitmek istiyorsun onlarla?”

Biraz düşündü.

“Bilmiyorum, evde iyi karşılanamayabiliriz ama ailem var, başka bir yerde yaşayamam ve şu iki şeytan yine de...”

“Evinde ölmek yabancı bir ülkede yaşamaktan daha mı iyi?”

Gülümsedi, en güzel Fincesiyle yanıt verdi.

“Sorunda bir çatlak var melek, evimize döndüğümüzde kurşuna dizilecek miyiz bilmiyorsun, İsveç’te sağ kalır mıyız onu da bilmiyorsun, bunu kendin söyledin, hiçbir şey bilmiyoruz ve hiçbir şey bilmeyen evine gider, evet, sanırım ben öyle yapacağım. Heikki bana sınıra kadar eşlik edeceğini söyledi, oradan yolumu kendi başıma bulabilirim.”

Heikki’ye baktı. Ben de baktım. Yaşlı adam rahatsız olmuş bir yüzle başını salladı, çiftliği Pirttivaara açıklarında, sınır yakınındaydı, başından beri evine dönmekte kararlıydı, orada artık ailesi olmasa da toprağı vardı.

Bu konuşma gecelerce ileri geri sürdü; öyle ki söylenebilecek, irdelenebilecek her şey bize bir kez daha kapana sıkıştığımızı anlatıyordu, yine bir iğne deliğı arayışına girmek zorundaydık.

Ama Suslov’la Mikael hiçbir şey söylememişti. Öğretmen evdeki tek koltukta oturup öne eğildi, sakalını çekiştirdi, durumları ölçüp tarttı, bir sonuca varamadı, başını salladı, yüzünü buruşturdu, ayağa kalktı, yeniden koltuğa yığıldı, bu sırada Mikael babamın salıncaklı sandalyesinde oturmuş uykulu gözlerle buzları çözülmüş pencereden dışarı bakıyordu – güneş açmıştı, bahar ışığı göz kamaştırıyordu, çatı pervazlarından sarkan buzlardan su damladığını, duvar kalaslarının çatırdadığını duyabiliyorduk, buzlar çözülüyordu, hatta kuğuları bile duymuştuk.

“Sen ne diyorsun Mikael?” diye bağırdım Rusça. “Ne yapmak istiyorsun?”

“Burada kalmak istiyorum” dedi. Ötekiler gülümsedi. “Kediyi de almalıydık” diye ekleyip sandalyede sallanmayı sürdürdü.

Ayağa kalktım, “Şimdi yatıp bir gün daha dinlenelim” dedim. “Bu gece biraz daha ekmek yapalım, yiyip içelim, banyo sobasını yakıp yıkanalım. Ayrıca giysileri de yıkayacağız.”

“Evet, evet, evet!” diye bağırarak Suslov bir budala gibi ayağa fırlayıp öyle bir dans tutturdu ki, bizler utanıp gözlerimizi başka yöne çevirmek zorunda kaldık.

Gündüz uyuyor, yalnızca geceleri soba yakıyor, hiç ışık yakmıyorduk, çoraplarımızla sessizce dolaşıyorduk, kardeşler mutfaktaki tencerelerin başında alçak sesle şarkı mırıldanıyorlardı, yeni bir dünya fethetme düşüncesinde kararlıydılar ama bir yere gidemiyorlardı. Mikael'le birlikte bir yatak yaptık, içine eski bir saman şilte koyduk, kardeşim olmadığı için hiç kullanılmamış tavan arasına yerleştirdik. Heikki'yle Antonov tavşan ve büyük kuş yakalamak için tuzaklar kurdu, bu sırada Suslov neye kafa yoruyorsa onu düşünmeyi sürdürüyordu, hiç konuşmadan durmadan ileriye, karşısında belli ki bir dağ gibi yükselmeye başlayan bir şeyi düşünüyordu.

Ben bunu hem görüyor hem görmüyordum. Çünkü daha ilk akşamdan içimde bir huzursuzluk uyanmıştı, kasabada farkına varmadığım bir duyguydu bu, kediyi yanımıza almamız gerekirdi, Luukas'la Roosa'nın evini temizlememiz gerekirdi, saati eski sahibine asla geri vermemeliydim, pişmandım, evet, hissettiğim şey pişmanlıktı; ayrıca Suomussalmi'de yaptıklarımın, hem odun kesmemin hem de sorgu raporlarının, Ruslara arazi, çiftlikler ve buzların durumu konusunda anlattıklarımın kesinlikle ihanet olarak görüleceğini anlıyordum, onları kandırmaya çalışmışım ama bunun hiç tanığı yoktu ayrıca yalanlarım hiçbir işe yaramamıştı – en sağlam kozum odunculardı, onlar benim kutsal ve biricik tanığımdı ama hepsi Rus'tu, düşmandı ve şimdi tümünden ortadan kaybolmalarına yardım edecektim, ardından Tanrı bile bana yardım edemezdi.

Başka bir deyişle, benim hesaplarım da oduncularınkine benziyordu, bir sonuca varmıyordu, bütün bunlara bir son vermek için onları kovalamak ya da bulunmamızı sağlayacak bir şey yapmak da elimden gelmiyordu, onlarla birlikte kuzeye ya da batıya gitmenin, Lonkkaniemi'yi ve Kiantajärvi'yi tümünden terk etmenin hiç sözünü etmiyorum, kasaba yakıldığında ne kadar olanaksızsa şimdi de öyleydi bu, ben hep aynıydım, beyaz yünlere bürünmüş, kardan gözleri körelmiş biriydim, bu yüzden hiç tükenmeyen konuşmalardan kaçınmaya başladım, yatıp uyuyordum, geceleri de.

Ara sıra Suslov yatağımın yanına geliyor, anlamadığım bir şeyler anlatıyordu, parlayan yüzünden görebildiğim kadarıyla çocukluğuyla ilgiliydi bunlar, insanın geri dönmeyeceğini anlamaya başladığı şeylerle ilgili anılardı, atlı çocuk gibi çeşitli anlamlar barındıran iyi öyküler değildi, öylesine aklına gelen, bir çığ gibi dudaklarından dökülen şeylerdi.

Mikael de geldi, bol sulu kahveyle kardeşlerin yaptığı küçük, sert un kurabiyeleri getirdi. Hiçbir şey söylemedi ve kocaman, yıpranmış yapraklar gibi ellerini dizlerinin üzerine koyup oturdu, pencereden dışarı bakınakla yetindi; dışarıda her şey vardı, bize gerekenler dışında her şey. Ama huzurluydu, savaşın ona verdiği en büyük yaranın yaşlanmak olduğunu düşündüm; büyümüş, yetişkin bir adam olmuştu, bu ne işine yarayacaksa.

Sessizlik çok uzayınca ona bir şeyler anlatmaya başladım, dışarıda, karların üzerinde, hemen pencerenin dibinde yıllar boyu tavuklarımızın gezdiğini, pislikleriyle karları kapkara yaptıklarını, baharın ilk önce onların istediği yere geldiğini, yeni bir yazın gelişini anlatan kahverengi çimenleri, yeniden böyle olacağını, atım Kâvi'yi geri almak istediğimi, bir domuz ya da belki bir inek alacağımı, zaman içinde yeni bir tekne de edineceğimi, Suomussalmi'de tekne yapan adama da odun verdiğimi, bana biraz kredi vereceğine emin olduğumu... Mikael, bir insanın içinde birikenleri boşaltmak istediğinde böyle konuştuğunu anlamıştı en azından.

Bir yere kımlıdayamıyorduk. Sonunda bir öğleden sonra Heikki artık zamanın geldiğini, o gece, karlar iyice yumuşamadan gideceğini bildirdi; bu kararı Antonov'u çok hazırlıksız yakalamıştı, bir kez daha öfkeyle tartışmaya girişti, acelesi yoktu, tamam, evine gitmek istiyordu ama şimdi değil, düşünmüştü, evet, ama hazır değildi...

Neyi düşündüğünü sordum ama Nadar'a kızgın bir bakış fırlatmakla yetindi, beni çekip dışarı çıkardı, kuzeye giden yol çok uzun mu diye sordu ama daha ben yanıt vermeden sözümü kesti.

“Beni yanlarında istemiyorlar” dedi teslim olmuş gibi. “Güvenmiyorlar bana.”

“Onlarla gitmek istiyor musun?”

“Onlar Yahudi. Ben Rus'um.”

“Evet” dedim.

“O zaman eve giderim daha iyi” dedi, “Mikael ve öğretmenle birlikte.”

“Evet” dedim.

“Bizden kurtulmak istiyor musun?” diye sordu.

“Hayır” deyip doğruca yüzüne baktım.

“Emin misin?”

“Evet. Ama kalırsanız er ya da geç tutuklanacaksınız ve yine de evinize gönderileceksiniz.”

“En iyisi hangisi?”

“Bilmiyorum.”

Dudaklarını ısırđı, orada durduk, yeniden kırağı kaplanmış, kesiksiz bir dikenli tel engeline benzemiş ormana baktık. Hiç ses duymuyorduk. Birbirimize baktık, anlaşmaya varmış gibi başımızı salladık, içeri girdik. Kardeşler içeride oturuyorlardı, bize bakmadılar. Öteki ikisi de bakmadı, Mikael salıncaklı sandalyede gözleri kapalı oturuyordu, Suslov hep yaptığı gibi sakalına gömülmüştü.

Antonov Heikki'ye bir şeyler fısıldadı, tokalaştı. Heikki yüksek sesle onun için bir şeyin değışmediğini, yalnız başına da gidebileceğini söyledi, burası onun ülkesiydi.

Küçük kızağı yemek ve gereç yükledik, en iyi botları ve kayakları verip onunla vedalaştık. Ve o gece konuşmayı tümenden bıraktık, sanki aramızda tek bir söz edilirse hepimizin dibe vuracağını anlamıştık – kardeşler sessizce yemek hazırladı, sessizce yedik, Antonov'la ben biraz odun kestik, Mikael'le Suslov bir yıldızlı bahar gecesinin daha aydınlanmasını beklediler. Yattığımda dünyanın bir parçasını daha yitirdiğimi hissediyordum, bir kez daha, şimdi Heikki onu alıp götürmüştü ve öğleden sonra uyandıığımızda anladım ki, bizi ayakta tutacak tek şey çalışmaktı, Suomussalmi'de olduğı gibi – samanlığa gideceğiz, dedim, solucan ve balık ağı bulacağız, ağaçlarla kaplı burnun açıklarında sekiz on şamandırım vardı, şimdi buzların altında kalmışlardı ama kazıp çıkarabilirdik ve ağı bağlamaya yararlardı, burada kışları böyle balık tutardık.

İşe giriştik, dört ağ gerdik, tek bir insan ya da hayvan görmeden eve döndük, sabah gün doğarken ağı çektik, küçük avımızı eve taşıyıp temizledik. Üç gece bununla uğraştık, ağları salıp topladık, balıkları temizleyip yedik, kardeşlere pek çok şey sormak istiyordum ama yapmadım, gerekmesi de odun kestik, hep çok az konuşuyorduk, sık sık yıkanıyorduk ve dördüncü gece Suslov tavan arasından koşarak aşağı indi; eve doğru gelen bir kayakçı gördüğünü, dosdoğru buraya geldiğini haykırdığında daha kar şapkasının iki yana sallanan kulakcıklarını görmeden gelenin Heikki olduğunu biliyordum, dostumuz Heikki dönmüştü.

Terliydi, soluk soluğaydı ve öfkeliydi, çiftliğı yakılmıştı, savaş bitmişti; Finlandiya savaşı yitirmişti, Suomussalmi'de öyle olmasa da başka bütün cephelerde yenilmiş, Rusların istediğı yerleri vermek zorunda kalmıştı.

“Gidecek hiçbir yerim yok” dedi, hepimizin beklediği, belki bizim önümüzü açabilecek bir tür barışın haberini verdikten sonra sordu: “Burada kalabilir miyim?”

Evet, yerimizde kalmıştık. Lonkkaniemi’de. O gece kardeşlerle Antonov arasında yeni bir kavga çıktı, nedeni Antonov’un onlarla gitmek istemesiydi. Mikael her zamanki gibi barışçı gülümsemesiyle salıncaklı sandalyede oturuyordu, Suslov iyice iki büklüm olmuş, içine kapanmıştı.

Onları yatıştıran Heikki oldu, ben beceremedim; o günlerde başka zamanlar kolayca başarabileceğim pek çok şeyi yapmak elimden gelmiyordu, artık olmuyordu, hiçbir şey yapamıyordum. Sonra gidip yattık. Ama daha rahatsız edici rüyalarım kaymadan önce anladım bir şeyler olduğunu, evet, şimdiden bir şey olmuştu.

Ayağa kalktım, pencereden kayak izlerine baktım, derin, biraz eğri büğrü izler evden samanlığa gidiyordu, geldiğimizden beri bıraktığımız tek kayak izi bunlardı.

Ağır ağır giyindim, Antonov’u uyandırdım, benimle gelmesini istedim. Samanlıkta Suslov’u bir ağ halatına asılı bulduk, beyaz yüzü morarmıştı. Kestiği sakalı yere devrilmiş taburenin yanında kürklü bir hayvan gibi duruyordu. Ayrıca katlanmış bir de mektup vardı.

İpi kesip onu yere indirdik. Antonov derin bir soluk verdi, bir dönüm noktayıydı. Ötekileri uyandırdık. Gün ışığına aldırmadan Suslov’u burna taşıdık. Burada ormanın derinlerine dalıp büyük bir ateş yaktık, bütün gün yanık tuttuk ve mezar kazmaya giriştik. Michael bir haç yaptı, şimdi açık açık ağlıyordu ama yüzü çarpılmamıştı, yalnız görünüyordu, bir şeyler söylememi istedi. Söylenecek hiçbir şey yoktu. Orada durdum, Suslov’un at çaldığında ceza yerine ödül alan oğlanın öyküsünü anlatmasının üzerinden çok zaman geçtiğini söyledim; Antonov gözleri kapalı, ellerini kavuşturmuş, neredeyse şiir okur gibi söylediklerimi tercüme ederken aklıma birbirimizi tanıdığımızdan beri aynı tepetakla dünyada yaşadığımızdan söz etmek geldi, bu dünyada doğru ve yanlış, aşağı ve yukarı yer değiştirmişti, kafalarımızın karışmasına izin vermiştik ama şimdi yeniden aklımızı toplamalıydık; anlamıştık artık, ne demek istediğimi kendim de bilmiyordum ama dost olduğumuzu ve bu durumun her birimiz açısından suç işlemek anlamına geldiğini söyledim – Suslov korkunç eylemiyle bunu açıkça göstermişti, ona teşekkür borçluyduk, onu düşünecek ve asla unutmayacaktık.

Gerisi ağır ağır, sessizce geldi, çünkü gerçekten bitmişti. Kardeşler daha ertesi gece gitmek istediler, kızağa yün battaniyeler ve çadır yerine kullanabilecekleri bir branda koydular. Buz bir, belki iki hafta daha kalırdı, sonra yollarına başka türlü devam etmeleri gerekiyordu. Antonov onlarla gitme planlarını bir yana bırakmıştı, evine dönmek istiyordu, başka hiçbir şeyde anlam bulamıyordu. Mikael de onunla gitmek istedi.

Babamın eski haritasını yırtıp ikiye ayırdım, kardeşlere bir yarıyı, Antonov'a ötekini verdim. Yiyecekleri ve aletleri de barışçı bir şekilde paylaştık. Vedalaştık, birbirimizin cenazesine gelmeye söz verdik, birazcık gülümsedik, tokalaştık ve neredeyse aynı anda her şeyin çok hızlı geliştiğinin farkına vardık.

Bu kez bir şey söylemesi gereken Antonov'du, önce Rusça sonra Fince – cesaret konusunda, benim cesaretim konusunda bir şeyler söyledi ama ben hemen hayır dedim, bunu duymak istemiyordum, pekâlâ korkaklığımdan da yapıyor olabilirdim her şeyi, sağ kalmak için neyin gerektiğini biliyordum sonuçta ve sağ kalmak istiyordum, ölmekten korkuyordum, ölümüne korkuyordum, evet, bu anlamda bir korkaktım.

Antonov gülümsedi. Ama sonra güç konusunda gevezelik etmeye başladı, cesaretim yoktuysa bile, yapılması gerekenleri yapabilmek için gücüm olduğu kesindi ve yine hayır dedim – şimdi ne düşündüğümü daha açıkça biliyordum: Bütün gücümü oduncuların zayıflığından, daha ilk andan başlayarak acınacak durumlarını bana göstermelerinden almıştım, çünkü benden güçlü olsalardı cesaretimi yitirir, zayıf düşerdim, tıpkı Suslov gibi – bunu söyledim. Ayrıca zayıfların arasında güçlü olmanın yararı insanın güçlü kalması ve üstelik ötekileri de güçlendirebilmesiydi, olan buydu, her neydiyse bunu asla yalnız başına başaramazdım ve böyle bakıldığında –şimdi anlıyordum– benim onları kurtarınam kadar onlar da beni kurtarmıştı, onlara bunun için teşekkür borçluydum.

Antonov'un bunları nasıl tercüme ettiğini bilmiyorum ama çok çaba gösterdi, ötekiler ciddi yüzlerle başlarını salladılar ve sözlerini bitirdiğinde hepsinin utangaç yüzlerle gülümsediğini gördüm, yeniden hem Fince hem Rusça teşekkür ettim, sonra bir kez daha tokalaştık ve hep birlikte Lonkkaniemi'den ayrıldık.

İki adam doğuya, Sovyet sınırına, evlerine yöneldi; iki topal Yahudi kuzeybatıya Norveç'e, İsveç'e ya da güçlerinin onları götür-

rebileceği uzaklıktaki topraklara yollandılar. Heikkiyle ben güneye, Şimdi buzun üzerinde bütün dünyanın görebildiği bildik Suomusalmi'mize yürüdük ve ben, onlara teşekkür ettiğim için ne kadar mutlu olduğumu düşündüm yol boyunca – nereden aklıma gelmişti bu fikir? Suslov'dan öđrenmiŐtim. Ve altın gibi değerliydi.

Oduncu Timmo Vatanen ve Heikki Turunen 1940 Martı sonlarında sütbeyaz bir öğleden sonra Suomussalmi'ye geldiklerinde kasaba şimdiden küllerinden yükselmek için ilk denemelerini yapıyordu, sivil halk sabırsız buzların üzerinden geri dönmüştü, is karası temel duvarlarının üzerinde yükselen yeni direkler, beyaz tahtalar, paramparça ormandan gelen çekiç sesleri, testere vızıltıları, değerli eşyaları taşıyan atlar, kamyonlar, traktörler, çamurlu karlarda oynayan çocuklar, silahsız askerler, kapalı yüzlerinde küçük gülümsemeler deneyen siviller, çevresinde koşuşturdukları bedevi çadırına benzeyen pis ordu çadırından gökyüzüne yamru yumru yükselen borulardan çıkan duman, bundan böyle her geçen gün, her geçen hafta giderek yumuşayıp ısınacak gökyüzü, ilkbahar, yaz, yeni evlerde yeni yaşam.

Ama o akşam akordeonu, tangosu, şeref e kaldırılan içki bardaklarıyla büyük bir eğlence veriliyordu okul arsasına kurulan büyük çadırda ve Timmo'nun daha fazla anlatmak istememesinin nedenlerinden biri bu, çünkü birden büyük bir utanca gömülmüştü: Bütün bir savaş kışı boyunca ayık kaldıktan sonra şimdi, barış zamanında çok fazla içkiyi kafaya dikip çadırın halatlarını baltalamaya, çadır bezini kesmeye kalkmış, kasabaya geri dönen demirciyle dövüşmüştü ve sonunda üç asker tarafından alaşağı edilip tekerlekli bir barakaya kapatılmış olmaktan utanıyordu. Küçük barakada konserve kutusu gibi küçük bir soba, iki sıra, dar bir masa vardı, Timmo o soğuk geceyi geçirirken yakacak olsun diye masayı çıplak yumruklarıyla parçalamıştı, onun dışında zamanı duvarları yumruklamakla geçirmiş, dışarıdakilerin kafalarını karıştıran çığlıklar atmıştı:

“Biz Rus’uz! Rus’uz hepimiz!”

Hulkonnemi'deki akrabalarını ziyarete giden Heikki olanları sabah öğrenince gelip dostunu kurtardı. Bu sırada kasaba da sakinleşmişti.

“Başlarının çaresine bakarlar” dedi Heikki oduncular için. “Başaracaklar.”

“Evet” dedi Timmo.

Heikki akrabalarının yanına döndü, Timmo sarhoşluğunu atmak için Antti’nin evinin arkasındaki eski odasına uyumaya gitti.

Orada öfkesi yatıştı ama utancı dinmedi, uyandığında dışarı çıkmadı, yemek bulmayı da denemedi, sonraki günler pencerenin yanında oturup camda soluğunun buğusuna bir şeyler çizdi durdu, önünden kereste ve eşya yüklü kızaklar, arabalar geçiyordu, giderek daha çok sivil yanmış evlerine dönmek istiyordu.

Antti’yle oğulları da dönene kadar böyle gitti; dönenler evlerini hasarsız buldukları için heyecanlı ve sevinçliyidiler ama zayıflamış, dalgın Timmo, sonsuzluk kadar uzun gelen aylar öncesinde veda-laştıklarından beri başka hiçbir şey yapmamış gibi orada oturmuş, dükkânın nöbetini tutuyordu.

Timmo Aralık başında dışarı taşıdıkları her şeyi, üç kızak dolusu mobilyayı, aleti, resmi, giysiyi, sandıkları, Anna’nın artık kimsenin kullanmadığı, hele de savaş sonrası kimseye veremedikleri dikiş makinesiyle çıkırgını, bir yığın konserveyi, tüccarın ileriye düşünerek Timmo’nun atı Kâvi’nin çektiği en küçük kızağa yüklediği on torba unu içeri geri taşımalarına yardım etti; Kavi sahibini tanıdı, ona sarılmak ister gibi kafasını omzuna dayadı, Timmo boynunu ve sağrılarını okşadı, bu kadar şişmanladığına göre bütün kış içeride kalmışsındır, dedi.

Daha ertesi gün dükkân açıldığında tezgâhın arkasında utan-gaç Timmo duruyordu, Antti’yle oğulları daha fazla mal getirmek için yeniden batıya gitmişlerdi, özellikle yokluğu çekilen bir sürü şey vardı; aletler, kereste, çiviler, konserve, et, un... Kasabadaki tek yeterli şey odundu. Antti ikinci kez geri döndüğünde Timmo ona barış kutlamalarında neler yaptığını anlattı ve artık burada kalamayacağını bildirdi, Lonkkaniemi’deki evine dönmek istiyordu, akrabalarının konukseverliğini yeterince kullanmış olan Heikki de onunla gelecekti, artık sınırın doğusundaki çiftliğini yeniden toparlamaya hazırды. Timmo belki bu konuda ona yardımcı olabilirdi, ne yapabileceğini bilmiyordu ama tek bildiği şey artık Suomussalmi’de, kendi kasabasında kalamayacağıydı, Rus ordusunun bile başaramadığı şeyi şimdi utanç başarmıştı, kara ve görünmez bir hastalık gibiydi utanç ama her şeyden önce Antti’den evine bakmasının bir tür karşılığı olarak kendisi için bir şey yapmasını, Luukas’la Roosa’nın evinin önünde, ilkbahar

güneşiyle paslanan hurda yığınıni Lonkkaniemi'ye kızakla taşımasını istiyordu.

“Hurda yığını mı?”

Evet, Timmo bunları altına değilse de en azından işe yarar aletlere dönüştürmeyi planlıyordu, böylece belki satabilirdi ya da onunki gibi sürekli bakım ve onarım isteyen bir çiftlikte işe yararlardı, çiftliği büyüktü ve küçültmeye hiç niyeti yoktu.

Antti savaştan dostuna acımasız davrandığını görebiliyordu, genç adam yaşlanmıştı, yüzünde buzdaki çatlak kadar ürkütücü bir kesik vardı, çevresindeki insanlar, barış gelince, en azından her şeylerini, akrabalarını, evlerini yitirmemiş olanlar böylesine mutluysen Timmo onlara hiç uymuyordu; bu yüzden Antti hurda konusunda başka bir şey sormadı, başını salladı, karlar kalkıp yollar kurur kurumaz yapacağını söyledi, ayrıca Kâvi'yi de getirirdi gelirken.

“Ama beni tümünden unutma sakın” diye ekledi ciddi bir sesle.

Timmo unutmayacağına söz verdi.

O gece Timmo'yla Heikki yine kuzeye yollandılar, bir kez daha buz üstünde gidiyorlardı, birkaç günü Lonkkaniemi'de geçirdiler, sonra Timmo arkadaşına yeni bir çiftlik evinin iskelesini kurmakta yardım etmek için onunla doğuya gitti.

Bu işi yaz sonuna doğru bitirdiler. Sonra çatıyı yapıp duvarları kaplamaya giriştiler. Ama sessizliğin iyiye mi kötüye mi işaret olduğunu anlamak için ne kadar sürmesi gerekirdi?

“Sınırlar kapalı artık” dedi Heikki. “Ne şimdi ne daha sonra tek bir söz duymayacağız, belki de asla.”

“Hayır” dedi Timmo.

“Ama bunun özel bir anlamı yok... Başardılar.”

“Evet” dedi Timmo.

“Güçlüydüler, unutma bunu, buradan ayrıldıkları zamanki kadar güçlü olmamışlardı hiç.”

O günden sonra Timmo evinde kaldı, hep yaptığı şeyleri yaptı, uğraşacak işler çıkıyordu, bakılacak pek hayvanı yoktu, kuyuları, fışları temizliyor, balık tutuyor, kalan zamanında tamirhanesinde oturup alet onarıyordu. Ardından yeni bir odun kesimi zamanı geldi. Elinden geldiğince uzun ve yorucu günler geçirerek aydınlık gecelerin sessizliğinde çığlık atan bütün o düşüncelerle uyanık yatmaktan kurtulmaya çalıştı, bunların susmasını bekledi, utancının yatışmasını bekledi, tutuklanmayı bekledi ve belki

de özellikle Rus oduncuların ortadan kaybolmasını bekliyordu – onların yanan kayıkhanenin yanında birer birer uyuduklarını görüyordu, Antonov bile kazık gibi kaskatı ellerini sıkıyordu, bir insan yaşamı pek değerli sayılmaz ama bir kez verilince insan ona sımsıkı yapışır, hem de pek dokunaklı biçimde ve bu dokunaklılık da Timmo'nun düşüncelerine sert bir damga vurmuştu, duyulmaz bir sesi dinleyip o sefil zavallıları kurtarmış, belki onlar yoluyla kendini de kurtarmıştı, yalnızca bir kereliğine –üstelik bir savaşın gölgesinde, çok dramatik koşullar altında– ve bunu yapmakla kendi varlığının yabancı olmuştı; omuz silkmek bir işe yaramıyordu, uzaklaştıramıyordu, ölü sineklere, sivrisineklere yaptığı gibi eliyle savuşturamıyordu da, nemli yaz günlerinin bu vızıltılı sinek bulutları sabahtan akşama kadar terli bedenini çevreliyordu, ancak içeri girdiğinde ya da neredeyse uyur gibi tembel kulaçlar atmak için Kiantajärvi'ye girdiğinde kurtulabiliyordu onlardan, içinde yüzdüğü aydınlık, rüzgârsız akşamlar bu yaz çok fazlaydı, bunlar birer ışık armağanıydı.

Kış ve ilkbahar boyunca buzlardan beş binden fazla ceset toplanmasına karşın deniz kuytularında, koylarda çürüyenlerin pek çoğunu yutmuştu, yine de Timmo yalnızca tilki izlerini ya da karga öbeklerini izleyerek daha fazlasını buldu, kara sular artık duru değildi, ormanlarda hiç olmadığı kadar çok kurt vardı, arkasında hep bir şey oluyordu, atı homurdanıyordu, kızarmış et tabağından başını kaldırdığında pencerenin dışında bir gölge görüyordu, suda beyaz bir balık gibi kayarak yüzerken su zambakları ve yosunlar karnını ve bacaklarını okşuyordu, oysa eskiden bunlar hep olmaları gerektiği gibiydiler, hem sıcak hem soğuk, bitmez tükenmez – bir şeyler buralara gelmiş, eskiyi alıp götürmüştü.

Ağustos geldiğinde Timmo bir domuz satın almaya karar verdi, aslında geç kalmıştı ama bir domuz gerekiyordu ona. Teknesiyle güneye gitti. Kürek çekiyordu, çok zaman aldığı için canı sıkıldı, eskiden hiç sıkılmazdı, kürek çekmeyi severdi, şimdi yaz sonunun doygun altın ışıkları vardı ormanda, gökyüzünde; tekne görkemli aynanın yağ gibi pürüzsüz dalgaları arasında kayıyordu, kürek çekmeyi hızlandırdı, terliyordu, kanının aktığını hissediyordu, küreklerin ve iskarmozların ıslak tahtaları sessizlikte yumuşak bir gıcırta çıkarıyordu, bitmeyen bir şeyler vardı ama artık uzaklaşması gerekiyordu.

Sonra birden kasabayı gördü, kereste beyazı, yarı yarıya kendine gelmiş kasabayı, şimdilik dizlerinin üzerinde duran bir kasabaydı, ayağa kalkmaya hazırlanıyordu, çömelmiş akşam güneşinde dururken hiç olmadığı kadar güzel ve aydınlıktı, Timmo durdu, ağzı açık uzun uzun seyretti, biçimsiz bir enkaz gibi hissediyordu kendini – Suslov’un arkasında bıraktığı mektubu açıp okuyabilirdi ama yapmamıştı, ne yazdığını biliyordu, ilk kez kaçtıkları sırada öğretmenin Roosa’nın gözlük kılıfına bıraktığı kâğıtta yazanlarla aynıydı, yalnızca teşekkür vardı, başka bir şey yoktu, başka bir şey olamazdı.

Sandalı bağladı, kararlı adımlarla barış kutlamalarında dövüştüğü demirciye gitti, özür dilemeye geldiğini söyledi, ayrıca odun arabasına yeni donanım sipariş edecekti; nasıl görüneceğini ince ince açıkladı, demirlerin ölçülerini, kalınlıklarını, biçimlerini, deliklerin yerini anlattı, demirci söylediklerini yazdı, çok yüksek bir fiyatta anlaştıklarında el sıkıştılar, teslimat bir hafta sonra olacaktı.

Ardından Antti’ye gidecekti ama bir kere başlamışken Luukas’la Roosa’nın evinin önünde durdu, yeni pencere kanatlarına, mutfakla salonun yeni boyanmış pencere pervazlarına baktı hayranlıkla, sonra kapıyı çaldı, koridora girdi, mutfaka yürüdü, içeride oturan ihtiyarlar oğulları Markku’yu Neset’de yitirmişlerdi ama iki oğulları daha vardı, onlar da askerdi. Timmo gri bir kedi gördüler mi diye sordu, kuyruksuz bir kedi.

Görmemişlerdi.

Timmo aralarındaki uzaklığın farkındaydı, çünkü onu selamlamışlardı, kahve vermişlerdi, Roosa Markku’yu anlatmıştı ama Luukas her zamankinden daha az konuşuyordu, şaka yapmıyor, soru sormuyordu. Timmo huzursuz bir şekilde oturmayı sürdürdü, kahve de kek de bittikten sonra başını yere eğdi. Sonunda Luukas içini çekerek ayağa kalktı, Timmo’nun gözlüğü bulduğu çekmece-den küçük bir defter ve bir kurşunkalem çıkardı, yanına oturup bir elini omzuna koydu.

“Seninle konuştuğumda bana bak Timmo.”

Timmo ona baktı. Luukas konuşmaya başladı:

“Şimdi hep yaptığımız gibi yapacağız. Ekim’de üç çeki odun istiyorum, otuz santimlik, huş; kuru çam değil, köknar da değil, huş!”

Siparişini ağır ağır yazdı, kâğıdı koparıp Timmo’ya uzattı. Timmo yaşlı gözlerle kâğıda baktı, katladı, gömlek cebine sokup dışarı koştu:

“Geleceğim. Ekim’de! Geleceğim!”

Kırçıl sakallı adama gidip alacağını istemeyi düşündü ama onun yerine Antti’ye gitti. Dükkânı ve ana kapıyı kapalı buldu. Ama arka kapı her zamanki gibi açıktı, bu onun kapısıydı, Timmo’nun kendi odasının kapısıydı, içeri girdi, yeni yıkanmış yatak örtülerinin üzerine uzandı, kasabanın üzerine sessizlik çökene kadar uyudu, şimdi ne utancını ne de Rusların taşlaşmış yüzlerini görüyordu, yalnızca orman vardı; belki bir gün ağaçlar kesilecekti ya da yaşmaya bırakılacaktı, altından kalkılamayacak kadar büyüktü orman.

Uyandığında kendine sıkı bir kahvaltı hazırladı, mutfak tezgâhında duran deftere Timmo Vatanen’in aldığı yiyecekleri işaretlede, Antti’ye de kısa bir not yazdı. Ama yavru domuz satın alacağı çiftçiye giderken yolda Olli’yle karşılaştı, teğmen yine teğmendi ama şimdi sivil giyinmişti.

Ebedi teğmen hızla yürüyüp geçti, başka yere bakıyordu, geçen kış kasabadan kovalaması emredilen adamı tanımaktan daha önemli işleri vardı. Timmo buna kafa yordu, çünkü Olli’nin karşısında başını eğip durmaya hazırdı. Ama kendini daha güçlü, neredeyse normal hissediyordu, onun için yürüyüp kırçıl sakallı adama gitti, istemeye istemeye borcunu ödeyen adamın, paralarını birkaç kez saymasını, alçakça bir dolandırıcılığa kurban gitmiş gibi bir suratla ona uzatmasını izledi.

“Sağ ol” dedi Timmo. “Borçlu kalmayı sevmediğini biliyordum.”

“Sen de sağ ol” dedi adam.

Sonra gidip domuz yavrusunu alırken sıkı bir pazarlık yaptı, yavruyu kayığa taşıdı, arka tarafa bağladı, bir önceki günden de daha parlak bir aynanın üzerinde evine kürek çekti, şimdi de okumayacaktı Suslov’un mektubunu, orada ne yazdığını biliyordu, ayrıca Rusça anlamıyordu.

Timmo'nun ilk sonbaharı yapılması gerekenleri yapmakla geçti. Kâvi'ye kış yemi olacak otları biçip kurutmak, balık tutmak, böğürtlen toplamak, odun kesmek. Kuru huş, çam ve köknar ağaçlarından kestiği odunları söz verdiği tarihlerde yerlerine teslim etti, insanlar farklıydı, yeni okul binasının sobaları metrelerce kütüğü yutuyordu, oysa Pabsjo minicik odunlar, neredeyse yongalar kullanıyordu odun sobasında ve ödemeler de eskisi gibiydi, düşüktü ya da Timmoya para yerine başka şeyler, genellikle yiyecek veriliyordu; dokunması güzel bir duygu veren çıplak ve donmuş Ekim ayı kırları Kasım'da karlarla örtüldüğünde Timmo'nun güven ve huzurla yeni bir kış boyunca içeri kapanıp planlar yapmak için ihtiyacı olan her şeyi vardı.

Böyle sürdü. Timmo açısından. Yeni bir savaş geldi, eskisinin devamıydı ve öncekinden daha çok zarar verdi. Ama bu onun savaşı değildi, Timmo evindeydi, ihtiyacı olanlara odun dağıtıyor, kendi bölgesine geldiklerinde savaşıran birliklere de odun veriyor, donmuş askerleri evine alıyor, hamamın sobasını yakıyor, onlarla yemeğini paylaşıyordu. Ayrıca Heikki de bir süre onun yanında kaldı çünkü yeni çiftlik evi yaşanmaz durumdaydı – birlikte aynı şeyleri yaptılar, ava çıktılar, balık tuttular, ağaç kestiler, Heikki durmadan içiyordu, Timmo hiç içmiyordu.

Bu savaş da bittiğinde Heikki'nin çiftliğinin bir kez daha yerle bir edildiği ortaya çıkınca doğuya gittiler, yeni bir ev yaptılar, Heikki altmışını geçmişti ama yaşayacak bir eve, çalışacağı bir çiftliğe, sahip olacağı, ekip biçeceği toprağa ihtiyacı vardı, evde doğmuştu ve evde ölmek istiyordu. Ama hiç mobilyası yoktu!

Timmo, Mikael'le birlikte yaptıkları yatağın yanı sıra iki mutfak sandalyesi ve bir küçük soba verdi ona. Sonra birlikte yeni mutfaka masa, dolaplar, sıralar, ayrıca koridora da dolap yaptılar. Üstelik Antti'den ve Roosa'dan kimi eski eşyalar geldi, yıpranmış bir divan, bir komodin, geyik büyüklüğünde bir koltuk, tek tük konduğu gelen yalnız bir adama yetecek kadar kap kakakla mutfak da tamamlandı zaman içinde.

Ve şimdi barış gerçektir. Kesindi. Ama aynı zamanda durgun, yalnız ve yoksuldu; oysa Timmo bunun da pek farkına varmamıştı, yalnızca getirdiği odunlar hep yiyecekle ödenir olduğundan tüketebileceğinden fazla yemeği vardı. Heikki'nin belini doğrultması daha birkaç yılını alacağı için yemeklerin artanlarını Heikki'ye ya da Peranka'da bir yetimhaneye verdi karşılıksız, burayı arayıp bulmuş, kendisi de yetimhanede büyüdüğü için onlara parasız hizmet etmeyi teklif etmişti; ona bu düşünceyi veren aslında Mikael'di, şimdi Rus oduncuları böyle düşünüyordu artık, yeni fikirler veriyorlardı, onları da annesiyle babasını gördüğü gibi saydam bir duvardaki yüzler olarak görüyordu, tanıdığı, hatırladığı insanlardı, hiçbir eksik kalmamıştı, karar verilmişti ve yapılacak bir şey yoktu, onlar Rus'tu, tek bir söze bile geçit vermeyen bir sınırın ötesindelerdi.

Ama hem Timmo için hem de memleketi Suomussalmi için sessizce geçen on yılın ardından kasaba birden ün ve saygınlık kazandı. Baş harfi büyük yazılan *Tarih* üstün geldi. Geçmişin baş döndürücü karmaşası içinde, kenara atılıp unutulacaklar ve hatırlanıp bir araya getirilmesi, yazılması gerekenler sonunda birbirinden ayrıldı. Ve bu devasa hesapta birden ormanların en ıssızındaki minnacık, yanıp kavrulmuş kasaba dünyanın en önde gelen askeri akademilerinin zorunlu dersi olarak ortaya çıktı – elli bin askerli modern bir Rus ordusunun buz ve demirden bir kısıpaca yakalanıp parça parça kesildiği, topları, tankları, hava destekleri olmayan beyaz giysili, kayaklı küçük birlikler tarafından darmadağın edildiği Suomussalmi'nin güzel çayırlarında en görkemli savunma taktikleri öğrenilebilirdi, savaş böyle yapılırdı, savunma savaşının en göz kamaştırıcı örneğiydi bu.

Suomussalmi'ye şık giysili Fin ve yabancı ekipler, savaş emektarları, siviller, politikacılar, araştırmacılar geldi; cumhurbaşkanı yeni belediye binasını ziyaret etti, ona kocaman bir çiçek buketi ve savaşta Albay Lasila'nın, belki de kahramanların en büyüğünün canını kurtarmış bir termos verildi; Raatevaara'da kurulan savaş müzesi bu küçük halkın büyük cesaretinin saygın ve alçakgönüllü tanığı oldu. Ayrıca tüm bunlar bir günden öbürüne çabucak olup bitti, sanki hepsi her zaman biliniyordu da ancak şimdi anlaşılmış, kabul edilip onaylanmıştı ve tıpkı cumhurbaşkanının dediği gibi, Suomussalmi “sonsuz dek” aydınlanmıştı.

Bu toz dumanın çoğu Timmo'nun üzerinden sessiz bir yaz günü gibi geçti gitti. Timmo çalışıyor, gazete okuyor, Antti'deyken radyo dinliyordu ve bir kez daha başkalarının destanında üstü örtülü geçen birkaç mısra olduğunun farkındaydı, اساسız bir büyücüydü o, olması gereken de buydu, keseceği odunları kesiyor, bunlardan para kazanıyordu, kazandıkları Kavi öldüğünde bir traktör almasına yetti, ardından yumurta biçimli, ufacık bir çekme karavan aldı hurdacıdan; Antti'nin yeni deposunda duran bu karavanı çekecek arabayı yıllarca beklemesi gerekti. Ama zaman içinde bir araba da geldi, bir Amerikan arabasıydı, Timmo Suomussalmi'ye her gittiğinde altına yatıp vidalarını sıkıştırıyordu ve bir gün, şayet canı isterse, belki karavanını çekip uzaklara, Inari'ye, Rovaniemi'ye ya da Oulu'ya götürebilirdi.

Derken, bir Amerikalı'nın kaleme aldığı ve Kajaani'de bir gazetenin tercüme ettirip bastığı bir makale geçti Timmo'nun eline; kış savaşını, Timmo'nun savaşını anlatan uzun, ayrıntılı bir makaleydi. Yanından ayırmadığı kadın ayakkabılarıyla Rodion'dan da söz ediliyordu, adı değiştirilmişti ama apaçık yazıyordu işte: Ocak 1940'ta Suomussalmi yakınında esir düşen Rus askerlerden biri, elinden bırakmak istemediği ayakkabılar yüzünden Fin birliklerinin sevgisini kazanmış, savaşın sonlarına doğru bir tür yardımcı ya da maskot olarak onların yanında dolaşmıştı. Ardından özgür bırakılan tutsak, Finlandiya'da kalmıştı, şimdi de Fin bir aileyle Joensuu'da yaşıyordu.

Adamın fotoğrafı yoktu, makalede önemli bir yeri de yoktu, yazı Suomussalmi'yle Raatevaara arasındaki yolda, ölüm yolunda çarpışıp ölen kahramanları ele alıyordu.

Ama bu bir damlaydı, uzun bir kuraklıktan sonra dört gözle beklenen yağmurun ilk damlasıydı. Timmo kafa yormaya başladı. Kendisinden, örneğin Rodion'un kurtarıcısı olarak söz edilmemesi onu hiç ilgilendirmiyordu. Ama düşündükçe Rus'un Finlandiya'da bunca yıl kalmasına karşın onu hiç aramaması tuhafına gitmeye başladı, Joensuu'yla Suomussalmi arasında aşılmayacak bir uzaklık yoktu, Joensuu'yla Suomussalmi arasında içinden çok sayıda yol geçen bir orman dışında bir sınır da yoktu; Rodion'u başka bir şey, dış ya da iç bir güç, utanç ya da kimsenin anlamadığı bilinmez bir Rus duygusu engellemişti onu herhalde.

Timmo savaştan bu yana gelip geçenlerden çok daha farklı olmaya başlayan o sonbahar, Ford'un altına yatmış vidalarını sıkıştırırken

yeni bir damla daha geldi, bir Norveçli araştırmacının bulguları iki Rus Yahudi'nin –kardeşlerdi– kış savaşının sonlarında Finnmark sınırını geçtiklerini ortaya çıkarmıştı, kardeşler buradan Norveç kıyısı boyunca güneye inmiş, tekneyle Trondheim'a kadar gelmiş, burada kömür ve yiyecek satarak yaşayan bir tüccar ailesinin yanında kalmışlardı. Ama sonra Norveç de savaşa girince bütün aile, Rus kardeşler de yanlarında olmak üzere siviller tarafından ele verilmiş, Alman işgal güçleri tarafından tutuklanmış, fırınlarda yakılmak üzere gemiyle Polonya'ya gönderilmişti.

Göküzünün açıldığı; yağmurun başladığı söylenebilir, bir anlamda.

Timmo'nun Leo'yla Nadar'ın buzlu karlarda topallayışlarını, aydınlık bir ilkbahar gecesinde iki yamuk gölgenin yeni bir yaşam için umutsuz bir yolculuğa çıkışlarını görmesinin üzerinden yirmi yıldan fazla geçmişti. Ve artık o da kasabanın geri kalanı gibi davranmaya başlamıştı, bütün gazetelerden, kitaplardan sessiz yıllar boyunca Suomussalmi üzerine yazılanları buluyordu, devasa çokluktaydı bunlar, kasaba Ruslar için Finlandiya toprağında küçük bir Stalingrad olmuştu ve Norveçli profesörün bulgularıyla ilgili yazıyı okuduktan daha birkaç hafta sonra Antonov'la Mikael üzerine de bir yazı çarptı gözüne. Gazetenin yazdığına göre, bir Rus sığınmacı Helsingfors'taki Batı konsolosluklarından birinde çalışanlara, yüzlerce kişinin kuzeydeki bozgundan sonra sınırı geçer geçmez yakalanıp asker kaçağı olarak kurşuna dizildiğini anlatmıştı. Sığınmacı otuzdan fazla kurbanın adını verebiliyordu, bunların arasında Antonov da vardı –ama Mikael yoktu!– ve nasıl olup da bu kadar bilgi sahibi olduğu sorulduğunda, istemeye istemeye kendisinin de Kızıl Ordu geçmişi olduğunu itiraf etmişti, bu sözleri büyük olasılıkla onu da katliam suçluları arasına yerleştiriyor ama aynı zamanda güvenilir bir tanık yapıyordu, ayrıca Oleg Illjusjin'in, Rusların Suomussalmi'deki en önde gelen subayının yazgısıyla ilgili ayrıntılar da anlatıyordu. Albay da sağ salim anavatana ulaşmayı başarmış ama gelir gelmez başka üç subayla birlikte, düşmanın elli beş sahra mutfağını ele geçirmesine izin verdiği için ölüme mahkûm edilip kurşuna dizilmişti.

Timmo sözleşmiş gibi bir anda karşısına çıkan bütün bu yazılara günlerini harcadı, hiçbir anlam çıkmıyordu. Antti'yle konuştu bunları, şimdi tekerlekli sandalyede oturan ya da önünde sepeti

olan üç tekerlekli bir motosikletle dolaşan, dükkânı ve odun satışını büyük oğlu Harri'ye bırakmış olan Antti, Timmo ne zaman geçirdiği savaş kışından söz etse gözlerini ondan kaçırırdı ve o kış aslında tüm Finler arasında yalnızca Timmo'nun bütün evreleri yaşadığını söylerdi hep.

“Sanki bütün bunlar hiç olmamış gibi” dedi Timmo.

“Ne demek istiyorsun?”

“Babamın dediği gibi, bir şey hiç işe yaramıyorsa pekâlâ hiç olmamış da olabilir.”

Gülümsemeye çalıştı. Elinde okunmamış bir mektupla, hiç tanığı olmadan orada durmuş gülümsemeye çalışıyordu, her şey çok eskilerde kalmıştı ama yine de sanki dün gibiydi. Antti Timmo'ya bunlara kafasını yormamasını söyledi hep yaptığı gibi, dünya şimdi hem anlaşılmaz hem de gerçekdiydi ve anlamaya çalışınca bir damlacık bile daha aydınlık olmuyordu.

“Peki ama ya karısı?” diye directti Timmo, Rodion'un şu ayakka-bıları vereceği karısı vardı, acaba Rodion yaşadığı bütün o özlemler ve acılardan sonra gerçekten ona geri dönmemiş miydi? Oysa Antonov bile bir ailesi olmadan yapamamıştı, bir aile, ailesi olan için her şeydir, Timmo bir ailesi olsa başka hiçbir şey istemezdi, oysa onun da Antti'si yok muydu?

Tüccar bu soruya bir yanıt bulamadı, bu hikâyeyi hemen hiç bilmiyor olması Timmo'yu şaşırtmıştı.

“Joensun'da yaşıyor” dedi sanki bu bir kanıtmış gibi.

“Pekâlâ” dedi Antti.

“Burada yazıyor işte!”

Timmo eski öğretmeni Marja-Liisa Lampinen'i de arayıp buldu, tüm güzelliği elinden alınmış, kara kuru kaldığı için suratsız biri olmuştu kadın. Öğretmenliği çoktan bırakmıştı ama Raatevaara'daki savaş müzesiyle bağlantıları vardı, yaşlılık günlerinde o ünlü kış boyunca bölgede geçen olayların en gerçek tanığı olarak kabul ediliyordu.

Ama emekli öğretmen de Rodion ve öteki oduncularla ilgilenmedi, anlattıklarını kuşkuyla karşıladığını söyledi yüzüne karşı, Timmo'nun elinde gazetelerle karşısında durmasına aldırmadan sabırsız bir radyocu sesiyle Timmo'nun “savaş travmalarından” söz etmeye başladı, bu onun müzesinde bulunacak türden bir gerçeikle ilgiliymiş gibi konuşuyordu ve Timmo'nun ondan beklediği sabrı

bile gösterme zahmetine katlanmadıktan sonra hepsinin sonuna acımasız bir nokta koydu.

“Nadar Yahudi adı değil mi?”

“Ne?”

“Sanırım Macarca olabilir.”

“Ya Leo?”

“Levi gibi bir Yahudi adı olabilir... Ama Yahudi aileler oğullarından birine Macarca bir ad verip ötekine... Ayrıca öteki adlarda da bir tuhafılık var, kimileri yalnızca soyad, Antonov ve Suslov, ötekiler de yalnızca ad, niye böyle bunlar, hepsi çok karışık Timmo! Örneğin şimdi ne dediğimi anlıyor musun?”

Rusça bir cümle söyledi.

“Hayır.”

“Ben de öyle düşünmüştüm. Şimdi bu Rus kaçakların güvenilir olduğunu söyleyeceğim sana, yalnızca burada kalabilmek için akıllarına ne gelirse söylerler, yeter ki gerçek gibi gelsin kulağa.”

“Öldürülenlerden birinin adı Antonov'du.”

Kâğıdı Timmo'dan aldı, okudu, güzel olduğu günlerden Timmo'nun çok iyi hatırladığı zafer dolu bir gülümseme belirdi yüzünde ve şimdinin tersine o zamanlar bağışlamadan edemezdi bu gülümsemeyi.

“Burada katliamın Kuhmo cephesinin doğusunda gerçekleştiği yazıyor, buradan çok çok uzaklarda. Ayrıca Antonov çok sıradan bir ad, tüm bunlar karmakarışık şeyler Timmo, sen de görmüyor musun ne kadar karışık olduğunu, ayrıca şu tercüman var, nasıl uydurabildin böyle bir adamı?”

Timmo o gece Lonkkaniemi'deki evine döndü, duyduğu iyi ve kötü haberler karmaşasını düşündü, bunları birbirinden ayırmak güçtü, sıradan bir sessizlikten çok bir kafa karıştırma manevrasına benziyordu bütün bunlar; sessizlik hem sınırlarla, hem zamanla korunur, savaştan sonra herkes bundan yararlanabilir, Timmo da öyle ve şimdi ihtiyar kadının Timmo'nun Ruslara odun kesmesi konusunu niye gündeme getirmediğini merak ediyordu; kadın başka zamanlar her şeyi kendi hakkı gibi görürdü ve Timmo kendisi için, yaşamı için odun kesmişti.

Ama her sabah Lonkkaniemi'deki haçın önünden geçmesine, onun bir kanıt gibi, Suslov'un kanıtı gibi orada durduğunu görmesine karşın adam yalnızca bir soyaddı, Roosa'nın gözlüğüyle oraya

gömülmüştü, onun için ellerinden bir tek bunu yapmak gelmişti, gözlüğünü ona bırakmışlardı, yine gölgelerin onu ziyaret etmeyi sürdürmesini, kanıt denebilecek şeyler toplayıp durmayı istemiyorsa bir şeyler yapması gerektiğini giderek daha açıkça görüyordu, bir an sonra Olli'yi ziyaret etmek için aklına çok güzel bir bahane geldi, teğmen yaşıyordu, Kajaani'nin yakınında, batı yönünde bir saatlik araba yolunda bir yerde oturuyordu – Timmo pekâlâ gidip kapısını çalabilir, tüfeğini, teğmen el koyduğundan beri hiç görmediği silahını geri isteyebilirdi, bu yalnızca bir silah değildi, aile yadigârıydı, babası iç savaş sırasında, Finlandiya Rusya'ya değil de Finlandiya'ya karşı savaştığında kızılara karşı kendini onunla savunmuştu, ebedi teğmen acaba bu silahın, Timmo'nun silahının ne anlama geldiğini hiç fark etmiş miydi?

Bu düşüncenin verdiği coşkuyla üç mektup yazdı, Suomussalmi'ye geri dönüp bunları, bu üç önemli mektubu postaya attı. Sonraki günleri Ford'u onarmayı bitirmek için kullandı ve Ekim sonlarında bir pazar günü yaşamı boyunca gördüğü en büyük kente giden çakıllı yollarda ağır ama kararlı bir yolculuğa çıktı, biraz yardımla Olli'nin yaşadığı yeri buldu; burası kısa, düzgün kesilmiş çimenlerle kaplı düz, dörtgen bir toprağın üzerine yapılmış dörtgen bir evdi.

Ama bu yolculuk da kafasında giderek bulanık resimlere dönüşen şey konusunda bir açıklık getirmeye yaramadı. Olli yaşlanmıştı, bacakları zayıflamış, saçları dökülmüştü, Timmo'yu içeri almak istemedi, hatta onu tanımadığını bile söyledi, sonra belki de tanıdığını söylerken yüzü bulutlandı, sonbahar soğukunda merdivenlerde durdular.

“Savaş? Silah?”

Öyle bir şey varsa ordu depolarında aranması gerekiyordu ama çok çok eskilerde kalmıştı, hiçbir silah hatırlamıyordu...

“Ama beni hatırladın!”

“Eh...”

Teğmenin tersliği üzerindeydi. Eski bir hesabı ödemesinin istendiğinden korkuyormuş gibi görünmesi de işleri daha kötüye götürdü. Timmo'nun tepesi atmıştı, elindeki gazeteleri sallayarak bağırdı:

“Kanıtlarım var! Hiç kuşku kalmadı artık her savaşta... tuhaf bir şeyler oluyor.”

Farkına vardığı şey buydu, tuhafliklar vardı. Bu sözler teğmene durumu açıklamışa benzemiyordu, uzak durmak için elinden ge-

leni yapıyordu ama Timmo onun yakasını bırakmadı; oduncuları, gizemleri anlatmak için kendini toplamaya çalıştı, sanki onları bir kez daha kurtarmak, yeniden iyilik yapmak istiyordu, tek bir kerecik yetmezdi ve niye hiç kimse bir şey hatırlamıyordu? Tam bu kargaşadan bir yerlere varmak üzereyken yine kilitlendi, aynı anda teğmenin evini çevreleyen garip çimenlik çarptı gözüne.

“Nedir bu böyle?” diye sordu öfkeyle, yılın bu zamanında başka otlaklar gibi kahverengi değil de yemyeşil bir cüce çayırı gibi kısacık otları göstererek.

“Çimenlik” dedi Olli.

“Ne?”

“Buna çimenlik denir, artık çok yaygın, haftada bir kesiliyor.”

Timmo omuz silkti, homurdandı, Olliye ihtiyar bunak dedi, silahın onda kalabileceğini, o kısa kesilmiş otlarının arasına kısılmış sefil yaşamını sürdürmesini, cehenneme gitmesini söyledi.

Çimenlikten aşağı inerken arkasından öfkeli bir haykırış durdu, kaba çizmelerinin altında yosun, ipek, tüy, yeni yağmış kar gibi yumuşaklığı hissetti.

“Neden şimdi?” diye bir gürlemeydi arkasından gelen.

Timmo bundan daha aptalca bir şey duymamıştı, eliyle savuşturdu, arabasına bindiğinde aklından günün birinde bir insan, bir gazeteci ya da bir öğrenci, onun hikâyesini yazabilecek, anlatabilecek birilerini bulacağı geçiyordu, böylece iki kapak arasında yerinden kımildatılamaz bir dağ gibi durabilecekti ve tanık olduğu bu hikâye kekelemeden, kuşkuya kapılmadan anlatılmazsa dağılıp gideceğinden, bunu anlatanın kendi sesi değil de bir başkası olması işe yaramazdı, yoksa biraz başka bir hikâyeye dönüşürdü, onun için gazetelerdeki saçmalıklar gibi yolundan çıkmamasına dikkat etmeliydi; bütün bir kitap olacaktı bu – çünkü herkesin, topalların ve körlerin bile, suratlarında ağırlı bir krater gibi yaraları olanların bile, birazcık yardımla da olsa, kendi yaşamında kahraman olmaya hakkı vardır, birazcık yardım da olmasa ne olurduk biz, bu da ölümsüz Suslov’un onun kafasına yerleştirdiği düşüncelerden biriydi, Antonov’a, “Hikâyeyi beğenmediysen otur da kendin anlat, lanet herif!” diye bağırırmıştı.

Bu Timmo’yu eğlendirdi, bir karara vardı, kararı bir yana attı, güzelim dümdüz yolun iki yanındaki ağır ormanlar akşam karanlığı tarafından yutulurken yeni kararlar verdi, ardından ufak

ufak yağmur da başlayınca cam sileceklerini deneme fırsatı buldu, çalışıyorlardı, farlar da öyle, yine de ne olur ne olmaz diye yavaşlamıştı, karşıdan tek tük araba geldiğinde de tümünden duruyordu, gece yarısına epey zaman varken Suomussalmi'ye, evine ulaştı.

Arka kapıyı her zamanki gibi açık buldu, içeri girdi, yattı, Amerikan makalesinde Rodion'u okumadan önce yaptığı gibi uykuya daldı, gazetelerde yazılanlar bir zavallının hafızasının çamurlu sularında kaynaşanlardan daha gerçek değildi, yalnızca daha kafa karıştırıcıydı, gazetedeki Rodion'un bir adı bile yoktu ve Finlandiya, Rus savaş tutsaklarını bağışlayıp onlara vatandaşlık vermezdi, oysa ne kadar yüksek rütbeli subaylar nasıl da yalvarmışlardı bunun için, işte bu kadar basitti, yalnızca bir uydurmaydı, ihtiyar öğretmen karı bile bunun farkına varmamıştı.

Bir kış daha geçti, Timmo Vatanen'in yaşamını çözülmez gizemlerle dolduran o savaşa katılmasından sonraki yirmi altıncı kıştı bu. Mektuplarına bir yanıt alamamıştı. Geri bile gelmediler. Sınırın iki yanı da sessizdi. Öyleyse belki de o kadar önemli değildi yazdıkları. Timmo Mart sonunda elli altı yaşını doldurdu, Antti'nin oğlunun Hyrynsalmi'de pastacılık yapan bir akrabasına sipariş ettiği, otobüsle gelen bir pasta yedi.

Antti'nin yeni evinin salonunda toplanmışlardı; Timmo, dostu tekerlekli sandalyesiyle istediği gibi girip çıkabilirdi diye eve bir rampa yapmıştı.

Kalabalık bir doğumgünü değildi, yalnızca Harri'yle Jussi ve eşleri vardı ama çevrelerinde koşuşturan bir yığın çocuk neşeli bir kargaşa yaratıyordu. Bir süre sonra masaya içki de geldi ve Timmo bir kereliğine buna hayır demedi.

"Yaz tatilinde yolculuk planları yaptığını duydum" dedi Jussi.

"Evet" dedi Timmo birden sakinleşip. "Belki karavanla bir yerlere giderim, onarmayı başarabilirsem. Joensuu'ya."

"Joensuu mu? Ne yapacaksın orada?"

"Doğru ya, hiç gitmedim oraya, sen gittin mi?"

"Yok. Ayrıca gitmek için de hiçbir neden görmüyorum."

"Ben de öyle" diye güldü Timmo.

Birlikmiş paralarıyla kış boyunca karavanı onarmış, yeni tekerlekler, kedigözü çamurluklar almış, yataklardan birinin üzerindeki küçük dolaba bir su tankı koymuş, şaftı iki dikmeyle güçlendirmişti, ayrıca arabadan karavana uzanan bir kablo arka ışıkları da çalıştırıyordu.

Ama bu giderlerin çoğuna biraz da pişman olmuştu çünkü Lonkkaniemi'de yapılacak çok fazla iş vardı; örneğin içeri elektrik çekmesi gerekirdi, ayrıca yollar düzeltilebilirdi, böylece traktör yerine buzlanma olmadığı zaman arabayla da gidebileceği daha iyi bir yolu olurdu.

Jussi'nin en küçük kızı beş yaşındaydı, adı Tiina'ydı ve Timmo'nun şimdiye dek gördüğü en güzel çocuktu, insan bu yaşamda işte böyle

görünmeli diye düşündü, küçük kız ona gelip kocaman dizine tırmandığında.

“Babam diyor ki” dedi küçük kız her sözcükten sonra biraz durup utangaç bir şekilde gülümseyerek. “Sana diyecekmişim ki... Bugün senin doğumgünün çünkü... Sen olmasan... Hepimiz çok üşürdük.”

Timmo gülümsedi.

“Ne güzel söylemiş” dedi, duygulanmıştı. “Üstelik de kesinlikle doğru. Bekle, senin bir fotoğrafını çekeyim.”

Karavana gitti, fotoğraf makinesini getirdi, masanın başında oturan Tiina'nın fotoğrafını çekti, ardından hepsinin bir arada bir fotoğrafını çekti, sonra Harri ve Jussi sırayla onun geri kalanlarla birlikte fotoğrafını çektiler.

“Nereden aldın bunu?” diye sordu Harri fotoğraf makinesini gösterip.

“Geçen yıl Kajaanı'de satın almıştım” dedi Timmo. “Bunlar ilk çektiklerim. Bak, burada dört yazıyor.”

Suoumussalmi'de kaldı, ertesi günün çoğunu karavanı onarmakla geçirdi, ancak akşam saatlerinde traktörle, buzun üzerinde kuzeye yola çıktı. Gün boyu bir şeyler olacağı duygusuna kapılmıştı, ölümünden kısa bir süre önce aynı şeyleri söyleyen Heikki'yi düşündü, hissetmiş ve beklemişti ölümü, ardından gelmişti darbe. Lonkkaniemi'deki çiftliği aydınlık ilkbahar gecesinde gördüğünde yine aynı duyguya kapıldı, orada biri vardı.

Her zamanki gibi traktörü samanlığın uzantısı olan çatının altına çekti, evin çevresini dolaştı, sonra içeri girip sobayı yaktı. Ardından yine dışarı çıktı, soluk yıldızlara yükselen dumana baktı, duygu yakasını bırakmıyordu, yeniden içeri girdi, Suslov'un mektubunu aramaya girişti, her zamanki yerinde, salondaki dolabın üzerinde durmuyordu, birisi onu almış olmalıydı ya da kendisi kaldırıp başka bir yere koymuştu, son zamanlarda unutkan olmaya başlamıştı ama yine de kapalı bir kapının önünde durup adını hatırlamadığı günler çok gerilerde kalmıştı.

Yeniden dışarı çıktı, Suslov'un haçının durduğu burna kadar gitti, bu yalın tahta haçı pek çok kez tamir etmişti, sabahları gölgesi batıya, akşamları doğuya düşüyordu, günün ortasında kuzeye uzanan kısacık bir gölge oluyordu, bu düşünceyi sonuna kadar götürmeyi başaramadı, her neyse, en azından oval bir güneş saatine

benziyordu, tepeden bakıldığında bir göz de denebilirdi ve o sırada birden ne olduğunu anladı, ormanın içinden geçen o alçak iç çekiş ve o son günün gökyüzü, savaş bitmişti, 26 Mart 1967 gecesi idi.